

Průvodce pamětí

Informace pro projekty práce s mládeží v památnících
nacistické perzekuce v Česku, Německu a Polsku

Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF)
Německo-polská agentura pro mládež (DPJW)
Spolková centrála pro politické vzdělávání (bpb)
Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže Tandem
(ed.)

Průvodce pamětí

Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF)
Německo-polská agentura pro mládež (DPJW)
Spolková centrála pro politické vzdělávání (bpb)
Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže Tandem
(ed.)

Průvodce pamětí

Informace pro projekty práce s mládeží v památnících
nacistické perzekuce v Česku, Německu a Polsku

© duben 2013

OBÁLKA

Michael Rechl, Kassel

TITULNÍ FOTOGRAFIE

joexx / photocase.com

FOTOMONTÁŽ

Mathias Neumann, Berlin

TEXTY & REDAKCE

Pracovníci jednotlivých památníků,
Thomas Heldt, Thomas Hetzer,
Hanna Huhtasaari, Thomas Rudner,
Anne Wanitschek, Friederike Schmidt,
Daniel Kraft, Christine Wetzel

PŘEKLAD

Petra Sochová, Milada Vlachová

LEKTORÁT

Zuzana Slanařová

REDAKČNÍ ÚPRAVA

Zuzana Slanařová, Jan Lontschar

LAYOUT, SAZBA A PREPRESS

Mathias Neumann

S laskavou podporou nadace »Die Stiftung –
Erinnern ermöglichen«, Düsseldorf.

Die Stiftung
ERINNERN ERMÖGLICHEN

Předmluva

Návštěvy památníků v Polsku a Česku jsou důležitou součástí historicko-politického vzdělávání v Německu. Školy, sdružení, obce – nejrozličnější skupiny se vydávají na historická místa, jež se stala dějištěm nacistických zločinů. Jezdí do Sztutowa a Majdanku, do Osvětimi nebo do Terezína, aby zde uctily památku obětí německé okupační politiky a vraždění – a také proto, aby si vzaly ponaučení pro současnost i budoucnost. K pohybu však dochází i opačným směrem: skupiny z Česka a Polska navštěvují památníky koncentračních táborů v Německu. Přijíždějí do Buchenwaldu, Sachsenhausenu, Flossenbürgu, do Dachau i jinam.

V rámci této přeshraniční spolupráce památníky umožňují lépe poznat také danou hostitelskou zemi a její obyvatele a dozvědět se více o zdejších specifických formách vzpomínání.

Tato publikace vznikla ve spolupráci s organizací Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF), Spolkovou centrálou pro politické vzdělávání (bpb), Německo-polskou agenturou pro mládež (DPJW) a Koordinačním centrem česko-německých výměn mládeže Tandem.

Jakožto »Průvodce pamětí« je tento materiál určen zejména pracovníkům s mládeží v Německu, Polsku a Česku, kteří plánují cestu do památníku v sousední zemi. Kontakty a bližší informace k pedagogické nabídce jednotlivých památníků a muzeí, které jsou obsažené v této publikaci, však mohou posloužit také jako inspirace a být užitečné i při návštěvě památníku ve své vlastní zemi. Kromě toho tato brožura přináší celou řadu praktických tipů usnadňujících plánování a cenných informací o možnostech finanční podpory návštěv památníků v zahraničí.

Srdečně děkujeme zúčastněným památníkům a muzeím za jejich podporu při realizaci tohoto průvodce!

- **Thomas Heldt**
Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF)
- **Thomas Hetzer**
Německo-polská agentura pro mládež (DPJW)
- **Hanna Huhtasaari**
Spolková centrála pro politické vzdělávání (bpb)
- **Thomas Rudner**
Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže Tandem ■

Obsah

005 Předmluva

008 Návštěvy památníků

008 Aktuálnost návštěv

012 Tipy pro plánování návštěvy památníku

018 Památníky v Polsku

018 Mezinárodní centrum setkávání mládeže v Osvětimi

026 Státní muzeum Majdanek

034 Muzeum Stutthof ve Sztutowu

042 Muzeum boje a utrpení v Treblince

050 Muzeum Gross-Rosen v Rogoźnici

058 Památníky v Německu

058 Památník Buchenwald

066 Památník Dachau

074 Památník Flossenbürg

082 Památník Neuengamme

090 Památník Ravensbrück

098 Památník a muzeum Sachsenhausen

106 Památníky v České republice

106 Památník Terezín

114 Památník Lidice

122 Možnosti finanční podpory

122 Německo-polská agentura pro mládež (DPJW)

124 Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže Tandem

127 Spolková centrála pro politické vzdělávání (bpb)

127 Další možnosti finanční podpory

134 Aktion Sühnezeichen Friedensdienste

135 Německo-polská agentura pro mládež

136 Tandem

137 Spolková centrála pro politické vzdělávání

138 Literatura, materiály a odkazy pro přípravu

143 Autoři a zdroje fotografií

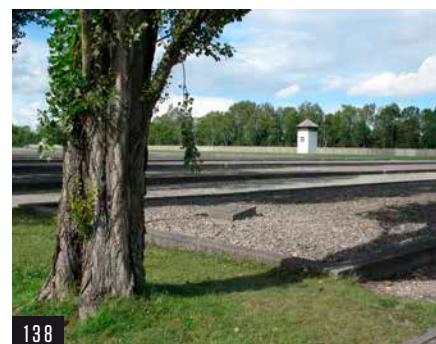
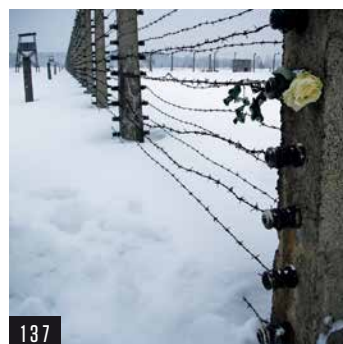
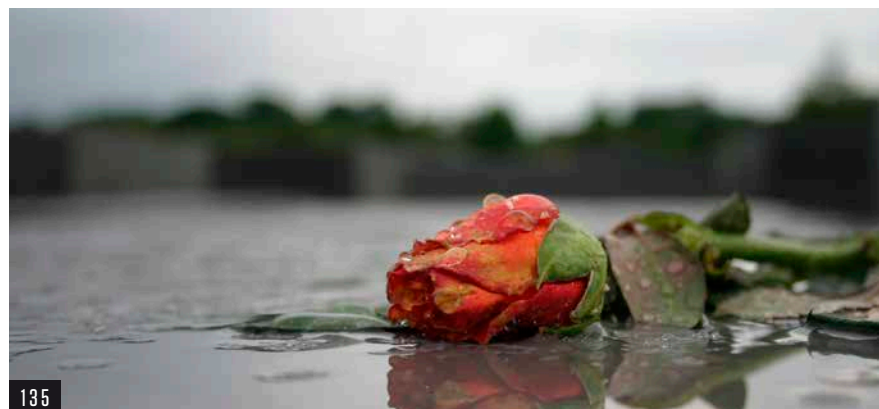
005

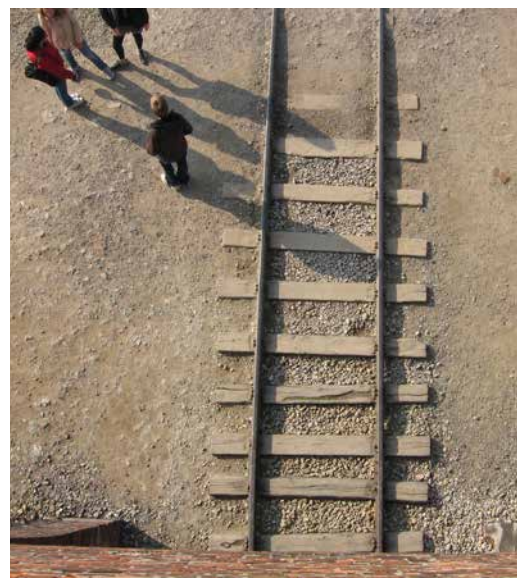
018

122

Návštěvy památníků

AKTUÁLNOST NÁVŠTĚV PAMÁTNÍKŮ

Hanna Huhtasaari a Thomas Heldt

Jakou roli hrají cesty na památná místa téměř 70 let po skončení druhé světové války? Proč by dnes mladí lidé měli navštěvovat památníky v bývalých nacistických koncentračních táborech? Jaký vztah mají k historii a co pro ně a následující generace taková místa znamenají?

30. září 1938 (Mnichovská dohoda, obsazení Československa), září 1939 (přepadení Polska), 8. května 1945 (konec války): tato tři historická

data příkladně ukazují význam historie – ale i kontroverze, které jejich připomínání dodnes vyvolává.

Tato data mají totiž pro Němce, Poláky a Čechy různý význam, neboť jsou vnímána na základě rozdílných historických zkušeností a perspektiv. Proto přetrvávají odlišnosti v tom, jak a na co přesně si společnost vzpomíná. Všem těmto datům je ale společné, že trvale ovlivňují historii našich zemí.

Kromě národních narací je také vnitřní pohled na historii vlastní země ovlivňován kontro-

verzemi, které jsou neustále nově formovány následnými událostmi a poválečným vývojem.

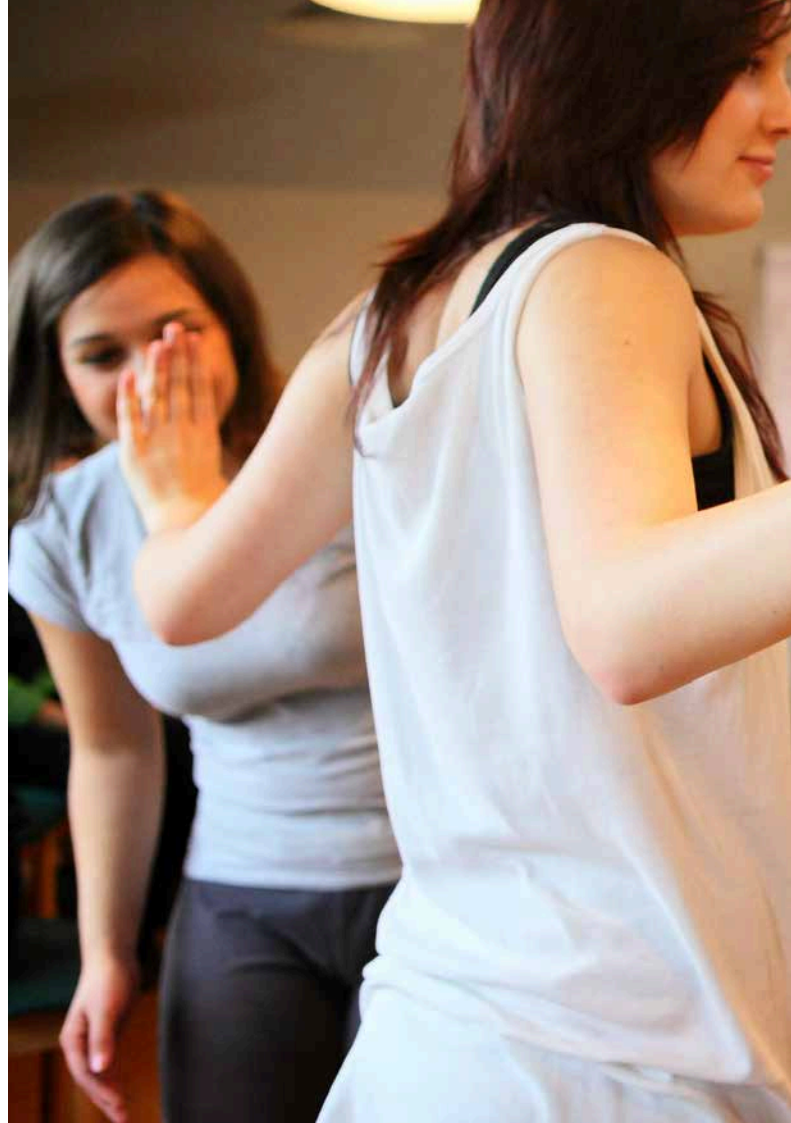
Historie památníků v Německu je spojena s vleklými a společensky kontroverzními procesy. V Západním Německu vznikaly památníky většinou na základě iniciativy občanské společnosti od konce 70. let. Ve Východním Německu sloužily památníky státní propagandě jako důkaz, že NDR je dědicem »antifašistického Německa«. Po sjednocení Německa se musely přeorientovat. Památníky Buchenwald a Sachsenhausen dnes například připomínají nejen nacistické zločiny, ale dokumentují rovněž využití táborů za stalinismu.

Rozdělením Německa došlo ke vzniku rozdílných kultur vzpomínání. Po sjednocení se otevřel prostor k tomu, aby se lidé vyrovnali se společnou historií a různými formami historické paměti jako prvky politické kultury.

Památníky v Polsku a v České republice za sebou mají jinou historii. Měly a mají tedy jinou funkci než v Německu. Jako státní muzea připomínají národní katastrofy a utrpení vlastního obyvatelstva za německé okupace. Pro mnoho rodin jsou památníky hřbitovy, kde vzpomínají na své blízké, kteří tu byli zavražděni.

Památníky dokumentují historii nacistických zločinů. Dodnes to jsou místa činu, utrpení a smutku. Jsou to místa pro pozůstalé, pro potomky, děti a vnuky. Zároveň to jsou také místa setkávání, místa výměny zkušeností, místa seznamování a učení.

V budoucnu budeme muset zprostředkovávat tuto historii bez živého svědectví pamětníků. O to důležitější jsou pro učení a zachování paměti návštěvy památníků jakožto míst jejich utrpení.

Při návštěvách památníků ale nejde jen o seznámení s minulostí. Nejde jen o historická fakta a dějiny jako takové, ale o přístup k dějinám, o rozvoj schopností vnímat, hodnotit a jednat. Cílem demokratického historického vzdělávání je připravit lidi na samostatnou reflexi výkladů historie a aktivní zapojení do kontroverzních diskuzí.

Už dnes je přitom velkou výzvou zapojit do dialogu různé perspektivy. Jaké vzpomínky si přinášejí například mladí lidé z rodin migrantů? A jaký vztah mají k historii národního socialismu?

Kromě toho se debaty o historické paměti stále více vedou z evropské a mezinárodní perspektivy. Památníky zde přispívají k mezinárodní výměně zkušeností v oblasti kultury vzpomínání a vzdělávacích koncepcí.

Návštěvy památníků v zahraničí nabízejí šanci blíže se seznámit s hostitelskou zemí a společně se zabývat historií Evropy, poznat jiné historické narace a uvědomit si různé perspektivy. To je důležitým přínosem pro porozumění a soužití v Evropě.

Historie národního socialismu je ve vztazích našich zemí a národů stále aktuální. Památníky jsou důležitými partnery historicko-politického vzdělávání a mají klíčový význam pro demokratickou kulturu vzpomínání. Připomínají násilné porušování lidské důstojnosti a lidských práv a uchovávají stopy historických událostí. Z konfrontace s národním socialismem je zřejmé, že svoboda, solidarita, lidská práva a demokracie nejsou samozřejmostí. Památníky mohou návštěvníka znejistit a zneklidnit tím, že poukazují na křehkost naší občanské společnosti.

Politické sjednocení Evropy má své kořeny ve zkušenostech 20. století a v národně socialistickém civilizačním zlomu. Bývalí vězni nacistických koncentračních táborů, jako Eugen Kogon nebo Pierre Sudreau, patřili k průkopníkům projektu společné Evropy. Návštěvy památníků umožňují setkávání, porozumění pro historické narace a otevírají perspektivy do budoucnosti společné Evropy, která nesmí zapomínat na svůj původ.

*»Historie násilí 20. století rozdělila evropské národy, dialog o historické paměti by je mohl sblížit na hraničních liniích, kde přetrvává napětí. Takovou měrou, jakou se Evropané zhostí své společné historie, se upevní i stavba Evropy.« ** ■

* Aleida Assmann: Auf dem Weg zu einer europäischen Gedächtniskultur? Wiener Vorlesungen, Wien 2012, s. 69

TIPY PRO PLÁNOVÁNÍ NÁVŠTĚVY PAMÁTNÍKU

Anne Wanitschek

Následující praktické tipy mají pomoci organizátorům při přípravě a realizaci návštěvy památníku a přispět k zajištění pedagogické kvality těchto cest.

Návštěva památníku bývalého koncentračního nebo vyhlazovacího tábora je náročná pro organizátory i účastníky. Často bývá spojena s vysokým emocionálním očekáváním, jež vede k odpovídajícím, někdy nečekaným reakcím při návštěvě samotné i po ní. K úkolům vedoucího skupiny proto nezbytně patří smysluplné

promyšlení celkového programu, důkladná příprava, zodpovědná realizace a následné zpracování.

Osobní setkání s historickým místem v podobě nacistického koncentračního a vyhlazovacího tábora umožňuje rozšířit si znalosti o historii Třetí říše a vydat se po stopách zločinů, které se zde odehrály. Kromě toho se návštěvníci památníku seznamují s působením nacismu a zabývají se otázkou aktuálnosti historie.

Vhodné je nejprve navštívit některý památník ve vlastní zemi, často ale taková cesta vede

i do zahraničí. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že zatímco v Německu je památník chápán spíše jako »místo učení«, v Polsku a v České republice stojí v popředí vzpomínky a uctění památky. To může vést k rozdílným představám o programu a délce návštěvy.

POČÁTEČNÍ ROZVAHA

Když připravujete program, měli byste naplánovat nejméně čtyři dny přímo na místě. Pro aktivní zapojení účastníků do programu je také důležitá dobrovolná účast (zejména u školních tříd). Vedoucí by si měl být vědom toho, že návštěva památníku může doplnit, ale nemůže nahradit výuku (dějepisu). Také je třeba počítat s tím, že exkurze do památníku nezmění stávající pravicově extremistické postoje, ani

proti nim nemůže »obrnit«. Organizační tým by měl tyto skutečnosti a jednotlivá odlišná očekávání předem probrat a případně prodiskutovat s účastníky.

Pomoci vám mohou následující otázky:

- Proč by se měla tato návštěva památníku uskutečnit, co se mají účastníci naučit, jaký zájem sleduje organizační tým?
- Jaká je cílová skupina? Jak ji získat?
- Kdo cestu zorganizuje a ponese náklady?
- Jaké pedagogické koncepty/metody by se měly použít?
- Jakou formou bude probíhat příprava a zpracování?
- Proč byl vybrán tento památník?
- Jak připravit setkání s jinou zemí? Jaký

zájem máte o danou zemi? Důležitá je přitom ochota porozumět navštívené sousední zemi a specifickému významu památníku pro tuto zemi.

Při plánování si také vyjasněte, zda všichni zapojení vedoucí památník již navštívili. V rámci přípravy navštívte památník nejlépe jen s organizačním týmem. Sami se tak dozvíte, jak se liší přístup k národnímu socialismu v Německu, Polsku a Česku a jaké problémy a konflikty se mohou objevit.

PŘÍPRAVA

Příprava by měla trvat jeden až dva dny a (i v případě, že probíhá ve vyučování) obsahovat tyto složky:

- seznámení skupiny
- dějepisná příprava, jejíž součástí mohou být také souvislosti s místní historií, s rodinnou biografií, perspektivy pachatele-oběti; umožní účastníkům najít si osobní vztah k tématu
- vyjasnění očekávání, přání i obav; mladí lidé se mohou před návštěvou památníku rychle cítit přetížení a reagovat negativně a s nezájmem. Neměli by proto být vybaveni jen základními vědomostmi, ale být upozorněni i na možnou emocionální zátěž.
- společný návrh programu (zohledňující zadání vedení), který lze později projednat i s pracovníky památníku
- příprava na pobyt v zemi, v níž se památník nachází, popř. na jeho specifický význam a kulturní kontext – můžeme nabídnout minikurz cizího jazyka, informace o reáliích

(nejen historických), nakreslit mapu, zabývat se stereotypy.

V rámci přípravy můžeme se skupinou jet do památníku v blízkosti bydliště, v místních archivech hledat prameny o obětech z okolí nebo zapátrat v historii vlastní rodiny. Mnoho památníků nabízí tzv. studijní dny, které také mohou sloužit pro přípravu.

REALIZACE

Obecně je vhodné kombinovat různé pedagogické metody. Při návštěvě památníku se nabízí mnoho možností:

- uspořádat besedu s pamětníky nebo referenty
- zkoumat v malých skupinách téma z nejrůznějších perspektiv s využitím různých médií (archivní prameny, internet, knihy, filmy)
- pomocí tvůrčích metod, jako je scénické zpracování, divadelní či výtvarné dílny nebo dílny tvůrčího psaní, podpořit zpracování a reflexi toho, co účastníci viděli a co se dozvěděli.

Po každém tematickém celku je třeba poskytnout čas, prostor a návod k reflexi a zpracování dojmů. Neměli bychom se tudíž vždy striktně držet programu, ale spíše reagovat na potřeby účastníků. Pokud si někteří z nich své dojmy chtějí zpracovat sami, neměli bychom je nutit k »veřejnému« sdílení. K vyhodnocení můžeme využít různé metody a materiály (např. »obrázky v hlavě«), které jsou v mnoha vzdělávacích střediscích a památnících k dispozici.

K nejčastějším formám návštěvy památníku patří klasické prohlídky vedené pracovníky daného památníku, které jsou někdy doplněny úvodním filmem nebo krátkou přednáškou. V případě delšího pobytu můžeme realizovat různé workshopy: provázet se navzájem, pomáhat při údržbě či úklidu nebo pracovat v archivu. Tím se účastníci aktivně zapojí do dění v památníku. Mnoho památníků kromě toho nabízí i jiné formy návštěvy. Bližší informace najdete v dalších kapitolách.

Často bývá součástí návštěvy památníku i uctění památky obětí a jejich utrpení. K tomu je třeba najít vhodné místo a přiměřenou formu. Klíčovou otázkou je, jak v dnešní době může trýzna a uctění památky vypadat. V závěru návštěvy je možné zorganizovat slavnostní rozloučení a uctění památky, při němž společně položíme květiny nebo věnec.

Na konci akce by mělo bezpodmínečně proběhnout celkové vyhodnocení, ve kterém se vrátíme i k původním očekáváním, obavám

a nadějím vyjádřeným během přípravy. Pobyt v památníku a konfrontace se smrtí a utrpením na tomto místě vyvolává u mladých lidí, ale i u dospělých složité emocionální reakce. Je velmi důležité přistupovat k různým, mnohdy bolestným emocím konstruktivně. To je v první řadě úkolem vedoucích, kteří svou skupinu znají a mohou ke každému účastníkovi přistupovat individuálně. Na požádání je mohou podpořit i pracovníci památníku.

Hlavní otázky při vyhodnocení:

- Jaké pocity a emoce účastníci vnímají, co se jich naopak nedotýká?
- Jaké reakce na návštěvu pozorovali u sebe a u ostatních?
- Které otázky je třeba prohloubit?
- Jak lze získané dojmy zpracovat a uvést do souvislosti se současným děním?

Času a peněz není u takovýchto cest nazbyt. Organizátoři rádi spojují návštěvy památníku s výlety za zábavou – autobus se platí jen jednou. Takové plánování programu však z didak-

tického hlediska nemůžeme doporučit, protože návštěvy památníků nejsou žádné turistické nebo obvyklé poznávací body programu. Konfrontace s památníkem a historií vyžaduje čas, protože historické události a jejich důsledky jsou komplexní a je třeba o nich odpovídajícím způsobem hovořit. Výlety do okolí mají smysl pouze tehdy, když podporují či doplňují záměr cesty a umožňují seznámit se s dalšími aspekty historie hostitelské země.

ZPRACOVÁNÍ

Také následné zpracování je u návštěv památníků nanejvýš důležité. S jistým časovým odstupem by se měly ještě jednou shrnout dojmy a zkušenosti z návštěvy a vyjádřit podněty k dalšímu zamyšlení. Přitom je důležité reagovat na potřeby účastníků a zjistit – ať již ústní či písemnou formou –, o čem mladí lidé po návštěvě přemýšlejí, co si z cesty odnesli, jaké otázky jsou stále ještě otevřené a zda, respektive jak se chtějí tématem dále zabývat. Měli bychom se explicitně ptát nejen na pozitivní, ale i negativní stránky návštěvy: co je třeba přístě

zlepšit, které otázky zůstaly nezodpovězeny, co přišlo příliš zkrátka...?

Účastníci také často chtějí po své zkušenosti z návštěvy památníku řešit otázku dnešních strategií jednání.

Na místě je také vypracování dokumentace cesty, ať již ve formě brožury, krátkého filmu, internetové stránky, výstavy fotografií, v literární nebo jiné umělecké podobě. I to může účastníkům pomoci ujasnit si, co se naučili, a představit to ostatním.

Pokud budete mít další otázky k přípravě návštěv památníků, jednotlivým bodům programu nebo financování, ráda vám pomůže Německo-polská agentura pro mládež (DPJW) nebo organizace Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF). ■

Zdroj: DPJW-Handreichung – Hinweise zum Besuch von Gedenkstätten durch deutsch-polnische Gruppen.
Fachliche Beratung Hartmut Ziesing

Mezinárodní centrum setkávání mládeže v Osvětimi

HISTORIE

Oświęcim, malé město v jižním Polsku, které většina z nás zná pod českým názvem Osvětim, případně německým Auschwitz, platí po celém světě jako symbol holocaustu. Málokdo ví, že město má již více než osmisetletou historii. Před druhou světovou válkou zde v Oszpicieně, což je židovský název města Oświęcim, z celkového počtu 14 000 obyvatel žilo 8 000 Židů. Vše se změnilo v roce 1940, když tu nacisté zřídili koncentrační tábor.

Během téměř pětileté existence koncentračního tábora v Osvětimi zde zemřelo asi 1,3 milionu lidí, většina z nich byla zavražděna v plynových komorách v Březince (Birkenau).

O vytvoření památníku usilovali ti, kteří přežili, již bezprostředně po druhé světové válce. V roce 1947 bylo v bývalém kmenovém táboře

otevřeno Státní muzeum Auschwitz-Birkenau, aby si lidé zločiny nacistů navždy uchovali v paměti.

V rámci studijních cest pořádaných organizací Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF) do Osvětimi od poloviny 60. let přijížděli mladí Němci, jejichž cílem bylo intenzivně se zabývat německou historií. Dopoledne pracovali na údržbě památníku, odpoledne bádali v archívech a diskutovali s bývalými vězni, kteří byli i pracovníky památníku. Jedním z účastníků těchto cest byl Volker von Törne, pozdější ředitel ASF. Téma Osvětimi jej nikdy neopustilo. Smíření s Polskem se stalo jeho životním posláním. Snil o vybudování mezinárodního centra setkávání mládeže přímo v Osvětimi.

Ale až ratifikace Varšavské smlouvy v prosinci 1970, v níž Spolková republika Německo uznala hraniční linii podél Odry-Nisy, a pokleknutí tehdejšího západoněmeckého kancléře Willyho Brandta ve Varšavě přinesly ve vztazích mezi SRN a Polskem obrat k lepšímu. Přesto to trvalo ještě řadu let: teprve 7. prosince 1986 mohlo být díky úsilí a finanční podpoře ASF, města Oświęcim, pamětníků a mnoha jednotlivců z Německa a Polska otevřeno Mezinárodní centrum setkávání mládeže v Osvětimi.

Sen Volkera von Törne se naplnil. »Úkolem tohoto centra setkávání mládeže bude přijímat mladé lidi z celého světa, kteří navštíví Osvětim, a dát jim příležitost diskutovat na základě historie palčivé otázky porozumění a smíření národů. Neboť bez historického uvědomění, které zahrnuje i znalosti o Osvětimi, není mírová služba možná,« napsal Volker von Törne v roce 1979 ve své stati »Mládež mezi historií a budoucností« (Jugend zwischen Geschichte und Zukunft). Toto »poslání« střediska platí i dnes, o mnoho let později. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

NABÍDKA V PAMÁTNÍKU

- dvoudenní studijní prohlídka: první den návštěva výstavy v táboře Osvětim I (Auschwitz I) a prozkoumání areálu tzv. »kmenového tábora«, druhý den prohlídka tábora Osvětim-Březinka (Auschwitz-Birkenau), vzdáleného asi tři kilometry od kmenového tábora. Je třeba počítat s osmi hodinami rozdělenými do dvou dnů.
- návštěva tzv. národních expozic, sbírky uměleckých děl vězňů a archivu památníku
- přednášky a multimediální prezentace k vybraným aspektům historie koncentračního tábora v Osvětimi
- práce na údržbě areálu památníku

NABÍDKA V CENTRU MLÁDEŽE

- vypracování programu společně s vedoucím skupiny
- pedagogický a organizační doprovod ze strany referentů a dobrovolníků
- workshopy k prohloubení vědomostí o historickém místě a jako základ pro aktuální diskuze: motto těchto workshopů zní »Připomínat Osvětim – lidská práva v našem světě« a zaměřují se na témata, která doplňují informace zprostředkované během prohlídek v kmenovém táboře a v Březince a otevírají cestu k diskuzi.
- historická prohlídka města Osvětimi / procházka po bývalé židovské Osvětimi vedená dobrovolníkem Mezinárodního centra setkávání mládeže v angličtině, němčině a polštině

- vyhodnocení návštěvy památníku moderní pracovníky oddělení vzdělávání Mezinárodního centra
- (dle možnosti) beseda s pamětníkem, bývalým vězněm koncentračního tábora Osvětim
- knihovna a archivní materiály (zprávy a vzpomínky bývalých vězňů, dokumenty tábora), sbírka filmů

Mottem pedagogické práce v Mezinárodním centru setkávání mládeže v Osvětimi je »Osvětim jako místo učení«. Cílem je historicky a politicky vzdělávat mladé lidi tak, jak to vyplývá z historie Osvětimi a symboliky tohoto místa pro celý svět: respektovat lidská práva, bojovat proti rasismu, antisemitismu a xenofobii a podporovat toleranci a respekt vůči rozmanitosti. Výchozím bodem je zprostředkování historických faktů o koncentračním táboře Osvětim-Březinka přímo na místě. Díky různým metodám mají mladí lidé možnost seznámit se s místní historií z nejrůznějších perspektiv. Poté se zabývají současností a budoucností památných míst a různými aspekty zacházení s historií.

Programoví referenti pomáhají po rezervaci termínu v Mezinárodním centru setkávání mládeže se všemi otázkami ohledně organizace. Referenti pro vzdělávání podporují studijní skupiny po obsahové stránce. ■

PROGRAM V OKOLÍ

V okolí památníku a Mezinárodního centra setkávání mládeže v Osvětimi je kromě toho možné zařadit do programu:

- návštěvu Židovského centra v Osvětimi a synagogy
↗ www.ajcf.org
- prohlídku výstavy »Pamětní desky« s kresbami bývalého vězně Mariana Kołodzieje v klášteře Harmęże
↗ www.harmeze.franciszkanie.pl
- celodenní výlet do Krakova: prohlídka Starého města, bývalé židovské čtvrti nebo krakovského ghetta a bývalého koncentračního tábora Płaszów ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

Příklad programu studijního pobytu skupiny v Mezinárodním centru setkávání mládeže v Osvětimi:

PRVNÍ DEN

- příjezd do Osvětimi
- uvítání, ubytování
- prohlídka města Osvětim, návštěva Židovského centra v Osvětimi s dobrovolníkem Mezinárodního centra (2–3 hodiny)
- večeře
- informace o domovním řádu, představení programu (30–60 minut)

DRUHÝ DEN

- snídaně
- představení historie a pedagogické práce Mezinárodního centra referentkou pro vzdělávání z Mezinárodního centra (30–60 minut)
- prohlídka bývalého koncentračního tábora Osvětim I s průvodcem památníku (max. 4 hodiny)
- oběd
- možnost individuálního programu podle zájmu skupiny:
- návštěva výstavy zemí v bývalém koncentračním táboře Osvětim I (2–3 hodiny)
- návštěva umělecké výstavy »Pamětní desky« bývalého vězní koncentračního tábora Osvětim Mariana Kołodzieje v klášteře Harmęże (max. 1,5 hodiny)
- večeře
- možnost samostatné práce v knihovně Mezinárodního centra nebo prezentace filmu

TŘETÍ DEN

- snídaně
- prohlídka bývalého koncentračního tábora Osvětim II-Březinka s průvodcem památníku (max. 4 hodiny)
- oběd
- beseda s pamětníkem, bývalým vězním koncentračního tábora Osvětim (2–3 hodiny)
- večeře
- možnost samostatné práce v knihovně Mezinárodního centra nebo prezentace filmu

ČTVRTÝ DEN

- snídaně
- workshop z nabídky Mezinárodního centra s referentkou pro vzdělávání z Mezinárodního centra (2–3 hodiny)
- oběd
- rozloučení s památníkem
- vyhodnocení studijní cesty
- večeře

PÁTÝ DEN

- snídaně a odjezd
- Je také možné naplánovat cestu do Krakova:
- cesta do Krakova (1,5 hodiny)
- prohlídka Starého města a židovské čtvrti Kazimierz a/nebo bývalého ghetta »Podgórze« s průvodcem (max. 3,5 hodiny) ■

KONTAKT

MIĘDZYNARODOWY DOM SPOTKAŃ MŁODZIEŻY

ul. Legionów 11
32-600 Oświęcim
📧 www.mdsm.pl

Recepcje:

Tel.: +48 (0)33 843 21 07
✉ mdsm@mdsm.pl

Rezervace:

Tel./fax: +48 (0)33 843 23 77
✉ reservation@mdsm.pl

Oddělení pro vzdělávání a programy:

Tel./fax: +48 (0)33 843 23 77

Ředitel:

Leszek Szuster
✉ szuster@mdsm.pl

Oddělení pro vzdělávání a programy:

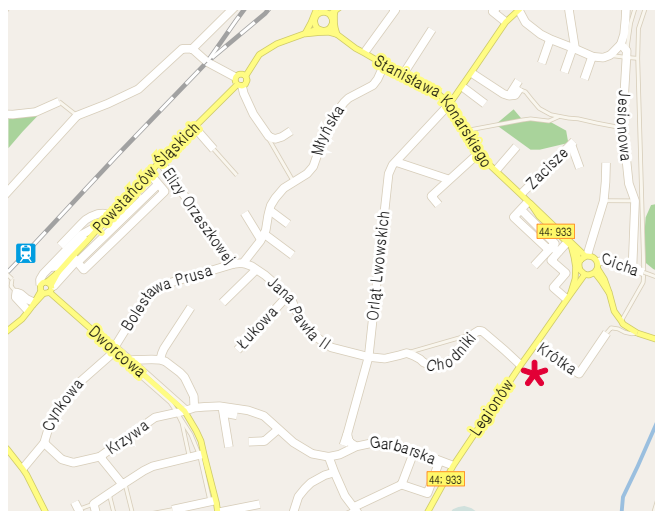
Olga Onyszkiewicz (vedoucí)
✉ onyszkiewicz@mdsm.pl
Judith Hoehne (zástupkyně vedoucí /
vedoucí studijních pobytů organizace ASF)
✉ hoehne@mdsm.pl

Referentka pro vzdělávání:

Elżbieta Pasternak
✉ pasternak@mdsm.pl

Referentky pro programy:

Barbara Daczyńska
✉ daczynska@mdsm.pl
Ewa Guziak
✉ guziak@mdsm.pl ■

POPIS CESTY

Mezinárodní centrum setkávání mládeže se nachází blízko centra menšího městečka Oświęcim v Malopolském vojvodství. Oświęcim leží asi 60 kilometrů od Krakova a asi 40 kilometrů od Katowic. Státní muzeum Auschwitz-Birkenau je od centra mládeže vzdáleno asi 1600 m.

AUTEM

U Osvětimi se křižují silnice č. 44 (Tychy – Oświęcim – Zator – Wadowice), 933 (Chrzanów – Oświęcim – Pszczyna) a 948 (Oświęcim – Kęty). Silnice č. 780 spojuje Osvětim s asi 40 kilometrů vzdálenými Katowicemi (Katowice) a 60 kilometrů vzdáleným Krakovem (Kraków).

Do Osvětimi se dostanete přes Olomouc a Český Těšín nebo po polské A4 (Görlitz – Wrocław – Katowice – Kraków). Výjezd z A4 na Oświęcim je značen.

VLAKEM

Osvětim má dobré napojení na polskou i mezinárodní železniční síť. Z Prahy jezdí do Osvětimi přímý noční spoj. ■

UBYTOVÁNÍ

Mezinárodní centrum setkávání mládeže je komplex samostatných pavilonů, umístěných v zahradě a spojených zastřešeným loubím.

K dispozici je více než 100 lůžek ve dvou-, tří-, čtyř- a pětilůžkových pokojích. Každý pokoj je vybaven vlastní koupelnou, povlečením a ručníky. Každé skupině standardně nabízíme dva jednolůžkové pokoje.

Na recepci s nepřetržitým provozem si můžete zakoupit studené nápoje, sladkosti, odbornou literaturu a naše publikace. Své cennosti si můžete uložit v našem trezoru na recepci. V létě je k dispozici kemp v zahradě centra, který je vybaven nezbytným sanitárním zařízením. Dům je upraven pro osoby se zdravotním postižením.

V hlavní budově se nacházejí:

- čtyři seminární místnosti, vybavené multi-mediální technikou,
- »prostor ticha«, místo pro meditaci a reflexi,
- fórum s galerií pro velké akce,
- jídelna pro 70 osob,
- kavárna se zahrádkou,
- knihovna a mediatéka s bezplatným přístupem na internet.

K dispozici je zařízení pro simultánní tlumočení (sluchátka a kabina pro simultánní tlumočníky).

V areálu centra se nachází bezplatné hlídané parkoviště, místo pro grilování, basketbalové a fotbalové hřiště.

Prostřednictvím centra si můžete pronajmout naše minibusy. ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

Olga Onyszkiewicz, Judith Hoehne: Auschwitz verändert. In: *Deutsche Lehrer im Ausland*, 59 (2012) 2, s. 142-146.

Susanne Orth: *Wie soll ich singen...: 10 Jahre internationale Jugendbegegnungsstätte Auschwitz*, Berlin 1996.

Richard Pyritz / Matthias Schütt: *Auschwitz als Aufgabe: 25 Jahre Internationale Jugendbegegnungsstätte in Oświęcim (Auschwitz)*, Berlin 2012 (právě vychází).

Staatliches Museum Auschwitz-Birkenau: *AUSCHWITZ. Nationalsozialistisches Vernichtungslager*, Auschwitz 2005.

Sybille Steinbacher: *Auschwitz. Geschichte und Nachgeschichte*, München 2007.

Leszek Szuster: Auschwitz als Lernort. In: *Bildung und Erziehung*, 59 (2006) 4, s. 423-434.

Leszek Szuster / Christoph Heubner: *Die andere Seite der Welt*, Stiftung für die IJBS, 2006.

Manfred Wittmeier / Micha Brumlik: *Internationale Jugendbegegnungsstätte Auschwitz. Zur Pädagogik der Erinnerung in der politischen Bildung*, Frankfurt a.M. 1997.

Hartmut Ziesing: Bildungsarbeit zum nationalsozialistischen Völkermord. In: *Und was machen wir heute? Aspekte einer deutsch-polnischen Jugendbegegnung*, Deutsch-Polnisches Jugendwerk (ed.), Potsdam/Warschau 2007, s. 76-79. ■

Státní muzeum Majdanek

HISTORIE

Jako Majdanek se označuje německý koncentrační tábor, který existoval v Lublinu od října 1941 do července 1944. Původně byl zamýšlen jako sběrné místo pro rezervní pracovní síly, potřebné k realizaci plánů budování impéria SS na východě. Ve skutečnosti však plnil různé funkce. Sloužil jako tábor pro válečné zajatce, nucené pracovní síly a jako koncentrační tábor pro politické vězně. Kromě toho to byl také přechodný trestanecký tábor pro venkovské obyvatele z okolí Lublinu a lazaret pro sovětské válečné invalidy. Jako místo okamžité likvidace byl Majdanek rovněž součástí »Operace Reinhard«, masového vraždění Židů na území generálního gouvernementu. Tábor byl vybudován na okraji města Lublinu a zaujímal plochu 270 hektarů. Byl rozdělen na tři sektory: část vyhrazenou pro SS, hospodářské budovy a plochy a vězeňskou část, která se skládala ze tří tzv. polí s dřevěnými baráky, v nichž byli vězni ubytováni. Vězni umírali na následky teroru, tragických životních podmínek a hladu, byli popravováni a vražděni v plynových komorách. 3. listopadu 1943 proběhla v rámci akce s krycím názvem »Erntefest“ (dožínky) největší poprava v historii německých koncentračních táborů. Bylo zastřeleno 18 000 židovských zajatců z koncentračního tábora a z tábora nucených prací v Lublinu.

Většina deportovaných byli občané Polska (především Poláci a Židé), Sovětského svazu a Československa (Židé). Kromě Židů a Poláků představovali největší národnostní skupiny Rusové, Bělorusové a Ukrajinci. Ze 150 000 vězňů, kteří museli projít Majdankem, přišlo téměř 80 000 o život, z toho 60 000 bylo Židů. Aby se zhladily stopy těchto zločinů, spalovala se těla zavražděných a zemřelých na hranicích a v krematoriu. 23. července 1944 Rudá armáda obsadila Lublin a tábor byl zrušen. V létě 1944 držela sovětská tajná služba NKVD v Majdanku několik týdnů vojáky polské vlastenecké armády a selských praporů, kteří pak byli transportováni na Sibiř.

Státní muzeum Majdanek vzniklo v listopadu 1944 a je tak nejstarším muzeem v Evropě, které vzniklo na území bývalého německého koncentračního tábora. Od roku 2004 k němu patří i památník Belžec, který připomíná oběti jednoho z největších vyhlazovacích táborů Třetí říše. Muzeum si klade za cíl uchovat památku na zajatce obou táborů, dokumentovat jejich příběh, seznamovat s ním návštěvníky a rozšiřovat nabídku historicko-politických vzdělávacích programů. Muzeum Majdanek se rozprostírá na ploše 90 hektarů. V jeho areálu se zachovalo téměř 70 objektů; některé z nich mají v evropském měřítku jedinečnou historickou hodnotu. K nejdůležitějším objektům patří plynové komory, krematoria, sanitární zařízení, baráky vězňů, sklady a dílny. Jsou přístupné návštěvníkům a od roku 1996 jsou doplněny o stálou výstavu »Majdanek v systému koncentračních táborů«. Muzeum provádí i vědecké výzkumy, jejichž výsledky publikuje v časopise »Zeszyty Majdanka“ (Sešity z Majdanku). V muzejním archivu jsou uchovávány cenné dokumenty správy tábora, svědectví bývalých vězňů v podobě deníků, zvukových záznamů a videonahrávek. V roce 1969 zde byla na památku zemřelých a zavražděných instalována architektonicko-sochařská kompozice od Wiktora Tolkina, kterou tvoří pamětní brána a mauzoleum, v němž se nachází popel obětí. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

Didaktický koncept pedagogické práce Muzea Majdanek se teoreticky opírá o zážitkovou pedagogiku. Tato forma muzejního vzdělávání se zaměřuje na samostatné a aktivní učení a objevování historie na autentickém místě. Cílem takto pojatého vzdělávání není zprostředkovávání hotových vědomostí, nýbrž je to proces, v němž se může rozvíjet kritické myšlení i empatie a reflektování zkušeností z minulosti se pojí s úvahami o vlastních postojích a názorech. Největšího poznání je v tomto ohledu možné dosáhnout pomocí následujících metod:

- **prohlídka s aktivním zapojením účastníků** – forma návštěvy, která se opírá o tzv. peer princip (Peer Education), při němž účastníci zaujímají roli průvodce a zprostředkovávají téma z pohledu mladé generace.
- **tematické dny: pachatelé a jejich motivy** – práce s prameny o masové vraždě a snaha představit konkrétní biografie osob, které se aktivně účastnily holocaustu, a pochopit motivy jejich jednání.
- **setkání s pamětníky** – rozhovor s osobami, které prošly táborem či ghettem nebo se jinak staly obětí represí, je nenahraditelným svědectvím a pramenem k poznání historie.
- **muzejní workshopy s videonahrávkami pamětníků** – s ohledem na výměnu generací a skutečnost, že očitých svědků žije stále méně, nám nahrávky biografického vyprávě-

ní na moderních nosičích dat umožňují předávání zkušeností a pohledů obětí nacismu.

- **workcamp** – praktická práce v areálu památníku s cílem zachovat jeho objekty a historický prostor, které předchází seznámení s historií tábora na základě pramenů a inventáře muzea.
- **historicko-literární workshopy** – vycházejí z práce s jedinečným historickým pramenem, deníkem mladé vězenkyně Jadwigi Ankiewicz, který si psala v táboře Majdanek a který umožňuje ztotožnit se s jejími prožitky.
- **historické workshopy** – samostatná práce v archivu a knihovně k vybraným aspektům historie Majdanku. Tato práce je založená na heuristických metodách výuky, které vycházejí z individuálních zájmů a schopností účastníků.
- **umělecké zpracování: fotografie jako médium vzpomínky** – umožňuje aktivní konfrontaci s historií nebo jejími stopami pomocí uměleckého výrazového prostředku fotografie a přináší inspiraci ze setkání s autentickými historickými předměty a vzpomínkami zachráněných.
- **interkulturní projekty** – setkání mladých lidí či dospělých z různých zemí s cílem reflektovat historii, diskutovat a poznávat jiné obrazy historické narace a kultury vzpomínání. ■

PROGRAM V OKOLÍ

Program studijního pobytu lze podle potřeby měnit a upravovat, např. zařadit jednodenní výlety do míst spojených s holocaustem a německou okupací regionu.

TÉMA: ZAPOMENUTÁ MÍSTA HOLOCAUSTU – Z IZBICE DO BEŁŻECE

V letech 1942–1943 se lublinský distrikt stal jedním z hlavních dějišť vyhlazování evropských Židů. Pod krycím názvem »Operace Reinhard« nacisté v této oblasti spáchali masovou vraždu židovských obyvatel, které deportovali do vyhlazovacích táborů Bełżec, Sobibór a Majdanek. Specialitou lublinského regionu byla tzv. přechodná ghetta, do nichž byli dočasně přesídlováni kromě polských i němečtí, slovenští, čeští a rakouští Židé. Část deportovaných zde zahynula na následky hladu, teroru a těžkých životních podmínek nebo byla zastřelena, část zemřela v plynových komorách v lágrech smrti. Největším z těchto ghetto byla Izbica, která leží na trase Lublin–Zamość.

Příklady jednotlivých programových bodů:

- Izbica jako »šetel« (židovské městečko) a přechodné ghetto – prohlídka ghetta a židovského hřbitova

- Tomasz Toivi Blatt – po stopách osudu bývalého vězně tábora Sobibór, narozeného v Kubici
- návštěva památníku Bełżec – prohlídka nového památníku a stálé historické výstavy

TÉMA: NĚMECKÁ KOLONIZAČNÍ A GERMANIZAČNÍ POLITIKA – »AKCE ZAMOŚĆ«

Kromě vyhlazení evropských Židů byl dalším zločinným podnikem nacistického Německa při realizaci »nového demografického uspořádání« generální plán Východ – velký plán vysídlení a kolonizace. Zvláště tragický osud postihl v tomto směru region Zamość, který byl určen jako první oblast pro německé osídlení na východě a kde v letech 1942–1944 probíhala germanizace, fyzické vyhlazování a masové vysídlování místního venkovského obyvatelstva. V rámci tzv. »Akce Zamość« bylo ze svých domovů brutálně vyhnáno více než 100 000 dětí, žen a mužů a transportováno do koncentračních táborů Osvětim a Majdanek nebo na nucené práce do Třetí říše. Část polských dětí byla rodičům odebrána a podrobena procesu poněmčení.

Program zahrnuje následující tematické bloky:

- přednáška: »Region Zamość – populační politika a ověřování metod vysídlování ve speciální laboratoři SS«
- samostatná práce ve workshopu s prameny a didaktickým materiálem. Témata: Lublin a Zamość v nacistické propagandě; legislativní, rasové a hospodářské základy generálního plánu Východ; region Zamość jako první oblast německého osídlování na východě; odpovědnost německých vědců za vznik a realizaci kolonizačních plánů
- prohlídka »Himmlerova města« – Zamość jako město SS
- prohlídka místa paměti – rotundy v Zamości – osudy vysídlených Poláků
- »Děti z regionu Zamość« – beseda s pamětníky ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

Vícedenní studijní pobyt v místě paměti Majdanek umožňuje setkat se s autentickými historickými fragmenty a dokumenty. Pedagogické aktivity jsou zaměřené jak na výsledek (zpracování výstav, zhotovení dokumentace nebo prezentace osvojených vědomostí), tak na proces (rozvoj historického myšlení, sebe-reflexe a sociálních kompetencí).

PRVNÍ DEN

Téma: německá okupační politika a historický kontext založení koncentračního tábora Majdanek – tematická prohlídka Lublinu.

- topografie a role tzv. německé čtvrti (SS a policie): nacionalistická germanizační a kolonizační politika
- »židovský Oxford« – kultura, pronásledování a vyhlazování Židů: prohlídka bývalého ghetta a dochovaných památek, mimo jiné židovského hřbitova a školy Ješiva Chachmej Lublin

DRUHÝ DEN

Téma: pobyt v památníku Majdanek – seznámení s autentickým historickým místem, událostmi a dochovanými fragmenty.

- úvodní přednáška o historii Majdanku jako tábora a místa paměti
- prohlídka bývalého areálu tábora a stálé historické expozice
- prohloubení získaných vědomostí z pohledu bývalých vězňů – beseda s pamětníky

TŘETÍ DEN

Téma: workshop založený na subjektivním vnímání studentů, společném zpracování vědomostí a heuristických metodách učení.

- práce s prameny: archivní materiály, vzpomínky bývalých vězňů, populárně naučné práce, dokumentární filmy
- příklady témat z historie Majdanku: Vězni – osudy a strategie odporu, »Akce děti« – likvidace dětí; »Poctiví vrazi« – postoje a motivy pachatelů; různorodost vzpomínek na lágr – perspektiva polských a židovských vězňů; Düsseldorf 1975–1981 – proces s posádkou SS tábora v Majdanku; na pomezí zoufalství a vůle k přežití – osudy žen
- dokumenty správy tábora – např. akta komandatury, korespondence o cyklo-nu B a odstřižených vlasech vězňů, dokumenty o firmách pověřených stavbou tábora, rejstřík mrtvých, osobní dokumentace vězňů, dokumenty o personálu SS

ČTVRTÝ DEN

Téma: ukončení práce ve workshopu

- uctění památky obětí tábora ve formě, kterou si účastníci sami zvolí, například položení květin, zapálení svící, recitace básní
- prezentace a vyhodnocení výsledků samostatné práce a heuristického učení
- evaluace projektu po stránce obsahové i metodické: výměna osobních dojmů a zformulování výsledků. ■

KONTAKT

PAŃSTWOWE MUZEUM NA MAJDANKU

Droga Męczenników Majdanka 67
20-325 Lublin

📄 www.majdanek.eu

✉ sekretariat@majdanek.eu

Tel.: +48 (0)81 7102821

Fax: +48 (0)81 7102865

Pedagogické oddělení:

✉ pedagogika@majdanek.eu

Wiesław Wysok – vedoucí

✉ w.wysok@majdanek.eu

Tel.: +48 (0)81 7102850

Ewa Bąbol – pedagogická pracovnice

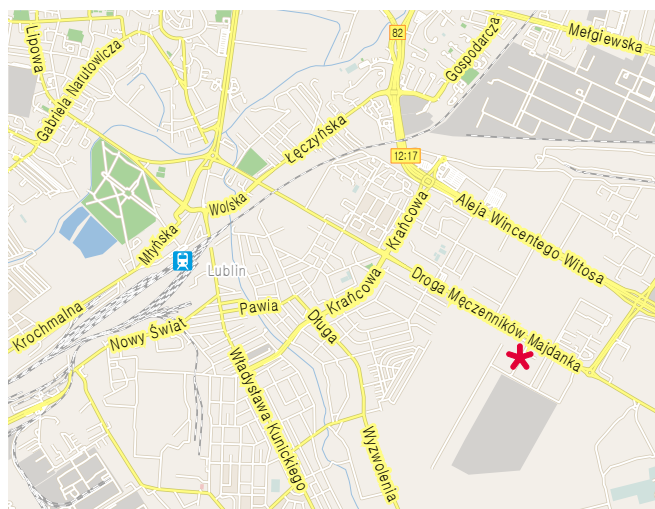
✉ e.babol@majdanek.eu

Tel.: +48 (0)81 7102827

Jolanta Laskowska – knihovna

✉ biblioteka@majdanek.eu

Tel.: +48 (0)81 7102835 ■

POPIS CESTY

Většina železničních spojů do Lublinu z Česka vede přes Varšavu. Další informace najdete na: www.rozklad-pkp.pl

Nejbližší mezinárodní letiště bylo dříve ve Varšavě (Port Lotniczy im. F. Chopina Warszawa-Okęcie): www.lotnisko-chopina.pl

V prosinci 2012 bylo otevřeno mezinárodní letiště Lublin (Lublin Airport Świdnik): www.airport.lublin.pl

Bližší informace o tom, jak se dostat do muzea, a plánek cesty najdete na: www.majdanek.eu/zwiedzanie ■

UBYTOVÁNÍ

Studijní skupiny, které navštíví Státní muzeum Majdanek, mohou využít nabídky různých ubytovatelů v historickém centru Lublinu. Pracovníci pedagogického oddělení muzea a dobrovolníci organizace Aktion Sühnezeichen Friedensdienste e.V. vám mohou pomoci vyřešit logistické otázky spojené se studijním pobytem v muzeu. Po domluvě termínu projektu s příslušným pedagogickým pracovníkem byste měli neprodleně rezervovat ubytování formou poptávky adresované na jeden z níže uvedených kontaktů:

LUBELSKIE SAMORZĄDOWE CENTRUM DOSKONALENIA NAUCZYCIELI

(Centrum dalšího vzdělávání učitelů Lublin)
ul. Dominikańska 5

20-111 Lublin

➔ www.lscdn.pl

Centrum nabízí sedm vícelůžkových pokojů s koupelnou pro skupiny max. 27 osob.

Vedoucí správy / rezervace pokojů

Teresa Kucharczyk

✉ tkucharczyk@lscdn.pl

Tel.: +48 (0)81 5329241 (centrála),
provolba -228 nebo +48 (0)81 7436133

Fax: +48 (0)81 5344634

ARCHIDIECEZJALNY DOM REKOLEKCYJNY W LUBLINIE

(Arcidiecézní dům exercicií Lublin)

ul. Podwale 15

20-117 Lublin

➔ www.domnapodwalu.pl

»Dom na Podwalu» nabízí 31 jedno- a dvoulůžkových pokojů se samostatnými lůžky a dvoulůžky a tří- a čtyřlůžkové pokoje rozdělené vždy do dvou menších pokojů. Všechny pokoje mají k dispozici koupelnu, telefon, klimatizaci a přístup na internet.

Recepce / rezervace pokojů

✉ domnapodwalu@interia.pl

Tel.: +48 (0)81 5324138

Z lublinského historického centra se do Muzea Majdanek dostanete veřejnou dopravou (autobus 156) za 20 minut. ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

Bildungsarbeit und historisches Lernen in der Gedenkstätte Majdanek, Tomasz Kranz (ed.), Lublin 2000.

Wolfgang Kopitzsch: Śladami zbrodni nazistowskich na Lubelszczyźnie. Podróże studyjne Krajowej Szkoły Policji w Hamburgu we współpracy z Muzeum na Majdanku. In: *Zeszyty Majdanka*, sv. 23, 2005, s. 267–286.

Tomasz Kranz: O koncepcji modernizacji ekspozycji Państwowego Muzeum na Majdanku. In: *Zeszyty Majdanka*, sv. 25, 2011, s. 9–23.

Tomasz Kranz, Danuta Olesiuk: The Shaping of the Majdanek Historic Landscape and Making it into a Museum. In: *Landschaft und Gedächtnis. Bergen-Belsen, Esterwegen, Faldstad, Majdanek*, Wilfried Wiedemann u. Joachim Wolschke-Buhlmahn (ed.), München 2011, s. 211–227.

Tomasz Kranz, Maria Wiśniuch: Działalność oświatowa Państwowego Muzeum na Majdanku. In: *Zeszyty Majdanka*, sv. 16, 1995, s. 43–59.

»Ludzie ludziom...« – z przeszłości uczymy się na przyszłość. Polsko-niemiecki projekt edukacyjny zrealizowany w Państwowym Muzeum na Majdanku w dniach 20-25 maja 2007 roku, Lublin 2009.

Danuta Olesiuk: Urządzenie przestrzenne Państwowego Muzeum na Majdanku 1944–2010. Plany i realizacja. In: *Zeszyty Majdanka*, sv. 25, 2011, s. 227–271.

Staatliches Museum Majdanek: *Bildungsangebot*, Lublin 2010 (i v polštině a angličtině).

Beate Stollberg-Wolschendorf: Praktyki uczniów szkół Bethel im. Friedricha von Bodelschwingha w Bielefeld w Muzeum na Majdanku. In: *Zeszyty Majdanka*, sv. 21, 2001, s. 351–370.

Wiesław Wysok: Der Umgang mit unterschiedlichen Erinnerungen an Holocaust und II. Weltkrieg. Erfahrungen aus der Gedenkstätte Majdanek (Lublin). In: *Europäische Perspektiven der Erinnerungskultur und Gedenkstättenarbeit – ein deutsch-polnischer Austausch*, Paul Ciupke, Guido Hitze, Alfons Kenkmann, Astrid Wolters, Wiesław Wysok (ed.), Essen 2012. ■

Muzeum Stutthof ve Sztutowu

HISTORIE

Německý nacistický tábor Stutthof (v německých dokumentech a literatuře se objevují tato označení tábora: Zivilgefangenenlager Stutthof, Konzentrationslager Stutthof, Durchgangslager Stutthof, Sonderlager Stutthof, Arbeitserziehungslager Stutthof) byl zřízen již 2. září 1939 nedaleko stejnojmenné obce ležící na území bývalého svobodného města Gdaňsk. K prvním vězňům tábora patřila polská inteligence (především úředníci, učitelé, kněží a osobnosti společenského a politického života) z Gdaňského Pomořanska. Do konce roku 1939 bylo do tábora umístěno více než 8000 osob, většina z nich v táboře v průběhu několika měsíců zahynula. Zpočátku měl tábor lokální charakter. Sloužil k eliminaci pomořanské inteligence a potlačení polského ilegálního odboje v této oblasti. Od roku 1941 začali být do tábora posíláni vězni z jiných evropských zemí. V roce 1942 získal tábor status státního koncentračního tábora a byl řízen Inspektorátem koncentračních táborů v Oranienburgu. Celkem bylo v tomto táboře umístěno přibližně 110 000 vězňů, občanů cca 30 zemí a příslušníků několika desítek národností. V roce 1944 se koncentrační tábor Stutthof stal cílovou stanicí několika desítek tisíc Židů. V roce 1945 velká část vězňů tábora zahynula během dvou evakuací: pěší a po moři. Tábor obsadila 9. května 1945 Rudá armáda. Koncentrační tábor byl v provozu 2077 dní, byl

prvním a nejdéle existujícím tábořem tohoto typu na území dnešního Polska.

Muzeum Stutthof ve Sztutowu bylo založeno na popud bývalých vězňů 12. března 1962. Jako státní kulturní instituce podléhá Ministerstvu kultury a národních památek. Za více než 40 let muzeum navštívilo několik milionů lidí z celého světa. Muzeum Stutthof zaujímá část areálu bývalého stejnojmenného nacistického koncentračního tábora. Je soustředěno na ploše 20 hektarů (bývalý tábor měl na konci roku 1944 přibližně 120 hektarů). V této zpřístupněné části se dochovalo několik budov a objektů svědčících o tragické minulosti tohoto místa, mimo jiné několik dřevěných baráků pro vězně z let 1939–1940, budova velitelství, krematorium a plynová komora. Velká část bývalé zástavby koncentračního tábora byla zničena nebo rozebrána během několika let po skončení války, kdy areál neměl řádného správce. Nad celým areálem se od roku 1968 tyčí monumentální pomník boje a utrpení. V původních budovách tábora jsou umístěny stále i dočasné expozice, jež dokumentují historii okupace Gdaňského Pomořanska, události v koncentračním táboře Stutthof a osudy vězňů, kteří zde byli drženi. Prohlídkovou trasu navíc doplňuje několik desítek informačních tabulí s archivními snímky. Na prohlídku tábora a výstav je třeba naplánovat asi dvě hodiny. Pomoc a informace můžete každý den získat v kanceláři pro návštěvníky, tj. v bývalé vrátnici hned u vchodu do areálu památníku. Můžete si tu zakoupit řadu publikací věnovaných historii tábora. Návštěvníkům je k dispozici také kino, kde mohou zhlédnout dokumentární filmy. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

Nedílnou součástí každé studijní návštěvy v Muzeu Stutthof je prohlídka areálu bývalého koncentračního tábora s průvodcem nebo dobrovolníkem organizace ASF, která návštěvníky seznámí s historií, uspořádáním a fungováním koncentračního tábora Stutthof.

Práce s tematickými materiály umožňuje samostatné a aktivní poznávání historie koncentračního tábora. Životní podmínky v táboře, formy odboje, práce a likvidace – to jsou jen některá z navrhovaných témat. Výsledky lze prezentovat během prohlídky areálu bývalého koncentračního tábora, při nichž se účastníci provádějí navzájem, a lze je doplnit o vlastní fotografie. Materiály, které vycházejí z principů tzv. německé školy pedagogiky památných míst, jsou k dispozici v polštině a v němčině a mohou být využity pro vzdělávací aktivity při setkáních mládeže.

Osobní karty vězňů, složky z kartotéky posádky SS, oficiální dopisy a motáky, sváteční pozdravy a blahopřání, dřevěné krabičky a plechová pouzdra na cigarety, látkové panenky či růženec z chleba – možnost setkat se s autentickým »svědectvím« minulosti nám dovoluje proniknout hlouběji do historie a lépe si ji uvědomit. Vystavené archivní předměty ze sbírek Muzea Stutthof nám také dávají nahlédnout do každodenní práce archiváře.

Při vyučování nejnovějších dějin je nesmírně důležité, aby vědomosti nabyté z knížek

doplnilo autentické svědectví osob, které si pamatují 2. světovou válku a mohou vyprávět o minulých, mnohdy tragických událostech. Setkání s pamětníky může být neobyčejně cennou lekcí pro současnou generaci, tím spíše, že žijících svědků oné doby je čím dál méně.

Od roku 2008 Muzeum Stutthof nahrává rozhovory s bývalými vězni a využívá tento videomateriál ve své pedagogické činnosti. Takto vznikl dvouhodinový dokumentární film »Poslední svědci. Bývalí vězni koncentračního tábora Stutthof vyprávějí«, který je založen na výpovědích několika desítek osob a může být zajímavým příspěvkem k diskusi na téma historie a vzpomínání.

Příruční knihovna umožňuje samostatné prohlubování vědomostí o nacismu, židovské politice Třetí říše a situaci Poláků v zemi okupované Německem. Ve sbírkách se nacházejí také německé publikace týkající se jiných koncentračních a likvidačních táborů, beletrie a literárně zpracované vzpomínky.

Z pedagogického hlediska má velký význam také pomoc při údržbě areálu. Učí mladé vážit si společné historie a posiluje pocit spoluodpovědnosti za to, aby se na lidi a události, které se odehrály před několika desítkami let, nezapomnělo. Účastníci obdrží potřebné nářadí a společně pracují v areálu muzea – shrabávají listí, plejí či provádějí drobné opravy. ■

PROGRAM V OKOLÍ

V Pomoranském vojvodství je mnoho míst, která svědčí o tragických událostech z období 2. světové války. Jedním takovým místem jsou Piaśnické lesy u města Wejherowo (nedaleko Gdyně), kde se od září 1939 do dubna 1940 představitelé polské inteligence Gdaňského Pomoranska, ale také osoby české a německé národnosti staly obětí masových vražd organizovaných německými okupanty. Návštěva v Piaśnici rozšíří úhel pohledu a zvýší informovanost o nacistických zločinech v Pomoranech.

»**Żuławski Park Historyczny**« ve městě Nowy Dwór Gdański je muzeum a pedagogické středisko popularizující kulturní dědictví oblasti u ústí Visly (Żuławy Wiślane), v němž se pojí polské, německé a holandské tradice. Hlavní expozice, workshopy a vlastivědné exkurze do oblasti v deltě Visly a na Viselskou kosu pod vedením místních průvodců umožňují návštěvníkům poznat flóru, faunu a bohatou historii regionu.

Gdaňsk, rodiště Hevelia, Fahrenheita, Schopenhauera, Grasse a Wałęsy, se pyšní více než tisíciletou, mimořádně bohatou i bouřlivou historií. Nabízené tematické prohlídky města umožňují hlouběji pochopit, jak multikulturní prostředí utvářelo historii města. Dějiny Gdyně – města moře a polských snů, symbolu polské nezávislosti – představuje moderní

Muzeum města Gdyně. Sopoty jsou přímořským letoviskem, kde si můžete odpočinout na pláži nebo na nejdelším dřevěném molu v Evropě.

Multimediální výstava »Cesty ke svobodě« (»Drogi do Wolności«) v **Evropském centru Solidarity** v Gdaňsku prezentuje historii Polska a jeho obyvatel v letech 1956–1989. Cílem tohoto centra (které se v druhé polovině roku 2013 přestěhuje do nové moderní budovy) je popularizovat historii Solidarity a aktivně propagovat pluralitu a svobodu slova v mezinárodním kontextu.

Elblagský kanál (Kanał Elbląski), který projektoval pruský inženýr Georg Jacob Steenke, je světově unikátní technickou památkou, v níž se pojí výdobytky hydrotechniky a mechaniky. Dějiny Elblágu, města ovlivněného pruskou, německou a polskou historií, představuje Historicko-archeologické muzeum v půvabné části Starého města.

Hradní muzeum v Malborku je jedním z největších zachovalých architektonických komplexů na světě. Široká vzdělávací nabídka a expozice seznamují s pohnutými osudy města a hradu, který byl nejprve sídlem velmistra křižáckého rytířského řádu, později rezidencí polských králů a v minulém století kulisou slavností ve znamení hákového kříže. ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

PRVNÍ DEN

- prohlídka bývalého koncentračního tábora Stutthof: seznámení účastníků s historií a uspořádáním tábora
- práce s tematickými materiály (1. část): workshop k prohloubení vědomostí získaných během prohlídky
- film »Poslední svědci. Bývalí vězňové koncentračního tábora Stutthof vyprávějí«, promítání a diskuze: příprava na setkání s pamětníkem
- návštěva muzea Żuławski Park Historyczny ve městě Nowy Dwór Gdański a lapidária Cmentarz 11 wsi (Hřbitov 11 vsí) v obci Żelichowo-Cyganek: seznámení s historií a kulturním dědictvím oblasti u ústí Visly (Żuławy Wiślane)

DRUHÝ DEN

- archiválie Muzea Stutthof: prezentace vybraných dokumentů a archivních předmětů ze sbírek muzea
- práce s tematickými materiály (2. část): pokračování
- setkání s pamětníkem: beseda s bývalým vězněm koncentračního tábora Stutthof
- návštěva hradního muzea v Malborku: prohlídka výstav a hradního komplexu, bývalého sídla velmistra křižáckého řádu

TŘETÍ DEN

- celodenní výlet do Fromborku: plavba po Viseleckém zálivu a prohlídka památek města, jehož historie sahá do 13. století a je nerozlučně spjata s osobností Mikuláše Koperníka

ČTVRTÝ DEN

- práce s tematickými materiály (3. část): prezentace výsledků práce jednotlivých pracovních skupin
- Židé v koncentračním táboře Stutthof: přednáška o osudech vězňů židovského původu a roli koncentračního tábora Stutthof v procesu jejich vyhlazování
- práce v areálu bývalého židovského tábora

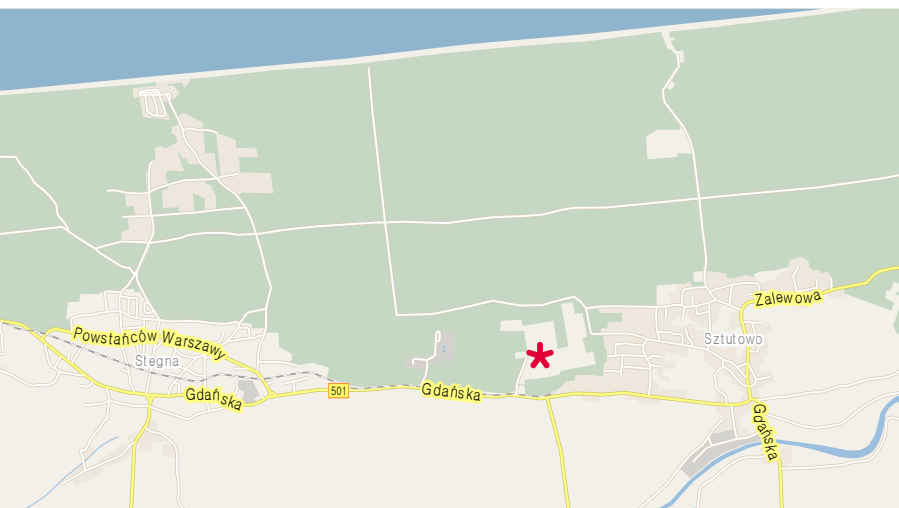
PÁTÝ DEN

- práce v areálu bývalého židovského tábora: pokračování
- přejezd do Gdaňsku

ŠESTÝ DEN

- setkání s pracovníky Domu smíření a setkání sv. Maxmiliána Kolbeho
- prohlídka Gdaňsku: poloostrov Westerplatte, Staré město, výstava »Cesty ke svobodě« aj. ■

POPIS CESTY

Muzeum Stutthof leží v deltě Visly v obci Sztutowo (Pomořanské vojvodství) u státní silnice č. 501. V blízkosti muzea se nachází autobusová zastávka, která zajišťuje dopravní spojení s velkými městy v regionu, jako jsou Gdaňsk (52 km) a Elbląg (43 km). Podrobné informace ohledně autobusových spojů můžete získat na internetových stránkách dopravců (v polštině): www.pks.gdansk.pl a www.pks.elblag.pl. Pro organizované skupiny lze také prostřednictvím muzea objednat autobus nebo minibus, který zajistí dopravu do Sztutowa.

Gdaňsk má železniční spojení s jinými městy v Polsku (www.pkp.pl) a vnitrostátní i zahraniční autobusová spojení. V městské čtvrti Matarnia se nachází mezinárodní letiště Lecha Wałęsy Gdaňsk (www.airport.gdansk.pl), které má desítky linkových spojení s letišti v Polsku i v Evropě a stále větší počet charterových letů. Spojení mezi letištěm a centrem Gdaňsku (10 km) zajišťuje městská autobusová linka č. 210. V plánu je výstavba železničního spojení. ■

KONTAKT

MUZEUM STUTTHOF

ul. Muzealna 6
82-110 Sztutowo

Tel.: +48 (0)55 2478353

Fax: +48 (0)55 2478358

✉ stutthof@stutthof.org

↗ www.stutthof.org

Oddział Naukowy w Sopocie

(Vědecké oddělení v Sopotech)

ul. Kościuszki 63

81-703 Sopot

Tel.: +48 (0)58 5512987

Fax: +48 (0)58 5504739

Rezervace průvodce a promítání filmu

Biuro Obsługi Zwiedzających (kancelář pro návštěvníky)

Tel.: +48 (0)55 2478353, provolba -216

Mobil: +48 (0)798 418024

✉ boz@stutthof.org

Pedagogické programy, výstavy, dobrovolníci

Dział Oświatowy (pedagogické oddělení)

Tel.: +48 (0)55 2478353, intern -235

✉ marcin.owsinski@stutthof.org

✉ piotr.chruscielski@stutthof.org

✉ stutthof.freiwillige@gmail.com

(dobrovolníci ASF)

Archivní dokumentace, vyhledávání v archivu

Dział Dokumentacji (oddělení dokumentace)

Tel.: +48 (0)55 2478353, provolba -223

✉ danuta.drywa@stutthof.org ■

UBYTOVÁNÍ

SZTUTOWO

Všechny ubytovací možnosti se nacházejí v blízkosti Muzea Stutthof. Ceny pokojů se liší podle standardu a délky pobytu. Většinou nabízíme plnou penzi. Na pláž jsou to přibližně dva kilometry. Podrobné informace týkající se pobytu a nabízených služeb (bazén, seminární místnost, přístup na internet atd.) najdete na internetových stránkách uvedených níže (v polštině), případně e-mailem kontaktujte jednotlivé penziony a rekreační střediska.

Hotel »Lazurowy Dwór«

ul. Gdańska 43b, 82-110 Sztutowo

Tel.: +48 (0)55 6151057

✉ rezerwacje@lazurowydwor.pl

↗ www.lazurowydwor.pl

Gościniec »Zacisze« (Hostinec »Zacisze«)

ul. Słoneczna 1, 82-110 Sztutowo

Tel.: +48 (0)506 393040

✉ info@zacisze.pomorze.pl

↗ www.zacisze.pomorze.pl

Pensjonat »Baron« (Penzion »Baron«)

ul. Obozowa 11a, 82-110 Sztutowo

Tel.: +48 (0)55 2478014

✉ baron@mierzeja.pl

↗ www.baron.mierzeja.pl

Osrodek Wczasowy »Promyk« (Rekreační středisko »Promyk«)

ul. Wczasowa 5, 82-110 Sztutowo

Tel.: +48 (0)55 2478003

✉ promyk@promyk24.pl

↗ www.promyk24.pl

Osrodek kolonijno-wypoczynkowy »Alga«

(Rekreační středisko »Alga«)

ul. Gdańska 47a, 82-110 Sztutowo

Tel.: +48 (0)55 2478352

✉ alga@mierzeja.pl

↗ www.alga.mierzeja.pl

Agroturystyczny Zajazd »Malibu«

(Venkovský hostinec »Malibu«)

ul. Obozowa 9c, 82-110 Sztutowo

Tel.: +48 (0)55 2477243

✉ hallo_malibu@poczta.onet.pl

↗ www.nadmorze.pl/malibu

GDAŃSK

Níže uvedené ubytovací možnosti jsou přímo v centru Gdańska. V blízkosti se nacházejí všechny nejvýznamnější památky Starého města, ale i vlakové a autobusové nádraží a zastávky městské rychlodráhy (Szybka Kolej Miejska – SKM), která zajišťuje spojení mezi Gdańskem, Sopoty a Gdyní. Přesné informace můžete získat na internetových stránkách (v polštině). Úplná nabídka ubytování (hotely, penziony, studentské ubytovny) je dostupná na oficiální vícejazyčné webové stránce města Gdańsku: www.gdansk.pl.

Dom Pojednania i Spotkań im. Św.

Maksymiliana M. Kolbego

(Dům smíření a setkávání sv. Maxmiliána M.

Kolbeho)

ul. Św. Trójcy 4, 80-822 Gdańsk

Tel.: +48 (0)58 3015721

✉ biuro@dmk.pl

www.noclegi.dmk.pl

Dom Harcerza (Skautský dům)

ul. Za Murami 2-10, 80-823 Gdańsk

Tel.: +48 (0)58 3013621

✉ rezerwacje@domharcera.pl

↗ www.domharcera.pl

Szkolne Schronisko Młodzieżowe Nr 1

(Školní ubytovna mládeže č. 1)

ul. Wałowa 21, 80-858 Gdańsk

Tel.: +48 (0)58 3012313

✉ walowa@ssm.gda.pl

↗ www.ssm.gda.pl

Dom Zachariasza Zappio

ul. Świętojańska 49, 80-840 Gdańsk

Tel.: +48 (0)58 3220174

✉ zappio@zappio.pl

↗ www.zappio.pl ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

Kazimierz Antoni Badziąg: *Był taki czas. Wspomnienia pomorskiego harcerza*. Warszawa 2009.

Kazimierz Antoni Badziąg: *Es war eine Zeit. Erinnerungen eines Pfadfinders aus Pommerellen* (připravuje se).

Der Ort des Terrors. Geschichte der national-sozialistischen Konzentrationslager, 9 svazků, Wolfgang Benz, Barbara Distel (ed.), sv. 6: Natzweiler, Groß-Rosen, Stutthof, München 2005-2009.

Aldo Coradello: *Co się działo w Stutthofie*, Sztutowo 2011.

Danuta Drywa: *The Extermination of Jews in Stutthof Concentration Camp*, Gdańsk 2004.

Krzysztof Dunin-Wąsowicz: *Stutthof. Ze wspomnień więźnia obozu koncentracyjnego*, Sztutowo 2011.

Janina Grabowska-Chałka: *Stutthof. Przewodnik – Informator historyczny*, Sztutowo 2011 (angl.: *Stutthof. Guide – Historical Information*).

Marek Orski: *Niewolnicza praca więźniów obozu koncentracyjnego Stutthof w latach 1939–1945*, Gdańsk 1999.

Karin Orth: *Die Konzentrationslager-SS. Sozialstrukturelle Analysen und biographische Studien*, München 2004.

Dieter Schenk: *Hitlers Mann in Danzig. Albert Forster und die NS-Verbrechen in Danzig-Westpreußen*, Bonn 2000.

Tom Segev: *Die Soldaten des Bösen. Zur Geschichte der KZ-Kommandanten*, Reinbek 1992.

Stutthof. Das Konzentrationslager vor Toren Danzigs, Hermann Kuhn (ed.), Bremen 2004.

Stutthof. Hitlerowski obóz koncentracyjny, Donald Steyer (ed.), Gdańsk 1988. ■

Muzeum boje a utrpení v Treblince

HISTORIE

Muzeum boje a utrpení v Treblince je oddělením Regionálního muzea Siedlce. V areálu muzea v Treblince se nachází bývalý vyhlazovací tábor, bývalý trestanecký pracovní tábor, zbytky štěrkovny, popraviště a takzvaná »černá cesta«. Areál bývalého tábora byl v letech 1959-1963 upraven a zakonzervován podle projektu prof. Franciszka Duczeńka, Adama Haupta a Franciszka Strynkiewiczze. Pietními místy jsou symbolický židovský hřbitov se 17 000 kameny a centrálním pomníkem a památník obětem trestaneckého pracovního tábora.

První výstava vznikla v roce 2006. V letech 2009 a 2010 byla postavena nová administrativní a výstavní budova, v níž je umístěna výstava tematizující období 2. světové války a tábory v Treblince. Tato výstava je koncipovaná do čtyř částí:

1. Je válka! Civilní obyvatelstvo v září 1939
2. Německá okupace a trestanecký pracovní tábor
3. Macevy – židovské náhrobky
4. Vyhlazovací tábor

Trestanecký pracovní tábor v Treblince dali zřídit Němci v létě 1941 nedaleko zdejší štěrkovny. Zaujímal plochu 17 hektarů. Nejprve zde byli vězněni hlavně Poláci, později i Židé, většinou obyvatelé varšavského okrsku. Pracovním táborem prošlo 20 000 vězňů, z nichž 10 000 z nich zde zemřelo nebo bylo zastřeleno. V průměru se v táboře nacházelo 1000 až 2000 vězňů zároveň. V červenci 1944 byl tábor zrušen.

Vyhlazovací tábor Treblinka nechali Němci vybudovat v polovině roku 1942 nedaleko již existujícího trestaneckého tábora. Vznikl v rámci »Operace Reinhard«, jejímž cílem bylo vyhlazení židovského obyvatelstva. I tento tábor se rozprostíral na ploše 17 hektarů. Posádku tábora tvořilo 30-40 Němců a Rakušanů a 100-200 dozorců převážně z Ukrajiny. Veliteli tábora byli Irmfried Eberl, Franz Stangl a Kurt Franz. První transport dorazil do Treblinky 23. července 1942 a tvořili jej Židé z varšavského ghetta. Deportované osoby byly usmrceny v plynových komorách, které byly vybudovány speciálně pro tento účel. 2. srpna 1943 v táboře propukla ozbrojená vzpoura vězňů. Odhaduje se, že v Treblince zahynulo více než 800 000 lidí. V listopadu 1943 byly všechny budovy a zařízení tábora strženy. Byl tu postaven dům pro ukrajinskou rodinu, areál bývalého tábora byl zorán a osazen vlčím bobem. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

- prohlídka muzea a bývalého areálu tábora (představení historie táborů a prezentace výstavy v budově muzea)
- překlad internetových stránek
- tematické přednášky, např.
 - ▶ Janusz Korczak
 - ▶ Spravedliví mezi národy: vyznamenání z okolí Treblinky
 - ▶ Operace Reinhard
 - ▶ Situace oběti a pachatele na základě pamětí (oběti – Yankel Wiernik, Jechiel Rajchman, pachatelé – Irmfried Eberl, Franz Stangl)
 - ▶ Situace vězňů v trestaneckém pracovním táboře (čtení vzpomínek Edwarda Sypka a Hany Zaleské) ■

PROGRAM V OKOLÍ

PAMÁTNÍK

- práce na údržbě areálu trestaneckého tábora (popraviště)
- práce na údržbě areálu vyhlazovacího tábora
- tematické přednášky

OKOLÍ

- dobré vlakové spojení do Varšavy
- objednaným autobusem do Bělověžského národního parku (Puszcza Białowieska) ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

PRVNÍ DEN

- prohlídka muzea a bývalého areálu tábora (představení historie táborů a prezentace výstavy v budově muzea)
- tematická přednáška: »Operace Reinhard«

DRUHÝ DEN

- práce na údržbě areálu trestaneckého pracovního tábora
- tematická přednáška: Situace vězňů trestaneckého pracovního tábora (vzpomínky Edwarda Sypka a Hany Zaleské)
- práce na překladu internetových stránek

TŘETÍ DEN

- práce na údržbě areálu vyhlazovacího tábora
- tematická přednáška: Situace obětí a pachatelů na základě pamětí (oběti – Yankel Wier-

nik, Jachiel Rajchman, pachatelé – Irmfried Eberl, Franz Stangl), promítání filmu

- práce na překladu internetových stránek

ČTVRTÝ DEN

- práce na údržbě areálu vyhlazovacího tábora
- tematická přednáška: Janusz Korczak
- práce na překladu internetových stránek

PÁTÝ DEN

- práce na údržbě areálu vyhlazovacího tábora
- tematická přednáška: Spravedliví mezi národy – významy z okolí Treblinky
- individuální reflexe účastníků (např. uctění památky – procházky po areálu)
- vyhodnocení pobytu v muzeu ■

POPIS CESTY

Nejsnazší způsob dopravy do Muzea boje a utrpení v Treblince:

Z Česka/Německa do Varšavy: autem, vlakem nebo letecky.

Z Varšavy (nádrazí Wileński, nádrazí Zach) do obce Małkinia – vlakem (cesta trvá přibližně dvě hodiny, vzdálenost cca 100 kilometrů)

Z obce Małkinia do muzea – taxi (stanoviště taxislužby je nedaleko vlakového nádrazí, cesta trvá zhruba 15 minut, vzdálenost 12 kilometrů) ■

KONTAKT

MUZEUM WALKI I MĘCZEŃSTWA W TREBLINCE – ODDZIAŁ MUZEUM REGIONALNEGO W SIEDLCACH

08-330 Kosów Lacki
Tel./fax: +48 (0)25 7811658
Mobil: +48 (0)606 985414

✉ biuro@treblinka-muzeum.eu

📍 www.treblinka-muzeum.eu ■

UBYTOVÁNÍ

OBEC SOKOŁÓW PODLASKI

Pokoje noclegowe RETRO

(Pronájem pokojů RETRO)

Szkolna 13, 08-300 Skibniew

Tel.: +48 (0)603 329188, +48 (0)603 255703

↗ www.retroskibniew.pl

OBEC MAŁKINIA GÓRNA

Zajazd Pod Sosnami

(Hostinec Pod Sosnami)

Nurska 23, 07-320 Małkinia Górna

Tel.: +48 (0)29 7455565

↗ www.zpodsosnami.emeteor.pl

Noclegi w Małkini Matter

Tel.: + 48 (0)660 681 580

Mobil: +48 (0)606 44 45 48

↗ www.matter.malkinia.pl

MĚSTO A OBEC BROK

Ośrodek Agroturystyczny BINDUGA

(Rekreační středisko BINDUGA)

Przystań 2, 07-306 Brok

Tel: +48 (0)29 7457906

↗ www.binduga.emeteor.pl

Ośrodek Wypoczynkowy Rzemieślnik

(Rekreační středisko Rzemieślnik)

Brzostowa 28, 07-306 Brok

Tel./fax: +48 (0)29 7457039

↗ www.rzemieslnik.net

↗ www.owrzemieslnik.emeteor.pl

Dom Wczasowy Nadrzecze

(Rekreační středisko Nadrzecze)

Brzostowa 5, 07-306 Brok

Tel./fax: +48 (0)29 7457011

Mobil: +48 (0)604 404713

↗ www.nadrzecze.pl

↗ www.dwnadrzecze.emeteor.pl

Ośrodek Wypoczynkowy Meliorant

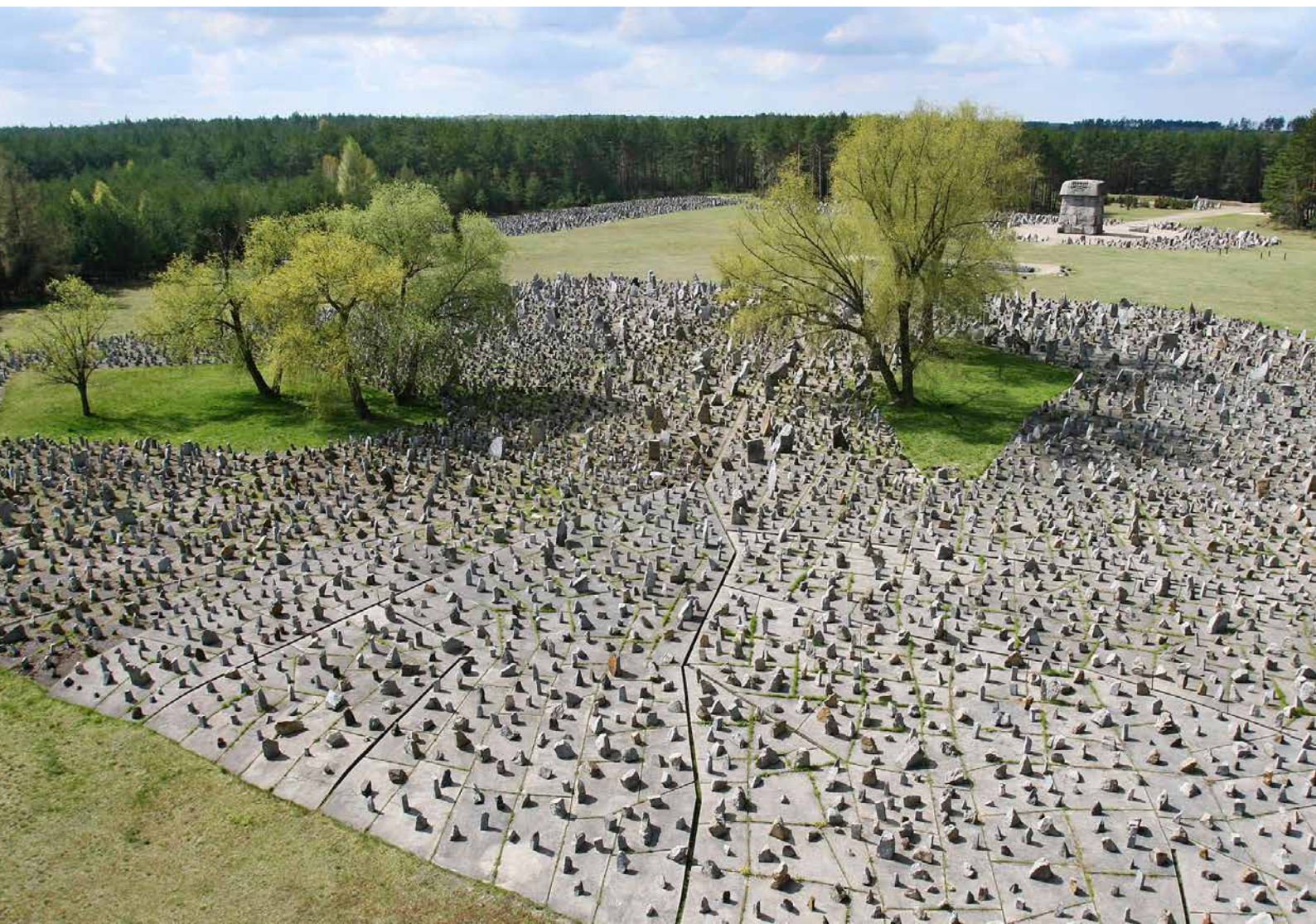
(Rekreační středisko Meliorant)

Brzostowa 1, 07-306 Brok

Tel.: +48 (0)606 779657

Mobil: +48 (0)606 77-96-57

↗ www.meliorant.emeteor.pl ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

Yitzhak Arad: *Belzec, Sobibor, Treblinka: The Operation Reinhard Death Camps*, Bloomington 1999.

Richard Glazar: *Stacja Treblinka*, Warszawa 2011.

Edward Kopówka: *Nigdy więcej*, Treblinka 2002.

Edward Kopówka, Piotr Tołwiński: *Treblinka. Kamienie milczq – ja pamiętam*, Siedlce 2007.

Jacek Lechendro: *Niemieckie miejsca zagłady w Polsce*, Marki 2007.

Jachiel Rajchman: *Ocalałem z Treblinky. Wspomnienia z lat 1942-1943*, Warszawa 2011.

Edi Weinstein: *Quenched Steel. The story of an escape from Treblinka*, Jerusalem 2002.

Yankel Wiernik: *A Year in Treblinka*, New York 1945 (polsky: *Rok w Treblince*, Warszawa 2003).

Samuel Willenberg: *Revolt in Treblinka*, Warsaw 1992 (polsky: *Bunt w Treblince*, Warszawa 2004). ■

Muzeum Gross-Rosen v Rogoźnici

HISTORIE

V malé vsi Gross-Rosen na území tehdejšího nacistického Německa (dnes Rogoźnica) nedaleko města Strzegom fungoval v letech 1940–1945 koncentrační tábor. Prvotním impulzem pro vznik tábora byla bohatá ložiska žuly, o něž se zajímala firma SS – Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH (DESt) založená v roce 1938. V květnu 1940 tato společnost koupila kamenolom za půl milionu od jeho majitelky Margaretě Hay a pronajala si pozemky v jeho okolí od barona Georga von Richthofena. Po vyřízení těchto formálních záležitostí se firma snažila zajistit pracovní síly na levnou těžbu žuly. Tomuto účelu měl sloužit koncentrační tábor. Již 2. srpna 1940 bylo do tábora v Gross-Rosen transportováno 100 vězňů ze Sachsenhausenu. S jejich příjezdem se začal budovat koncentrační tábor, který byl do konce dubna 1941 pobočkou koncentračního tábora Sachsenhausen. 1. května 1941 pak získal status samostatného koncentračního tábora Gross-Rosen.

Věznové pracovali hlavně v nedalekém kamenolomu, což bylo velmi namáhavé a vysilující. V této skupině vězňů byla zaznamenána nadprůměrná úmrtnost a úrazovost. Žulu získanou díky bezplatné pracovní síle využíval německý kapitál a válečné hospodářství.

Současně s rostoucí potřebou levných pracovních sil v průmyslu se tábor rozrůstal a začaly vznikat jeho pobočné tábory. První pobočka byla otevřena již v roce 1942 ve vratislavské čtvrti Leśnica (Wrocław-Leśnica). Nejvíce jich vzniklo v roce 1944. Do konce války patřilo ke koncentračnímu táboru Gross-Rosen asi 100 poboček, jejichž historické stopy bychom našli

na území dnešní České republiky, Německa a Polska. Na nucených pracích zde byli vykořisťováni lidé nejrůznějších národností z více než dvaceti zemí. Tragickou kapitolou historie tábora byla jeho evakuace. Do kmenového tábora Gross-Rosen byli nejprve přivezeni vězni z jednotlivých poboček a potom byli ve strachu před blížící se Sovětskou armádou transportováni do jiných koncentračních táborů. Během evakuace jich mnoho zahynulo nebo bylo zavražděno. Pro přibližně 40 000 lidí se koncentrační tábor Gross-Rosen stal poslední etapou jejich života. 13.2.1945 vstoupila do opuštěného koncentračního tábora Rudá armáda.

Po válce se areál tábora ocitl na polském území a díky úsilí bývalých vězňů, organizací veteránů a polské společnosti se stal památným místem. V roce 1947 byl založen výbor na ochranu bývalého tábora Gross-Rosen, jehož záměrem bylo vybudování mauzolea k uctění památky obětí. Tato myšlenka byla zrealizována o šest let později. V září 1953 se konal první pietní akt spojený s odhalením pomníku a mezinárodním setkáním bývalých vězňů. V následujících letech se měnily instituce, které se o památník staraly. Přelomovým momentem byl rok 1983, kdy bylo rozhodnutím Ministerstva kultury a umění založeno Muzeum Gross-Rosen. Od té doby se muzeum profesionálně zabývá vědecko-výzkumnou, pedagogickou a výstavní činností.

Bohužel se nedochovala originální dokumentace tábora, proto je jedním z nejdůležitějších úkolů vytvoření kartotéky bývalých vězňů a vyhledávání pramenů dokumentujících historii tábora. Zároveň muzeum nabízí vzdělávací programy především pro žáky 2. stupně ZŠ a žáky SŠ. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

■ promítání filmu o historii tábora (30 nebo 60 minut)

Film přináší svědectví pamětníků, bývalých vězňů koncentračního tábora Gross-Rosen.

■ model koncentračního tábora po jeho vybudování

Průvodce muzea poskytne informace o jednotlivých fázích budování tábora. Kromě toho se účastníci mohou seznámit s mapou poboček kmenového tábora Gross-Rosen.

■ prohlídka areálu bývalého tábora

Seznámení s historií na základě dochovaných částí tábora. Průvodce informuje účastníky o životě za ostnatým drátem, popravách, úmrtnosti, nemocech, o prostých lidských touhách, o obětech a katech. Návštěvníci si mohou prohlédnout polní krematorium, tzv. »francouzský barák«, do něž přivázeli vězně v rámci rozkazu »Noc a mlha« (Nacht-und-Nebel-Erlass), a historický kamenolom – místo práce a utrpení vězňů.

■ mauzoleum

Pietní místo připomínající oběti koncentračního tábora Gross-Rosen. Na tomto místě, které slouží také k zamyšlení a reflexi, je možné položit květiny a zapálit svíčky na památku zavražděných. V blízkosti se nachází

symbolická »zed' smrti«, kam rodiny obětí a představitelé různých profesí a národnostních skupin připevňují pamětní tabulky.

■ výstavy

»Koncentrační tábor Gross-Rosen 1941–1945«: Chronologicky a tematicky uspořádaná výstava představuje historii tábora. Při její přípravě byl použit bohatý historický materiál, kopie archivních dokumentů a celá řada exponátů.

»Ztracená lidskost«: Výstava má vzdělávací charakter a představuje vývoj německého fašismu, dobu války a osudy bývalého vězně tábora Gross-Rosen a jeho rodiny.

»Pracovní tábor Riese«: Expozice představuje historii poboček koncentračního tábora Gross-Rosen v Sovích horách.

»Zbyly předměty, vzpomínky a smutek«: Výstava předmětů spojených s každodenním životem vězňů koncentračního tábora, které byly v areálu bývalého tábora objeveny během archeologického průzkumu v rámci konzervátorského a stavebního projektu »Kamenné peklo koncentračního tábora Gross-Rosen I«, jenž probíhal v letech 2009–2012. ■

PROGRAM V OKOLÍ

ZÁMEK KSIĄŻ VE WALBRZYCHU

Bývalé sídlo pánů z Hochbergu se nachází uprostřed parku. Jedná se o historické místo, v jehož blízkosti byla za 2. světové války založena jedna z poboček koncentračního tábora Gross-Rosen, pracovní tábor Fürstenstein, který patřil pod správu pracovního tábora »Riese«. Pod označením »Riese« (Obr) se skrýval projekt, jehož cílem bylo tajné zbudování podzemních štol v Sovích horách. Stavba sídla pro vůdce Třetí říše Adolfa Hitlera je opředená celou řadou legend a vznikala díky vražednému pracovnímu nasazení vězňů židovského původu. Jeden z okruhů v zámku je nyní věnován jeho historii za 2. světové války.

WALIMSKÉ ŠTOLY (SZTOLNIE WALIMSKIE)

Štoly spravuje Samorządowa Instytucja Kultury (Samosprávní kulturní instituce). Na tomto místě za 2. světové války pracovali a hromadně umírali vězni koncentračního

tábora Gross-Rosen. Vězni židovského původu museli v Sovích horách razit podzemní štoly, což se dělo v rámci již zmiňovaného projektu »Riese«. Po válce se kolem tohoto místa a jeho významu vynořilo mnoho legend a tajemství. Dnes jsou chodby přístupné veřejnosti.

EVANGELICKÝ KOSTEL MÍRU VE SVÍDNICI (KOŚCIÓŁ EWANGELIC- KO-AUGSBURSKI W ŚWIDNICY)

V roce 2001 byla tato památka zapsána na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Kostel je přístupný veřejnosti.

ZÁMEK JEDLINKA (PAŁAC JEDLINKA)

Historické místo spjaté s 2. světovou válkou a »Organizací Todt«, jež dohlížela na stavební a podzemní práce v rámci projektu »Riese«. Od roku 1943 byl zámek sídlem brigádního štábu této organizace, který rozhodoval o hlavních záměrech a dalších plánech projektu. ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

- jednodenní návštěva dle výše uvedeného návrhu programu
- vzdělávací workshopy (několikahodinový pobyt v muzeu) využívající dokumenty připravené pro samostatnou práci účastníků. Památník nabízí např. tato témata:
 - ▶ »Korespondence vězňů« (v polštině a němčině)
 - ▶ »Biografie bývalých vězňů« (materiály v polštině a v němčině) – samostatná práce účastníků pod vedením vedoucího skupiny
 - ▶ »Systém trestů v koncentračním táboře Gross-Rosen« (v polštině, připravuje se rovněž v angličtině)
- interaktivní prohlídka areálu bývalého koncentračního tábora (jednodenní pobyt) s pomocí pracovních listů, které účastníci během prohlídky areálu nebo na výstavách vyplňují
- návštěva archivu ve Wałbrzychu (jednodenní pobyt)
 - ▶ představení organizační struktury muzea a práce jednotlivých oddělení, mimo jiné vědecko-výzkumného a vzdělávacího oddělení
 - ▶ prezentace vznikající abecední a numerické kartotéky bývalých vězňů
 - ▶ představení způsobů uchovávání archivních dokumentů a jejich druhů
 - ▶ seznámení se systémem zpracovávání informací získaných z dokumentů a vytváření elektronické databáze údajů o bývalých vězních
 - ▶ přednáška pracovníka archivu o získávání historických pramenů k minulosti koncentračního tábora Gross-Rosen
 - ▶ otázky a odpovědi

Po domluvě s učitelem je možné pro skupinu vypracovat program pobytu.

Vzhledem k tomu, že muzeum nemá vlastní ubytovací kapacity a neprovozuje centrum setkávání mládeže, navrhujeme jeden den program v muzeu v Rogoźnici a následující den v archivu ve Wałbrzychu, kde jsou shromažďovány a uchovávány dokumenty týkající se koncentračního tábora Gross-Rosen. ■

KONTAKT

MUZEUM GROSS-ROSEN W ROGOŹNICY

ul. Ofiar Gross-Rosen 26
58-152 Goczałków
(Województwo dolnośląskie)
Tel.: +48 (0)74 8559007 (Rogoźnica)
Tel.: +48 (0)74 8421580 (Wałbrzych)
Fax: +48 (0)74 8421594

✉ muzeum@gross-rosen.eu
✉ d.oswiatowy@gross-rosen.eu
↗ www.gross-rosen.eu

Muzeum Gross-Rosen v Rogoźnici u Strzegomi je pietním místem. Jeho úkolem je péče o areál bývalého nacistického koncentračního tábora Gross-Rosen.

Zřizovatelem muzea je Samorząd Województwa Dolnośląskiego (Samospráva Dolnoslezského vojvodství)

↗ www.umwd.dolnyslask.pl

Muzeum je možné navštívit každý den v týdnu, kromě Nového roku, Velikonoční neděle a 25.12.

Otevírací doba:

od 1. května do 30. září 8:00–19:00

od 1. října do 30. dubna 8:00–16:00

Po předchozí telefonické domluvě návštěvníkům zajišťujeme placené průvodcovské služby v polštině, němčině, angličtině a francouzštině. Skupiny deseti a více osob si mohou areál bývalého tábora prohlédnout pouze s průvodcem.

Za poplatek mohou návštěvníci shlédnout film o historii koncentračního tábora Gross-Rosen (30 nebo 60 minut) v deseti jazykových verzích: v češtině, angličtině, němčině, polštině, francouzštině, hebrejštině, holandštině, španělštině, ruštině a italštině.

V areálu bývalého tábora je k dispozici placené parkoviště pro autobusy a osobní automobily. ■

POPIS CESTY

Muzeum Gross-Rosen se nachází v Rogoźnici nedaleko města Strzegom v Dolnoslezském vojvodství v Polsku. Obec Rogoźnica leží sedm kilometrů od Strzegomi, na trase Strzegom – Legnica (státní silnice č. 374). V obci se nachází vlakové nádraží a autobusová zastávka. ■

UBYTOVÁNÍ

Možnosti přespání v blízkosti muzea:

STRZEGOM

Hotel »Granit«

Rynek 29, 58-150 Strzegom

Dom Rekolekcyjny Elżbietanki

(Exerciční dům Alžbětinek)

ul. Obywatelska 3, 58-150 Strzegom

JAWOR

Hotel »Jawor«

ul. Staszica 10, 59-400 Jawor

Hotel »Sportowy OsiR«

ul. Parkowa 59, 59-400 Jawor

BOLKÓW

Hotel »Bolków«

ul. Sienkiewicza 17, 59-420 Bolków ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

VYBRANÁ LITERATURA K HISTORII KONCENTRAČNÍHO TÁBORA GROSS-ROSEN

Filie obozu koncentracijnego Gross-Rosen – Informator, Wałbrzych 2009.

Alfred Konieczny: *KL Gross-Rosen, hitlerowski obóz koncentracyjny na Dolnym Śląsku 1940-1945*, Wałbrzych 2005 (něm.: *KL Gross-Rosen das Nazi-Konzentrationslager in Niederschlesien 1940–1945*, 2011).

Dorota Sula: *Arbeitslager Riese*, Filia KL Gross-Rosen, Wałbrzych 2003.

Dorota Sula: *Życie kulturalne i religijne więźniów KL Gross-Rosen*, Wałbrzych 2007.

Wykorzystanie niewolniczej pracy więźniów KL Gross-Rosen przez III Rzeszę, Wałbrzych

2004 (něm.: *Die Ausnutzung der Zwangsarbeit der Häftlinge des KL Gross-Rosen durch das Dritte Reich*, 2004).

VZPOMÍNKY BÝVALÝCH VĚZŇŮ

Kazimierz Hałas: *Byłem w Gross-Rosen i Dyhernfurth. Wspomnienia lekarza-więźnia*, Wałbrzych 2011.

Abraham Kajzer: *Za drutami śmierci*, Wałbrzych 2008.

Norbert Widok: *Przeżyć*, Wałbrzych 2006 (něm.: *Überleben*, 2007).

Kompletní seznam publikací muzea naleznete na internetových stránkách www.gross-rosen.eu.

Publikace je možné získat přímo v Muzeu Gross-Rosen v Rogoźnici a ve Wałbrzychu nebo si je nechat zaslat poštou. ■

Památník Buchenwald

HISTORIE

Koncentrační tábor Buchenwald byl založen v roce 1937 nedaleko Výmaru (Weimar), města německé klasiky. Do koncentračního tábora na kopci Ettersberg deportovala SS muže, mladistvé a děti, pro něž nebylo ve společnosti místo: politické odpůrce, takzvané asociály a kriminálníky, homosexuály, svědky Jehovy, Židy, Sinti a Romy. Na začátku 2. světové války nacisté do Buchenwaldu odvěkli lidi z téměř všech evropských zemí. V době osvobození tábora 95 procent vězňů nepocházelo z Německé říše. Od roku 1937 do roku 1945 zde bylo uvězněno více než 250 000 osob.

V Buchenwaldu a jeho 136 pobočných táborech byli vězni bezohledně vykořisťováni. 56 000 z nich zde přišlo o život; byli usmrceni, zemřeli hladem či v důsledku nemoci nebo se stali oběťmi lékařských pokusů. Některé z vězňů, jako například více než 8000 sovětských válečných zajatců, příslušníci SS cíleně zavraždili. Kromě toho v Buchenwaldu začaly transporty dětí a nemocných vězňů do vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Když SS začátkem roku 1945 opouštěla tábory na východě, přicházely do Buchenwaldu hromadné transporty vězňů. Krátce před koncem války se SS pokusila koncentrační tábor Buchenwald »evakuovat« a vyhnala 28 000 vězňů na pochod smrti. Když do tábora 11. dubna 1945 dorazily jednotky 3. americké armády, dali se příslušníci SS na útěk a členové tajného hnutí odporu otevřeli brány tábora. Osvobozeno bylo 21 000 vězňů, mezi nimi 900 dětí a mladistvých.

V červenci 1945 následovala Rudá armáda jednotky americké armády, které se stahova-

ly z Durynska. Sovětská tajná policie zřídila v bývalém koncentračním táboře Buchenwald speciální tábor č. 2. V letech 1945-1950 zde bylo bez soudního rozsudku a na dobu neurčitou internováno přibližně 28 500 vězňů. Většinou se jednalo o muže mezi 40 a 60 lety, členy Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP), významné funkcionáře nebo představitele nacistického správního aparátu. V táborech panovaly otřesné podmínky. Více než 7100 osob zde v tomto období zemřelo.

V roce 1950 nechalo politické byro ústředního výboru Sjedinené socialistické strany Německa (SED) provést rozsáhlou demontáž. V roce 1958 byl na jižním svahu Ettersbergu založen památník. Národní památník Buchenwald se stal největším německým památníkem na místě bývalého koncentračního tábora.

V současné době je památník, který byl po roce 1990 nově koncipován, součástí Nadace památníků Buchenwald a Mittelbau-Dora (Stiftung Gedenkstätten Buchenwald und Mittelbau Dora). Díky čtyřem stálým expozicím a široké informační nabídce se návštěvníci památníku mohou s historií Buchenwaldu seznámit nejrozličnějšími způsoby. Informační tabule v prostorách areálu upozorňují na budovy a zbytky tábora. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

Pedagogické oddělení Památníku Buchenwald nabízí tyto moduly:

Příjezd a seznámení

Na procházce k bývalému kamenolomu mají účastníci možnost nasbírat první dojmy, které jim mají pomoci se na návštěvu myšlenkově i pocitově připravit.

Seznámení pedagogů s účastníky vytváří atmosféru založenou na důvěře, v níž účastníci mohou otevřeně vyjádřit svá očekávání a případné obavy a položit otázky. Poté je představen program, který lze přizpůsobit potřebám skupiny.

Úvod do tématu

S historií se účastníci blíže seznámí tím, že si vyberou jeden z 85 obrázků a vysvětlí, proč jej asociují s koncentračním táborem. Téma je možné přiblížit také prostřednictvím filmu »Koncentrační tábor Buchenwald, pošta Výmar«.

Prohlídky

Dle zájmu a časových možností skupiny nabízejí pedagogové kratší či delší prohlídky s různým obsahovým zaměřením (koncentrační tábor Buchenwald, sovětský speciální tábor, národní památník). Prohlídky probíhají dialogicky; účastníci prostřednictvím svých otázek ovlivňují obsah.

Samostatné prohloubení a heuristické učení

- práce na počítači – vyhledávání v databázi fotografií a nalezených předmětů nebo v seznamu obětí

- rešerše v knihovně, archivu, na výstavách či v prostorách areálu s pomocí tematických pracovních listů
- informace o jednotlivých biografiích s využitím historických dokumentů, svědectví dobových pamětníků a dalších biografických materiálů, které jsou k dispozici v seminárních místnostech
- archeologické vykopávky (pod odborným vedením) a restaurování nálezů v restaurátorské dílně
- údržba areálu
- možnost kreativní práce v »dílně« (malování, sádrování...)

Reflexe

Účastníci formulují své pocity a myšlenky, hodnotí a zaujímají pozici; naslouchají si navzájem a dozvídají se názory ostatních. Může se tak rozpoutat intenzivní diskuze o minulosti, ale i o současné situaci.

Rozloučení a uctění památky

Program končí u pamětní desky, která je věnována obětem koncentračního tábora. Účastníci nejsou nuceni k uctění památky, ani se od nich nevyžaduje žádný rituál. Je jim vysvětleno, čím je tato pamětní deska zvláštní, a poté dochází ke společnému zamyšlení nad jejím významem. V případě zájmu zde účastníci mohou na okamžik v klidu spočinout. Nyní již vědí, čím památku sem přišli uctít a proč. ■

PROGRAM V OKOLÍ

Koncentrační tábor Buchenwald vznikl necelých deset kilometrů od centra Výmaru. V roce 1937 byly také zahájeny stavební práce na nacistickém administrativním sídle poblíž historického centra (tzv. »Gauforum«). Zatímco v koncentračním táboře se vězni i přes každodenní teror věnovali kulturním aktivitám, ve Výmaru byla kultura instrumentalizována jako součást národně socialistické společnosti – vedle souhlasu a fanatické spoluúčasti patřil k běžnému životu v nacistickém státě strach a svévole: z pohledu národního socialismu tábor neodporoval myšlence »německé kultury«, ale byl pokračováním programu, v němž nemělo být místo pro cizí vlivy.

Kultura a vzdělání nejsou žádnými jistými zárukami proti nespravedlnosti a teroru, pokud není bezvýhradně respektována lidská důstojnost a práva všech lidí. Ve Výmaru se střetávají všechny důležité jednotlivé proudy německé historie: na mnoha místech ve městě a v okolí je možné se nejrozličnějším způsobem věnovat kulturním, náboženským či politickým otázkám.

Zvlášť od roku 1999, kdy se Výmar stal Evropským hlavním městem kultury, se vědomí těchto souvislostí stalo výchozím bodem pro mnoho akcí, které společně pořádají různé kulturní a vzdělávací instituce. Je tedy možné úspěšně kombinovat programy v památníku s otázkami zabývajícími se obdobím klasiky, myšlenkami Bauhausu, dvanácti lety národního socialismu (www.weimar-im-ns.de) nebo historií NDR – a to všechno ne v abstrahované podobě, ale na celé řadě rozmanitých míst.

DŮLEŽITÍ PARTNEŘI

- Evropské centrum vzdělávání a setkávání mládeže Výmar (EJBW)
↗ www.ejbweimar.de
- Nadace Klassik-Stiftung Weimar
↗ www.klassik-stiftung.de
- Akademie Weimar-Jena nabízející mezinárodní letní kurzy
↗ www.weimar-jena-akademie.de
- Erfurt jako místo paměti »Firma Topf & synové – výrobce spalovacích pecí v Osvětimi«
↗ www.topfundsoehne.de
- Univerzity v Jeně, Erfurtu a Výmaru
- Památník Mittelbau-Dora nedaleko Nordhausenu, který spolu s Buchenwaldem provozuje společná nadace.

PROGRAM »SNAPSHOT«

Projekt, který vznikl ve spolupráci Památníku Buchenwald, EJBW a Nadace Klassik-Stiftung Weimar, kombinuje historické, politické a kulturní vzdělávání. Původně byl určen žákům z belgického města Leuven, v současné době jej využívají i školy z Německa a Itálie.

↗ www.klassik-stiftung.de/uploads/tx_lombkswmargcontent/Konzept_Snapshot.pdf ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

Příklad několikadenního studijního pobytu v Památníku Buchenwald pro jednojazyčné skupiny:

PRVNÍ DEN

- 12:00** příjezd, ubytování v Centru setkávání mládeže, oběd
- 13:30** přivítání, seznámení s památníkem, popř. návštěva bývalého kamenolomu (v závislosti na počasí)
- 14:45** představení skupiny, projednání programu, ujasnění očekávání, obav a dotazů
- 15:15** »Obrázky z Buchenwaldu« – asociativní úvod s pomocí obrazového materiálu; přestávka
- 16:30** prohlídka bývalého prostoru SS
- 18:00** model koncentračního tábora Buchenwald – obeznámení s tématem, otázky
- 18:30** večere
- 19:30** představení možností samostatné práce
- 20:30** společná reflexe dosavadních prožitků a poznatků

DRUHÝ DEN

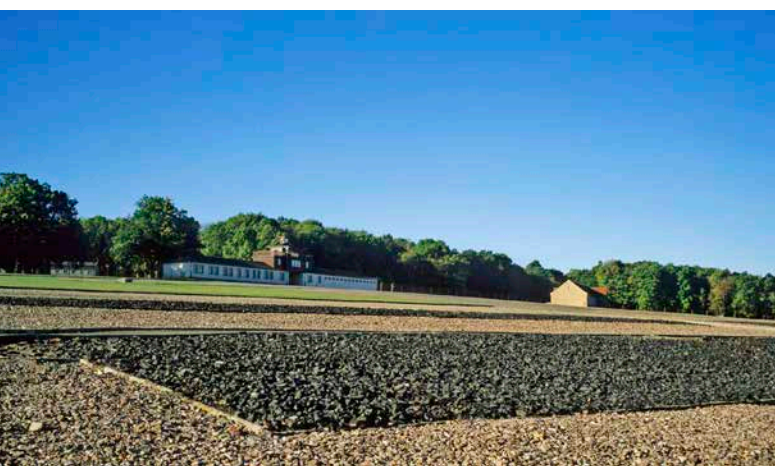
- 08:00** snídaně
- 09:00** warming up a úvod do dalšího dne
- 09:15** prohlídka bývalého tábora a návštěva restaurátorské dílny
- 11:15** prvotní zorientování ve třech výstavách
- 12:30** oběd
- 13:30** samostatná práce (včetně půlhodinové pauzy)
- 17:00** zpětná vazba k samostatné práci, poté reflexe
- 18:00** večere
- 19:00** »putování časem« na zámek Ettersberg

TŘETÍ DEN

- 08:00** snídaně
- 09:00** warming up a úvod do dalšího dne
- 09:30** návštěva zbývajících částí areálu památníku
- 12:00** oběd
- 13:00** samostatná práce (včetně čtvrthodinové pauzy)
- 16:25** odjezd do Výmaru, poté prohlídka města »Výmar v období národního socialismu« v režii samotných účastníků
- 18:00** individuální program ve Výmaru

ČTVRTÝ DEN

- 08:00** snídaně
- 09:00** vyklizení pokojů, odevzdání klíčů
- 09:15** warming up a úvod do dalšího dne, poté poslední příprava prezentace
- 09:45** prezentace výsledků samostatné práce
- 11:15** společná reflexe a zhodnocení semináře
- 12:30** oběd
- 13:30** přesun k pamětní desce na bývalém »apellplacu«, společné rozloučení a popř. individuální uctění památky
- 14:00** ukončení programu a odjezd ■

KONTAKT

**STIFTUNG GEDENKSTÄTTEN
BUCHENWALD UND
MITTELBAU-DORA
(NADACE PAMÁTNÍKŮ BUCHENWALD
A MITTELBAU-DORA)**

99427 Weimar-Buchenwald

Tel.: +49 (0)3643 / 430-0

Fax: +49 (0)3643 / 430-100

✉ info@buchenwald.de

🔗 www.buchenwald.de

Návštěvnícké centrum/rezervace

Tel.: +49 (0)3643 / 430-200

Fax: +49 (0)3643 / 430-102

✉ anmeldung@buchenwald.de

Mezinárodní centrum setkávání mládeže

Tel.: +49 (0)3643 / 430-190

Fax: +49 (0)3643 / 430-100

✉ jbs@buchenwald.de ■

POPIS CESTY

VEŘEJNÝMI DOPRAVNÍMI PROSTŘEDKY

Památník Buchenwald leží asi 10 kilometrů severozápadně od centra Výmaru. Z hlavního nádraží a náměstí Goetheplatz sem každou hodinu jezdí autobusová linka č. 6 směr Buchenwald (ne Ettersburg). Cesta trvá přibližně 20 minut.

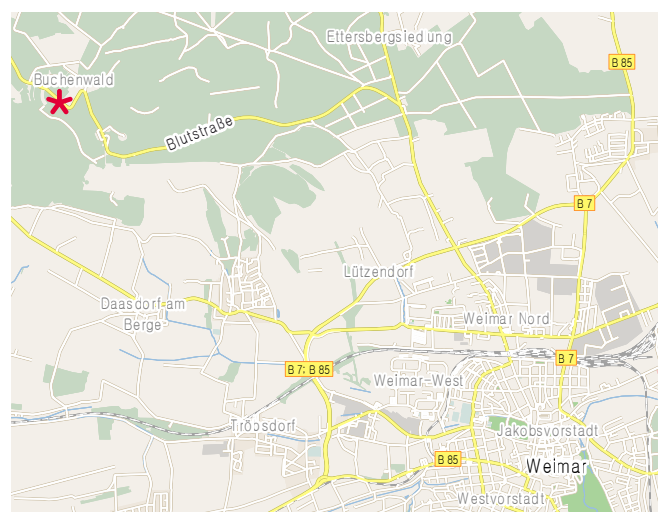
AUTEM NEBO AUTOBUSEM

Z dálnice A4 (Frankfurt am Main – Dresden): sjezd číslo 48 »Nohra« směr Weimar, poté sledovat značení k památníku Buchenwald (asi 18 kilometrů).

Z dálnice A9 (Berlin – München): na křižovatce »Hermesdorfer Kreuz« sjet na dálnici A4 směr Jena / Erfurt / Frankfurt am Main, pokračovat zhruba 40 kilometrů ke sjezdu číslo 48 »Nohra« směr Weimar, poté sledovat značení k památníku Buchenwald (asi 18 kilometrů).

V areálu památníku je k dispozici bezplatné parkoviště. Autobusy mohou pro vystoupení

a nastoupení zastavit mezi návštěvníckým centrem a Mezinárodním centrem setkávání mládeže. Pro parkování autobusů prosím využijte vyznačené plochy v zadní části parkoviště pro návštěvníky. ■

UBYTOVÁNÍ

Ve dvou bývalých kasárnách SS bylo v minulých letech vybudováno Mezinárodní centrum setkávání mládeže. Centrum umožňuje strávit v památníku několik dní a intenzivněji se zabývat historií tohoto místa. Slouží skupinám z Německa i ze zahraničí, školním kolektivům i skupinám z oblasti mimoškolní práce s mládeží, mohou se zde konat konference a školení pedagogů, pracovníků s mládeží a zástupců nejruznějších organizací. V dobách NDR sloužily budovy jako ředitelství, respektive jako mládežnická ubytovna, v roce 1999 a 2007 prošly rozsáhlou rekonstrukcí.

Od roku 1992 se rozvíjí samostatná nabídka v oblasti mimoškolního historicko-politického vzdělávání, jež je věnována tomuto místu. Centrum pravidelně hostí skupiny, které sem přijíždějí v rámci návštěv památníků, seminářů a projektové práce.

Centrum ve své práci využívá aktivní výukové programy. Kromě seznámení s tímto místem, rozhovorů či práce s dokumenty a literaturou je kladen důraz na zpracování zkušeností, které může mít například podobu archeologických prací či prací na údržbě areálu, výstav, uměleckého zpracování, interview, fotografií nebo videí. Vedle intelektuálního přístupu jsou neméně důležité také emoce. Aby bylo možné zabývat se otázkami, které souvisí s tímto místem, je třeba vytvořit atmosféru, jež budí důvěru.

V obou budovách centra mládeže je k dispozici více než 70 ubytovacích míst v jedno-, dvou-, tří- či čtyřlůžkových pokojích. Pět pokojů s celkem 12 lůžky má bezbariérový přístup. Kromě toho je centrum vybaveno pěti seminárními místnostmi pro skupiny od 25 do 50 osob, uměleckou dílnou a multimediálními sály. Nabízíme stravování (snídaně, oběd, večeře). Vlastní stravování není možné. Skupiny také mohou využívat archiv, knihovnu a restaurátorskou dílnu. ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

Konzentrationslager Buchenwald 1937–1945. Begleitband zur ständigen historischen Ausstellung, Gedenkstätte Buchenwald (ed.), Göttingen 1999.

K.L. Buchenwald, Post Weimar. Das ehemalige Konzentrationslager Buchenwald, fotografiert von Jürgen M. Pietsch in den Jahren 1998 und 1999. Mit einer Chronik von Harry Stein, Spröda 1999.

Katrin Greiser: *Die Todesmärsche von Buchenwald. Räumung, Befreiung und Spuren der Erinnerung*, Göttingen 2008.

Das sowjetische Speziallager Nr. 2 1945–1950. Katalog zur ständigen historischen Ausstellung, Göttingen 1999.

Zwangsarbeit. Die Deutschen, die Zwangsarbeiter und der Krieg. Begleitband zur Ausstellung, Volkhard Knigge, Rikola-Gunnar Lüttgenau, Jens-Christian Wagner (ed.) z pověření Nadace památníků Buchenwald a Mittelbau-Dora, Weimar 2010.

DVD

KZ Buchenwald / Post Weimar. Ein Dokumentarfilm von Margit Eschenbach. With English subtitles / Avec des sous-titres français. Produktion der Chronos-Film z pověření Nadace památníků Buchenwald a Mittelbau-Dora, 1999.

Buchenwald – Speziallager Nr. 2. 1945–1950. Film od Petera Friedricha Leopolda. Produktion der Chronos-Film z pověření Nadace památníků Buchenwald a Mittelbau-Dora, 1997. ■

Památník Dachau

HISTORIE

Při hledání vhodného místa pro zřízení »tábora ochranné vazby« v blízkosti Mnichova, »hlavního města hnutí«, padla volba na nevyužívaný areál bývalé muniční továrny v Dachau.

Tábor začal fungovat 22. března 1933. Zpočátku tvořili převážnou část vězňů političtí odpůrci nacistického režimu. Součástí koncentračního tábora Dachau byl také vzdělávací a výcvikový tábor SS. V dubnu 1933 se SS ujala vedení tábora. Tábor sloužil jako model pro všechny pozdější koncentrační tábory a jako »škola násilí« pro příslušníky SS. Již brzo bylo pronásledováno stále více skupin obyvatelstva, které byly vyloučeny ze společnosti: Židé, Sinti a Romové, svědci Jehovovi, homosexuálové, takzvaní asociálové a zločinci z povolání. V letech 1937 a 1938 byla nově vybudována vězeňská část tábora. Poté sem byli převezeni vězni ze zemí, které byly obsazeny nacistickým Německem. Koncentračním táborem Dachau a jeho 140 pobočnými tábory prošlo během dvanácti let jeho existence přes 200 000 vězňů více než 30 národností. Počet obětí, které zde zemřely hladem, v důsledku příšerných pracovních podmínek, mučení anebo zde byly zavražděny, je dnes odhadován na 41 500. Dne 29. dubna 1945 byl tábor osvobozen americkými jednotkami.

Po osvobození areál bývalého koncentračního tábora sloužil Američanům jako internační tábor pro válečné zločince z řad funkcionářů Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP) a jednotek SS. V letech 1945–1948 se konaly procesy s personálem koncentračního tábora. V roce 1948 převzal správu nad areálem Svobodný stát Bavorsko a zřídil zde uprchlický tábor »Wohnsiedlung Dachau Ost« (Sídliště Dachau východ), který fungoval přes 15 let. V tomto období došlo v areálu k rozsáhlým úpravám.

Památník Dachau vznikl v roce 1965 z iniciativy a na základě plánu přeživších vězňů, kteří se spojili a založili výbor Comité International de Dachau. Vznik památníku podpořil Svobodný stát Bavorsko.

V letech 1996–2003 vznikla nová výstava »Cesta vězňů«, věnovaná historii koncentračního tábora Dachau. Od roku 2001 zde funguje pedagogické oddělení. V květnu 2005 byl vchod do památníku přesunut na místo původního vchodu do tábora, takže návštěvníci nyní přicházejí do památníku stejnou cestou, jakou museli po příjezdu transportu projít i samotní vězni. Na konci dubna 2009 bylo otevřeno návštěvnické centrum s recepcí, informační přepážkou, kavárnou a knihkupectvím. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

Vzdělávací oddělení se ve své pedagogické práci věnuje především historii koncentračního tábora Dachau a přibližuje ji zejména z perspektivy tehdejších vězňů, aniž by přitom přehlíželo historický kontext, struktury a procesy nacistického teroru a příběhy pachatelů. Nepoužívá povrchní »pedagogiku šoku« bez hlubšího obsahu ani voyeurský či technicistický pohled na výstavbu mocenského aparátu SS. Historicko-politické vzdělávání Památníku Dachau je zaměřeno jak na školní kolektivy, tak na dospělé návštěvníky.

PAMÁTNÍK NABÍZÍ:

- Prohlídky s průvodcem: v historickém areálu, dochovaných budovách a prostřednictvím rekonstrukcí a inscenací se účastníci seznamují s pozůstatky, jež přinášejí svědectví o koncentračním táboře i jeho pozdější historii. Prohlídky mají dialogickou podobu. Využití biografii bývalých vězňů umožňuje osobní přístup. Při rezervaci návštěvy lze dohodnout její obsahové zaměření.
- Půldenní seminář: příprava, prohlídka areálu s průvodcem, závěrečná aktivita. Díky přípravě se návštěvníci mohou tematicky a emocionálně naladit, v závěru programu nechybí zpracování, které podněcuje k reflexi.
- Denní semináře: doplňkové tematické moduly umožňují účastníkům bližší samostatné seznámení s místem. Na výběr jsou v sou-

časné době tematické bloky věnované životu vězňů v koncentračním táboře (»Co člověk vidí a co to znamená? – Každodenní život vězňů v obrazech a ve zprávách«) a kultuře vzpomínání (»Nakolik se mě to týká? – kultura vzpomínání a formy uctění památky v areálu koncentračního tábora Dachau«). Kromě toho je možné vypracovat koncepci přímo pro danou cílovou skupinu.

- Workshop »Najít slova pro něco nepochopitelného«: celodenní nabídka, jež probíhá ve spolupráci s Mezinárodní knihovnou pro mládež, je určená mladým lidem, kteří chtějí v návaznosti na biograficko-dokumentaristicky zaměřenou prohlídku koncentračního tábora Dachau zpracovat své pocity v rámci literární dílny na zámku Blütenburg, v sídle knihovny.
- Žákům při psaní odborných prací a vypracování úkolů poradíme a poskytneme jim podporu. Navíc mohou využívat místní archiv a knihovnu.

Prohlídky a nabídky seminářů v areálu památníku probíhají pod vedením externích spolupracovníků, kteří absolvovali šestiměsíční přípravný kurs, jenž pořádá vzdělávací oddělení památníku ve spolupráci se sdružením Dachauer Forum e.V., Sdružením na podporu mezinárodních setkávání mládeže a práce památníku v Dachau a Studijním centrem Maxe Mannheimera. ■

PROGRAM V OKOLÍ

Prohlídky a pedagogické programy nabízejí kromě vzdělávacího oddělení Památníku Dachau také další instituce, s nimiž spolupracujeme:

- **Studijní centrum Maxe Mannheimera (Max Mannheimer Studienzentrum) v ubytovně mládeže Dachau**
➤ www.mmsz-dachau.de
- **Sdružení na podporu mezinárodních setkávání mládeže a práce památníku v Dachau**
➤ www.foerderverein-dachau.de

- **Kostel Smíření v areálu Památníku Dachau**

Evangelický kostel smíření a katolická duchovní služba spolupracují v oblasti ekumenické péče o návštěvníky. Nabídka je bezplatná.

➤ www.versoehnungskirche-dachau.de

- **Sdružení Dachauer Forum e.V.**

➤ www.dachauer-forum.de

- **Katolická duchovní služba Památníku Dachau**

➤ www.gedenkstaettenseelsorge.de ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

Památník Dachau obvykle nenabízí několika-denní semináře, neboť na ně se specializuje Studijní centrum Maxe Mannheimera. Po dohodě je samozřejmě možné vypracovat individuální program pro konkrétní cílovou skupinu. Podobné formáty nabízíme například ve spolupráci se sdružením BAG Spielmobile e.V., které je nositelem Dobrovolného sociálního roku v kultuře pro Spolkovou zemi Bavorsko.

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD STUDIJNÍHO CENTRA MAXE MANNHEIMERA

Studijní centrum Maxe Mannheimera v Dachau nabízí jedno- či několikedenní studijní pobyty pro mládež i dospělé. Program je zaměřen na období nacismu a především na historii koncentračního tábora Dachau. Vždy jsou zohledněna přání a předpoklady skupiny.

Studijní centrum Maxe Mannheimera umožňuje, aby učení probíhalo v uvolněné atmosféře, malých skupinách a aby se účastníci necítili pod tlakem.

Pokud se mezinárodní skupiny mládeže chtějí zabývat historií koncentračního tábora Dachau a Památníku Dachau intenzivně, mohou přijet na čtyřdenní studijní pobyt. Ubytování a stravování přímo na místě je zajištěno, jelikož Studijní centrum a Mezinárodní ubytovna mládeže Dachau sídlí ve stejné budově.

Program začíná seznámením. U mezinárodních skupin může k posílení vzájemného porozumění přispět jazyková animace a vytvořit tak základ pro nadcházející dny. Po diskuzi věnované očekáváním a obavám účastníků následuje příprava návštěvy památníku po obsahové stránce. Hlavním cílem je zprostředkování vědomostí o koncentračním táboře Dachau, nejen jako o samostatném táboře, ale i jako o součásti nacistického systému koncentračních táborů. Pozornost je kromě toho věnována také městu Dachau v dobách nacismu i v současnosti. Pomocí metod samostatného a heuristického učení se účastníci blíže seznámují s tématem a vnášejí tak do programu své vlastní otázky a zájmy.

Účastníci absolvují prohlídku v asi 800 metrů vzdáleném Památníku Dachau. Cesta ze studijního centra vede podél bývalého areálu SS, který v současné době využívá celá řada průmyslových podniků a sídlí zde Bavorská policejní zásahová jednotka. Prohlídka přibližuje historii koncentračního tábora Dachau v období nacismu i po něm a soustředí se zejména na životní podmínky vězňů, organizaci a správu tábora jednotkami SS a také na vztah mezi táborem a jeho okolím. Po dokončení prohlídky mají účastníci možnost podělit se o své dojmy a položit otázky.

Další den je věnován hlubšímu seznámení s tímto místem. Prostřednictvím rešerše mohou účastníci v prostorách výstavy zpracovat nejrůznější aspekty historie koncentračního tábora Dachau. Výsledky jsou představeny v plénu a následuje společná diskuze. Je možné zvolit také kreativní přístup, kdy vznikají vlastní texty, fotografie nebo videa.

Hned od začátku jsou představovány individuální příběhy osob, které zde byly vězněny. Další den se účastníci v malých skupinkách intenzivně věnují biografii jednoho bývalého vězně. Přitom se zabývají nejen tím, jak byl pronásledován a vězněn, ale také jeho životním příběhem jako takovým. To zahrnuje jak zkušenosti před obdobím nacismu, tak i období po roce 1945 – tedy způsob, jakým se pamětníci vyrovnávali se svými zážitky z koncentračního tábora a jaký byl jejich další život. Součástí semináře může být také beseda s pamětníkem.

Na závěr každého pobytu probíhá podrobné vyhodnocení a reflexe.

Do programu je po předchozí domluvě možné zařadit také půldenní výlet do Mnichova a večerní volnočasové aktivity, jako například promítání filmů. ■

KONTAKT

**BILDUNGSABTEILUNG DER
KZ-GEDENKSTÄTTE DACHAU
(VZDĚLÁVACÍ ODDĚLENÍ
PAMÁTNÍKU DACHAU)**

Alte Römerstraße 75

85221 Dachau

🔗 www.kz-gedenkstaette-dachau.de

✉ bildung@kz-gedenkstaette-dachau.de

Tel.: +49 (0)8131 / 66997-131

(pondělí - pátek 9:00-12:00)

Fax: +49 (0)8131 / 2235

**BESUCHERZENTRUM, INFORMATION
UND EINGANG ZUR GEDENKSTÄTTE
(NÁVŠTĚVNICKÉ CENTRUM,
INFORMACE, VCHOD DO
PAMÁTNÍKU)**

Pater-Roth-Straße 2a

85221 Dachau ■

POPIS CESTY

VEŘEJNÝMI DOPRAVNÍMI PROSTŘEDKY

Z hlavního nádraží v Mnichově se do Dachau dostanete příměstskou linkou (S-Bahn) S2 směr Dachau/Petershausen nebo regionálním vlakem směr Ingolstadt. Cesta trvá asi 25 minut.

Z nádraží v Dachau jede k památníku autobus č. 726 směr »Saubachsiedlung« (jízda trvá asi 10 minut).

Přesný jízdní řád si můžete zjistit na stránkách dopravní společnosti MVV a německých drah: www.mvv-muenchen.de, www.bahn.de

Na cestu příměstskou dopravou je výhodné koupit si single nebo partnerskou jednodenní jízdenku München XXL, která platí kromě příměstské dopravy také na autobus k památníku. Jednodenní jízdenky jsou k dostání ve všech prodejnách automatech v Mnichově.

AUTEM

Do Dachau se dostanete:

- Z dálnice A9 (Nürnberg-München) sjet na dálniční křižovatce Neufahrn na silnici A92 směr Stuttgart, na křižovatce Oberschleißheim/Dachau odbočit na B 471 směr Dachau.
- Popř. po silnici A92 (Deggendorf-München) až na křižovatku Oberschleißheim/Dachau, zde odbočit na B 471 směr Dachau

Památník Dachau se nachází v městské čtvrti Dachau-Ost a je dobře značený. Vedle památníku v sezóně (březen–říjen) funguje placené parkoviště:

osobní automobil / motorka: 3 eura

autobus / obytný automobil: 5 eur ■

UBYTOVÁNÍ

Skupiny se mohou ubytovat v Mezinárodní ubytovně mládeže Dachau:

INTERNATIONALES JUGENDGÄSTEHAUS DACHAU

Roßwachtstraße 15
85221 Dachau

📍 www.dachau.jugendherberge.de

✉ dachau@jugendherberge.de

Tel.: +49 (0)8131 / 32295-0

Fax: +49 (0)8131 / 32295-50 ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

VYBRANÁ LITERATURA O KONCENTRAČNÍM TÁBOŘE DACHAU A JEHO POZDĚJŠÍ HISTORII

Dachauer Hefte. Studien und Dokumente zur Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Wolfgang Benz / Barbara Distel (ed.), sešity 1 - 25, 1985-2009.

Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Band 2, Wolfgang Benz / Barbara Distel (ed.), München 2005.

Das Konzentrationslager Dachau. Geschichte und Wirkung nationalsozialistischer Repression. Festschrift für Barbara Distel, Wolfgang Benz, Angelika Königseder, Berlin 2008.

Dachauer Prozesse. NS-Verbrechen vor amerikanischen Militärgerichten in Dachau 1945–1948. Verfahren, Ergebnisse, Nachwirkungen, Ludwig Eiber / Robert Sigel (ed.), Göttingen 2007 (Dachauer Symposien zur Zeitgeschichte, sv. 7).

Konzentrationslager Dachau 1933 bis 1945. Texty a obrazový materiál k výstavě »Konzentrationslager Dachau 1933 bis 1945«, Comité International de Dachau / Barbara Distel (ed.), München 2005.

Harold Marcuse: *Legacies of Dachau. The Uses and Abuses of a Concentration Camp*, Cambridge 2001.

Sabine Schalm: *Überleben durch Arbeit? Die Außenkommandos und Außenlager des Konzentrationslagers Dachau*, Berlin 2009.

Stanislav Zámečník: *Das war Dachau*, Praha. 2003.

VYBRANÉ VZPOMÍNKY BÝVALÝCH VĚZŇŮ

Hans Beimler: *Im Mörderlager Dachau. Vier Wochen in den Händen der braunen Banditen*, Berlin (Ost) 1980.

Jean Bernard: *Pfarrerblock 25487*, Luxemburg 1984.

Viktor E. Frankl: *... trotzdem Ja zum Leben sagen. Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager*, München 1977.

Solly Ganor: *Das andere Leben. Kindheit im Holocaust*, Frankfurt/M. 2005.

Karel Kašák: Die Aufzeichnungen von Karel Kašák. Sestavil a komentářem a poznámkami opatřil Stanislav Zámečník. In: *Dachauer Hefte 11* (1995), s. 167-251.

Zwi Katz: *Von den Ufern der Memel ins Ungewisse*, Zürich 2002.

Edgar Kupfer-Koberwitz: *Dachauer Tagebücher. Die Aufzeichnungen des Häftlings 24814*. Předmluva Barbara Distel, München 1997.

Edgar Kupfer-Koberwitz: Die Mächtigen und die Hilflosen. Als Häftling in Dachau. Sv. I: *Wie es begann*, Stuttgart 1957; sv. II: *Wie es endete*, Stuttgart 1960.

Hermann Langbein: *Die Stärkeren*. Ein Bericht, Wien 1949.

Max Mannheimer: *Spätes Tagebuch. Theresienstadt – Auschwitz – Warschau – Dachau*, Zürich 2001.

Nico Rost: *Goethe in Dachau. Literatur und Wirklichkeit*. Překlad Edith Rost-Blumberg, München o. J. [1949]. ■

Památník Flossenbürg

Po roce 1945 byla velká část bývalého koncentračního tábora cíleně využívána, zničena nebo zastavěna. V malém areálu se od roku 1946 nachází jeden z nejstarších památníků koncentračního tábora v Evropě. Na konci 50. let se areál rozrostl o hřbitovní prostranství a v roce 1985 přibyla malá výstava. Před několika lety se součástí památníku opět stal také bývalý »apelplac«, který byl přes padesát let využíván jako průmyslový areál. Stálá výstava »Koncentrační tábor Flossenbürg 1938–1945«, umístěná v přízemí bývalé prádelny, od roku 2007 prostřednictvím celé řady působivých předmětů, fotografií, filmů, uměleckých děl, dokumentů, textů a multimediálních stanovišť mapuje historii tábora. V suterénu se nachází bývalá vězeňská koupelna, v níž byli všichni nově příchozí vězni vystaveni nelidskému zacházení a degradování na pouhé číslo. Výstava je věnována životním příběhům bývalých vězňů.

V roce 2010 byla v budově někdejší vězeňské kuchyně otevřena výstava »Co zůstává – následky koncentračního tábora Flossenbürg«. Tato výstava ukazuje, jak se společnost vypořádala s dědictvím národního socialismu, a přibližuje různorodé následky koncentračního tábora na pozadí německých dějin od konce druhé světové války až po současnost. Je koncipována tak, že strukturuje historii v prostoru, a vyznačuje se inovativním využitím médií. Výstava si klade otázku, nakolik je historie stále aktuální. ■

HISTORIE

V koncentračním táboře Flossenbürg a jeho pobočkách bylo internováno více než 100 000 vězňů z 35 zemí. První transport sem dorazil 3. května 1938. Do roku 1939 vzrostl počet vězňů z původních 400 na 2500. Na konci války se na malém prostoru těsnalo 15 000 osob. Jednalo se o takzvané »kriminálníky« a »asociály«, ale také o politické odpůrce režimu, homosexuály, Sinti a Romy, válečné zajatce a Židy. Většina vězňů pocházela z Polska a Sovětského svazu, z Maďarska, Česka a jiných zemí Evropy. Minimálně 30 000 z nich zde přišlo o život. Vedení SS zřídilo tento koncentrační tábor proto, aby vězni na nucených pracích v místním kamenolomu těžili zásoby žuly. Od roku 1943 pak pracovali ve výrobě letadel firmy Messerschmitt, která sem přemístila část své výroby. Z Flossenbürgu byl spravován systém asi 90 pobočných táborů v severním Bavorsku, Čechách a Sasku. V některých pobočkách byly vězněny také ženy. Při osvobození tábora 23. dubna 1945 zde vojáci americké armády našli pouze 1500 těžce nemocných vězňů. Všechny ostatní vězně vyhnala SS na pochody smrti směrem na jih.

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

K pedagogické nabídce Památníku koncentračního tábora Flossenbürg patří:

ZÁKLADNÍ NABÍDKA

- Prohlídky areálu a výstav s průvodcem (po předchozí rezervaci, k dispozici v němčině, angličtině, francouzštině a češtině):
 - ▶ prohlídka areálu věnovaná historii koncentračního tábora Flossenbürg (2 hodiny)
 - ▶ rozšířená prohlídka areálu spojená s návštěvou kamenolomu, v němž byly tisíce vězňů nasazeny na nucené práce (3 hodiny)
 - ▶ tematické prohlídky věnované specifickým aspektům historie tohoto místa, například Dietrichovi Bonhoefferovi, jenž byl ve Flossenbürgu v roce 1945 popraven (2 hodiny)
 - ▶ prohlídka srozumitelným jazykem, práce ve skupinkách (2 hodiny)

DOPLŇKOVÁ NABÍDKA

- Prohlídky s průvodcem:
 - ▶ aktivní prohlídka areálu se závěrečným rozhovorem: určena školním třídám a učňům – po přípravě v malých skupinách k jednotlivým tématům se v doprovodu pedagogického pracovníka koná prohlídka stanovišť, při níž se žáci provádějí navzájem (3 hodiny)
 - ▶ prohlídka obou stálých expozic »Koncentrační tábor Flossenbürg 1938–1945« a výstava »Co zůstává – následky koncentračního tábora Flossenbürg« – doporučujeme pro dospělé (vždy přibližně 1 hodina)

- Práce v malých skupinách v prostorách výstav a prezentace: doporučujeme k vybraným tématům pro žáky a mladé lidi (3–4 hodiny)
- Pracovní list k filmu v rámci výstavy »Koncentrační tábor Flossenbürg 1938–1945« se závěrečným rozhovorem: »My jsme přežili ... ostatní zůstali« – bývalí vězni vzpomínají: Jaký je postoj bývalých vězňů ke koncentračnímu táboru Flossenbürg více než 60 let po osvobození? Sedm těchto pamětníků ve filmu odpovídá na tyto otázky, výstava přináší bližší informace o jejich osobách (2 hodiny, k dispozici i v angličtině a češtině)
- Projektové dny a jiné akce pro mládež a dospělé pořádané ve spolupráci se školami, subjekty z oblasti mimoškolního vzdělávání mládeže a dalšími partnery; cílem je prohloubení vědomostí k různým tématům; po předchozí domluvě.
- Kurzy dalšího vzdělávání pro učitele a pracovníky s mládeží ze všech oblastí společenského života informují především o pedagogických nabídkách památníku.
- Další témata historicko-politického vzdělávání zabývající se nacismem a kulturou vzpomínání po předchozí domluvě.

Jednotlivé nabídky je možné kombinovat podle zájmu a časových možností cílové skupiny. ■

PROGRAM V OKOLÍ

Flossenbürg leží nedaleko hranice s Českou republikou. Větší města v okolí jsou Bayreuth, Norimberk a Regensburg. Možné body programu jsou:

■ Floss (6 km):

Prohlídka bývalé synagogy a židovského hřbitova. Pro bližší informace a rezervaci se obraťte na obecní úřad.

↗ www.floss.de

■ Bärnau (16 km)

Návštěva Historického parku Bärnau-Tachov, repliky slovanské vesnice z doby okolo roku 1000 po Kristu

↗ www.geschichtspark.de

■ Windischeschenbach (24 km)

Geologická exkurze k nejhlubšímu vrtu v tvrdé krystalické hornině ve střední Evropě

↗ www.geozentrum-ktb.de

■ Tirschenreuth (25 km)

Návštěva »Muzejní čtvrti« v Tirschenreuthu, výstavy věnované historii města, rybářství a porcelánu

↗ www.stadt-tirschenreuth.de/kultur-tourismus/sehenswertes/museumsquartier-mq

■ Waldsassen (42 km)

Návštěva barokní klášterní knihovny. Rezervace: Cisterciácké opatství Waldsassen

↗ www.abtei-waldsassen.de

■ Nabburg (51 km)

Návštěva hornofalckého skanzenu Neusath-Perschen, který přibližuje život obyvatel Horní Falce v minulých stoletích.

↗ www.freilandmuseum.org

■ Regensburg (110 km)

Návštěvnícké centrum světového dědictví UNESCO

↗ www.regensburg.de/welterbe

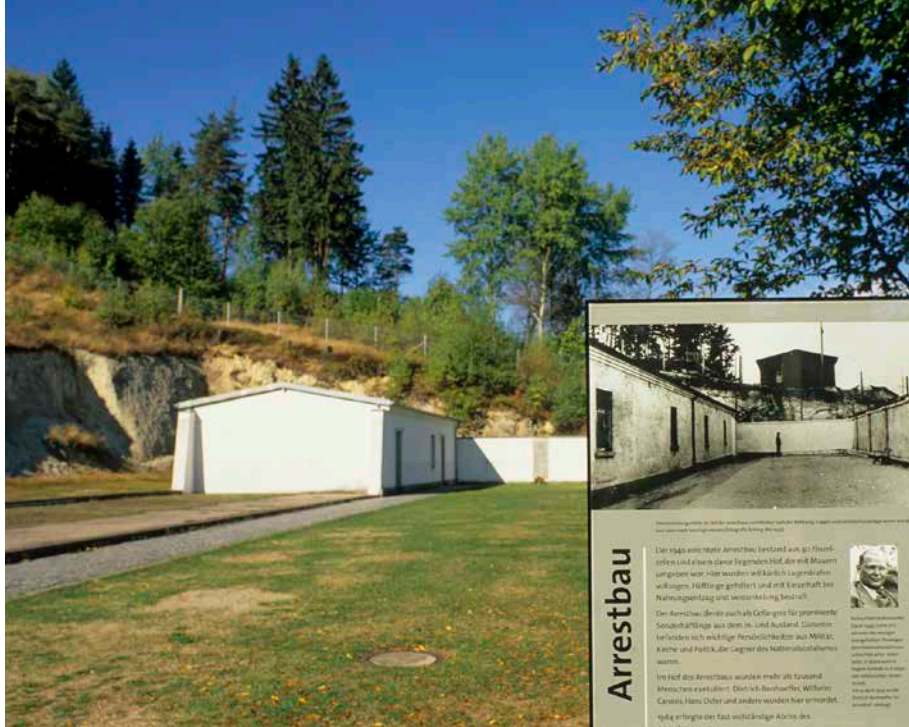
■ Nürnberg (138 km)

Návštěva Dokumentačního centra nacismu

↗ www.museen.nuernberg.de/dokuzentrum ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

Vícedenní programy budou nabízeny až po otevření vzdělávacího centra v prostorách bývalého kasina, pravděpodobně od roku 2015. ■

KONTAKT

KZ-GEDENKSTÄTTE FLOSSENBÜRG

Gedächtnisallee 5-7

92696 Flossenbürg

➤ www.gedenkstaette-flossenbuerg.de

Tel.: +49 (0)9603 90390-0

Fax: +49 (0)9603 90390-99

Otevírací doba

Březen - listopad: denně 9:00–17:00

Prosinec - únor: denně 9:00–16:00

Vstup do památníku a na výstavy je zdarma.

Cena

Od 40 eur za prohlídku.

Zdarma pro žáky, učně, studenty, osoby vykonávající civilní a vojenskou službu, osoby s postižením a také pro bývalé vězně a jejich rodinné příslušníky.

Rezervace

✉ buchung@gedenkstaette-flossenbuerg.de

Pedagogické oddělení

✉ bildung@gedenkstaette-flossenbuerg.de ■

POPIS CESTY

AUTEM NEBO AUTOBUSEM

Do památníku se dostanete:

- po dálnici A93 (Regensburg – Hof), výjezd Neustadt an der Waldnaab.
- po dálnici A6 (Nürnberg – Plzeň), výjezd Waidhaus.

Památník Flossenbürg (KZ-Gedenkstätte Flossenbürg) je od výjezdů z dálnice vyznačen.

Cesta osobním autem trvá:

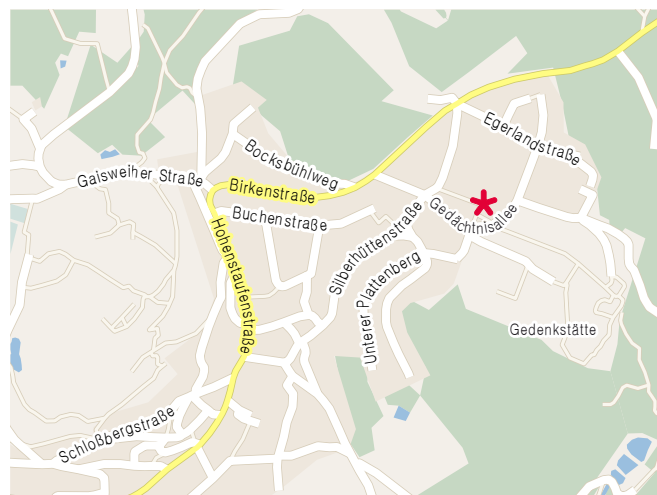
- z Hofu a Chebu cca 1 hodinu
- z Regensburgu cca 1 hodinu
- z Plzně cca 1 hodinu 10 minut
- z Norimberku cca 1 hodinu 20 minut

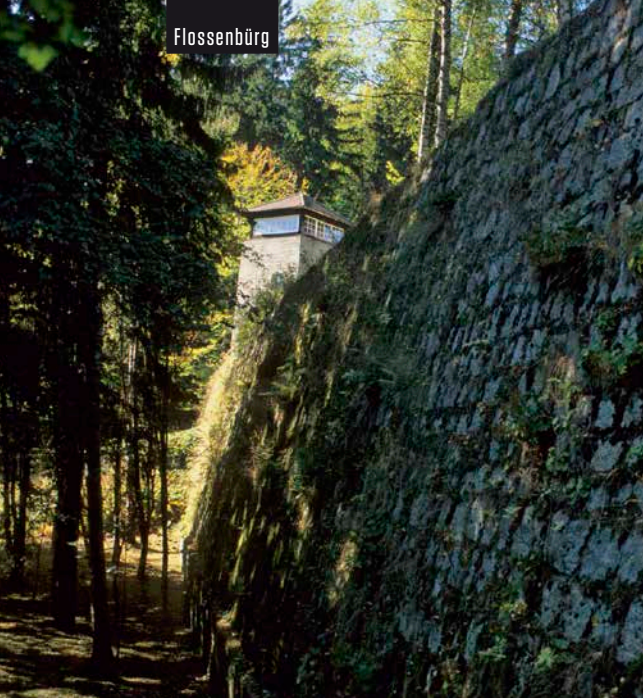
VEŘEJNÝMI DOPRAVNÍMI PROSTŘEDKY

Veřejnými dopravními prostředky se k nám dostanete vlakem přes Weiden (Oberpfalz), Altenstadt an der Waldnaab nebo Neustadt an der Waldnaab. Na všech těchto nádražích musíte přestoupit na autobusovou linku č. 6272 (Weiden – Flossenbürg/Silberhütte), provozovanou společností Regionalbus Ostbayern GmbH (RBO).

Jízda z nádraží na autobusovou zastávku »Gedenkstätte Flossenbürg« trvá 40-55 minut.

Jízdní řády najdete na www.bahn.de a www.ostbayern.bus ■

UBYTOVÁNÍ

ALTGLASHÜTTE (7 KM)

Jugendgästehaus Altglashütte (Ubytovna mládeže Altglashütte)

Zřizovatel: Evangelická mládež Weiden

Vybavení: bez stravování, možnost závozu jídla a pití na objednávku. 9 pokojů s 35 lůžky. Samostatná umývárna. K dispozici je kuchyně a seminární a společenské místnosti.

Cena: 8-10 eur za osobu a noc

➤ www.ej-weiden.de

WINDISCHESCHENBACH (24 KM)

Jugendtagungshaus Stützelvilla (Ubytovna pro setkání mládeže Stützelvilla)

Zřizovatel: Okresní kruh mládeže Neustadt a.d. Waldnaab

Vybavení: 25 pokojů s 69 lůžky. Všechny pokoje mají sprchu a WC. Dům je bezbariérový. Seminární a společenské místnosti jsou k dispozici.

Cena: 23-40 eur za osobu a noc

➤ www.stuetzelvilla.de

➤ www.kjrneustadt.de

FALKENBERG (27 KM)

Jugendherberge Falkenberg-Tannenlohe (Ubytovna mládeže Falkenberg-Tannenlohe)

Zřizovatel: DJH/IYH

Vybavení: 36 pokojů s 173 lůžky. Část z nich má vlastní sprchu a WC. Seminární a společenské místnosti jsou k dispozici.

Cena: 17,50-27,70 eur za osobu a noc

➤ www.falkenberg.jugendherberge.de

WALDSASSEN (42 KM)

**Gästehaus St. Joseph
Zisterzienserrinnen-Abtei Waldsassen
(Dům pro hosty St. Joseph, Cisterciácké opatství Waldsassen)**

Vybavení: pokoje vyšší kategorie, jedno- a dvoulůžkové pokoje. K dispozici jsou seminární místnosti.

Cena: 50-110 eur za noc

➤ www.abtei-waldsassen.de ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

KATALOGY K VÝSTAVĚ

Konzentrationslager Flossenbürg 1938–1945. Katalog stálé výstavy, KZ-Gedenkstätte Flossenbürg (ed.), Göttingen 2008.

Was bleibt – Nachwirkungen des Konzentrationslagers Flossenbürg. Katalog stálé výstavy, KZ-Gedenkstätte Flossenbürg (ed.), Göttingen 2011.

MONOGRAFIE

Flossenbürg. Das Konzentrationslager Flossenbürg und seine Außenlager, Wolfgang Benz a Barbara Distel (ed.), München 2007.

Jörg Skriebeleit: *Erinnerungsort Flossenbürg. Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder,* Göttingen 2009.

VZPOMÍNKY BÝVALÝCH VĚZŇŮ

Thomas Muggenthaler: *»Ich lege mich hin und sterbe!« Ehemalige Häftlinge des KZ Flossenbürg berichten,* Stamsried 2005.

Jack Terry / Alicia Nitecki: *Jakubs Welt. Die Erinnerungen des Jack Terry,* München 2005.

Vittore Bocchetta: *Jene fünf verdammten Jahre. Aus Verona in die Konzentrationslager Flossenbürg und Hersbruck,* Lage 2003.

Ludwig Göring: *Dachau, Flossenbürg, Neuen-gamme. Eine antifaschistische Biografie,* Schkeuditz 1999.

Heinz Heger: *Die Männer mit dem rosa Winkel. Der Bericht eines Homosexuellen über seine KZ-Haft von 1939-1945,* Hamburg, 4. vydání 1993. ■

Památník Neuengamme

HISTORIE

V roce 1938 byl v jihovýchodní části Hamburku (dnes čtvrť Bergedorf) jakožto pobočka koncentračního tábora Sachsenhausen zřízen koncentrační tábor Neuengamme. Měly se zde vyrábět cihly pro velké nacistické stavby, které měly vzniknout v Hamburku. Na jaře roku 1940 se z Neuengamme stal samostatný tábor. Postupně se rozrostl v největší koncentrační tábor v severozápadním Německu s více než 85 pobočkami. Vězni, kteří zde museli vykonávat nucené práce, pocházeli z mnoha evropských zemí obsazených nacistickým Německem. Byli zadrženi gestapem a bezpečnostní službou SS, protože kladli odpor německé okupační moci nebo byli pronásledováni z rasových důvodů. Z celkem 106 000 vězňů jich tu nejméně 42 900 zemřelo v důsledku špatných životních a pracovních podmínek.

Jen díky úsilí spolků sdružujících přeživší vězně mohl na tomto historickém místě vzniknout památník. První pamětní sloup s nápisem »Obětem z let 1938-1945« tu byl vztyčen v roce 1953, v roce 1965 vznikl pietní areál na místě bývalého táborového zahradnictví. V roce 1981 bylo otevřeno dokumentační centrum, v němž sídlí stálá expozice »Práce a zkáza« věnovaná historii koncentračního tábora Neuengamme.

V roce 1995 prošlo dokumentační centrum rekonstrukcí a proměnilo se v Dům uctění památky. Velká část areálu, včetně bývalého vězeňského tábora, nebyla přístupná veřejnosti, jelikož zde sídlily dvě věznice. Teprve když v roce 2003 a 2006 došlo k jejich demolici, bylo možné dát téměř celému areálu bývalého koncentračního tábora novou podobu.

V současné době se památník rozprostírá na ploše 57 hektarů a tvoří jej 17 budov, které se dochovaly z dob koncentračního tábora. Významnou součástí pedagogické práce Památníku Neuengamme je kromě připomínání obětí také téma pachatelů, kteří byli zodpovědní za jejich osud. Prostřednictvím pěti stálých expozic se návštěvníci mohou informovat o tom, co se zde odehrálo. Výstavy jsou z velké části vícejazyčné (němčina, angličtina, francouzština, ruština). V Domě uctění památky visí na zdi dlouhé pruhy látky, na nichž je vytištěno přibližně 23 000 jmen bývalých vězňů, kteří zde byli zavražděni. Ve vedlejší místnosti si návštěvníci mohou prohlédnout také knihy úmrtí. Dnes je Památník Neuengamme pietním místem, místem učení a výzkumu a každoročně do něj zavítá 80 000 návštěvníků. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

Vzdělávání se v Památníku Neuengamme dělí do dvou oblastí: pedagogika památných míst se stará o skupiny návštěvníků, které v památníku stráví jednu až pět hodin a které se prostřednictvím prohlídek nebo projektů chtějí blíže seznámit s historií tohoto místa. Studijní centrum nabízí konference, semináře, šesti- až sedmidenní studijní pobyty a několikadenní projekty pro mládež i dospělé, často ve spolupráci s dalšími institucemi.

Skupinám jsou ve Studijním centru Památníku Neuengamme k dispozici tyto prostory: čtyři různě velké seminární místnosti, filmový sál, velký společenský sál, multimediální studovna vybavená šesti počítači, dílna a také kuchyně s jídelnou. Kromě toho mohou pedagogické projekty v Památníku Neuengamme využít veřejný archiv pro návštěvníky nebo klasický archiv a knihovnu s možností rešerše digitalizovaných i nedigitalizovaných textů, obrazového materiálu či materiálu z výstav. V létě památník navíc pořádá mezinárodní workcampy.

PEDAGOGIKA PAMÁTNÝCH MÍST

Nabídka v oblasti pedagogiky památných míst informuje o historii koncentračního tábora Neuengamme v letech 1938-1945 a využití areálu po roce 1945 a dává podnět k zamyšlení nad tím, jak zacházet s nacistickou minulostí. Program trvá jednu až pět hodin. Prohlídky probíhají v němčině (i ve znakové řeči), angličtině, polštině, ruštině a dalších jazycích.

■ »Projekt« (3 hodiny)

Základní nabídka pro školní třídy a skupiny mládeže. Účastníci se na hlavní výstavě a v bývalém vězeňském táboře seznámí s historií a mají možnost v rámci prohlídky areálu navštívit místa, kde dříve působila pracovní komanda. Zároveň je dostatek prostoru na otázky a odpovědi.

■ »Projekt plus« (4 hodiny) – projektový den (5 hodin)

Možnost intenzivněji se zabývat otázkami souvisejícími s tímto místem a jeho historií.

S pomocí pedagoga je možné rešeršovat a zpracovávat témata na výstavách, v prostorách areálu nebo ve veřejném archivu. Pracovní listy nebo biografie vězňů umožňují různorodý přístup k tématu. Je také možné zvolit si metody zaměřené na rozšiřování kompetencí, jako například »Hledání stop«, či spíše umělecky orientované projektové dny.

■ Rozhovor v muzeu (2 hodiny)

Prohlídka hlavní výstavy a bývalého vězeňského tábora.

■ Návštěva muzea (1 hodina)

Pro skupiny dospělých, kteří si chtějí památník a výstavu prohlédnout sami a přejí si krátký úvod o možnostech, které toto místo nabízí.

STUDIJNÍ CENTRUM

Nabídka studijního centra se kromě témat věnovaných historii tohoto místa věnuje také otázkám s větším přesahem, které se vztahují k aktuálnímu vývoji kultury vzpomínání, k historicko-politickému vzdělávání či výchově k demokracii a lidským právům. Nabídka je přizpůsobena individuálním potřebám účastníků, obsah lze domluvit předem.

■ Další vzdělávání pedagogických pracovníků, konference a semináře pro pracovníky s mládeží

Možná témata: inovativní metody zprostředkování informací, využití filmu, fotografií a kreseb v oblasti historicko-politického vzdělávání; důvody pronásledování na příkladu vybraných skupin obětí, formy a kontext vzniku antisemitismu a anticikanismu; spáchání zločinu, možnost rozhodování; vyrovnávání s nacismem ve druhé, třetí a čtvrté generaci.

■ »Studijní den« (6 hodin) – »Studijní den plus« (7 hodin)

Prohlubující nabídka pro učně a zaměstnance policie, justice, veřejné správy, armády, železnice a osoby v ošetřovatelských a lékař-

ských profesích a také pro (odborné) třídy. Možná témata: role policie, justice, říšských drah a armády v systému nacistického pronásledování a teroru, význam lékařských experimentů v systému koncentračních táborů a život s postižením v období nacismu. Pozornost je věnována jednání státních a komunálních organizací v období nacismu a jejich spoluúčasti na zločinech, kontinuitě a přerušení po roce 1945. Speciální program pro konkrétní profesní skupinu je možné rozšířit až na tři dny.

■ Několikadenní pobyty pro školní kolektivy a skupiny mládeže (3-5 dnů)

Zabývají se především specifickými aspekty vztahujícími se k tomuto místu, jako jsou například skupiny obětí a pachatelů, nebo obecnějšími tématy (fotografie a film jakožto nástroje propagandy, umění jako forma vyjádření a strategie přežití, vyloučení ze společnosti a pronásledování v období nacismu). Je možné vypracovat vlastní výstavy a rozhlasové pořady. ■

PROGRAM V OKOLÍ

Památník koncentračního tábora Neuengamme má v Hamburku tyto pobočky:

■ Památník Plattenhaus Poppenbüttel, Kritenbarg 8

Sídlo bývalého ženského pobočného tábora. Výstava informuje o pronásledování a nucených pracích vězňů žen.

■ Památník Bullenhuser Damm, Bullenhuser Damm 92, Rothenburgsort

Dvojazyčná výstava (německy/anglicky) na místě bývalého pobočného tábora informuje o vraždě 20 židovských dětí a jejich ošetřovatelů a také o okolnostech, které k tomuto činu vedly.

■ Památník koncentračního tábora a nápravných zařízení Fuhlsbüttel 1933–1945, Suhrenkamp 98

Na místě bývalého pobočného tábora informuje biograficky orientovaná výstava o pronásledování politických odpůrců v Hamburku.

Koncentrační tábor Neuengamme kromě toho po předchozí dohodě nabízí projíždky lodí po přístavu a po kanálech řeky Alster vztahující se k období nacismu a také historické prohlídky městských čtvrtí, například čtvrti Grindel, centra židovského života. ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

PŘÍKLAD 1: NĚKOLIKADENNÍ PROJEKT PRO MLÁDEŽ/ŽÁKY

Rádioprojekt: »Hledání vlastní řeči«

- Délka: čtyři dny
- Cena: 160 eur za skupinu
- První den probíhá seznámení s památníkem a nejrůznějšími způsoby, jakým je zde využíván zvuk jakožto médium (například úryvky z rozhovorů s pamětníky na výstavách a v audioprůvodcích nebo videosekvence z filmových ukázkách)
- Reflexe o tom, jak média informují o nacismu, 2. světové válce a jejích důsledcích.
- Možnost
 - ▶ prozkoumat památník na vlastní pěst,
 - ▶ promluvit si s ostatními o jejich dojmech a pocitech,
 - ▶ obrátit se na návštěvníky a pamětníky.
- Zdokumentování dojmů a zážitků pomocí MP3 přehrávačů s možností nahrávání.
- Sestříhání rozhlasového pořadu ze získaného materiálu. Na konci projektu bude příspěvek odvysílán místním nekomerčním rádiem a bude ve formě podcastu umístěn na internetové stránky památníku.

PŘÍKLAD 2: DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ PEDAGOGŮ A PRACOVNÍKŮ S MLÁDEŽÍ

Četba o deportaci a o koncentračním táboře:
»Žádná z dívek nepromluvila ...«

- Délka: čtyři dny
- Cena: 280 eur za skupinu
- Cíl: přiblížit účastníkům metody, jejichž pomocí lze mladé lidi informovat o tak komplexním tématu, jakým je nacismus, a přimět je k zamyšlení.
- Stěžejní téma: aktuální literatura a zprávy pamětníků mimo známých knih pro mládež, jako jsou například »Deník Anny Frankové« a »Tenkrát to byl Friedrich« (Damals war es Friedrich). V současné době existuje nepřehledné množství knih pro děti a mládež, které pojednávají o nacismu a holocaustu. To může vyvolat nadšení, ale i nejistotu, takže nakonec člověk možná zvolí již známé tituly.
- Body programu:
 - ▶ představení nových publikací a čtení úryvků,
 - ▶ diskuze k jednotlivým stěžejním tématům a o tom, jak s nimi pracovat,
 - ▶ představení literatury pro mládež, která je zajímavá speciálně jako příprava před návštěvou Památníku koncentračního tábora Neuengamme. ■

KONTAKT

KZ-GEDENKSTÄTTE NEUENGAMME

Jean-Dolidier-Weg 75

21039 Hamburg

✉ info@kz-gedenkstaette-neuengamme.de

🌐 www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de

Tel.: +49 (0)40 / 428 131-500

Fax: +49 (0)40 / 428 131-503

Rezervace placených prohlídek

a projektových dnů

Museumsdienst Hamburg

✉ info@museumsdienst-hamburg.de

🌐 www.museumsdienst-hamburg.de

Tel.: +49 (0)40 / 428 131-0

Fax: +49 (0)40 / 4 27 31 00 67

Pedagogika památných míst

Dr. Iris Groschek

✉ iris.groschek@kb.hamburg.de

Tel.: +49 (0)40 / 428 131-521

Studijní centrum

Dr. Oliver von Wrochem

✉ Oliver.vonWrochem@kb.hamburg.de

✉ studienzentrum@kb.hamburg.de

Tel.: +49 (0)40 / 428 131-515

Otevírací doba

Pondělí - pátek: 9:30 – 16:00

Soboty, neděle, svátky:

Říjen - březen: 12:00 – 17:00

Duben - září: 12:00 – 19:00

Zavřeno: 24.12., 25.12., 31.12. a 1.1.

Vstup zdarma.

Areál je přístupný i mimo otevírací dobu.

Otevírací doba poboček.

Neděle: 10:00 – 17:00 a pro prohlídky i po domluvě. ■

POPIS CESTY

AUTEM

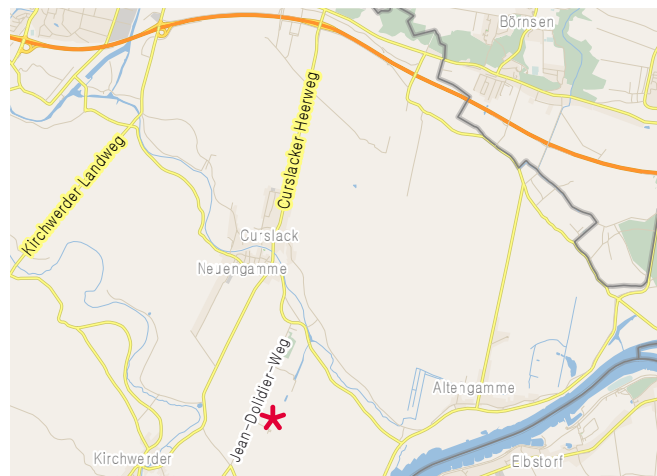
Autem se do památníku dostanete přes (Drážďany), Lipsko, Magdeburg, Hannover, Hamburk. Z dálnice A1 jedte na křižovatce č. 35 »Hamburk-Südost« podle značek na A25 směr Geesthacht, výjezd Curslack, odtud podle značení.

VEŘEJNÝMI DOPRAVNÍMI PROSTŘEDKY Z HLAVNÍHO NÁDRAŽÍ V HAMBURKU

Příměstskou linkou S21 ze stanice Hauptbahnhof do stanice Bergedorf. Odtud jezdí k památníku vždy jednou za hodinu autobusy č. 227 a 327 (zastávka »KZ-Gedenkstätte – Ausstellung«).

VEŘEJNÝMI DOPRAVNÍMI PROSTŘEDKY Z LETIŠTĚ V HAMBURKU

Příměstskou linkou S1 (směr Ohlsdorf) do stanice Ohlsdorf, v Ohlsdorfu příměstskou linkou S1 (směr Wedel) do stanice Berliner Tor. Pak příměstskou linkou S21 do stanice Bergedorf. Odtud jezdí k památníku vždy jednou za hodinu autobusy č. 227 a 327 (zastávka »KZ-Gedenkstätte – Ausstellung«). ■

UBYTOVÁNÍ

V areálu Památníku Neuengamme jsou k dispozici čtyři hostinské pokoje, které lze po dohodě využít pro přechodné pobyty. Skupiny se mohou ubytovat buď v hotelu nebo v jedné z nedalekých mládežnických ubytoven.

COMMUNDO

TAGUNGSHOTEL HAMBURG (HOTEL COMMUNDO HAMBURG)

Oberer Landweg 27

21033 Hamburg-Bergedorf-Nettelburg

Tel.: +49 (0)800 / 8330-330

Fax: +49 (0)800 / 8330-331

✉ hamburg@commundo-tagungshotels.de

➤ www.commundo-tagungshotels.de

HOTEL VIERLANDENTOR

Curslacke Deich 375

21039 Hamburg

Tel.: +49 (0)40 / 360 944-0

Fax: +49 (0)40 / 360 944-44

✉ info@vierlandentor-hotel.com

➤ www.vierlandentor-hotel.com

JUGENDHERBERGE GEESTHACHT (MLÁDEŽNICKÁ UBYTOVNA GEESTHACHT)

Berliner Str. 117

21502 Geesthacht

Tel.: +49 (0)4152 / 2356

Fax: +49 (0)4152 / 77918

✉ jh-geesthacht@djh.de

➤ www.djh-nordmark.de/jh/geesthacht.html

JUGENDHERBERGE HAMBURG »AUF DEM STINTFANG« (MLÁDEŽNICKÁ UBYTOVNA HAMBURG »AUF DEM STINTFANG«)

Alfred-Wegener-Weg 5

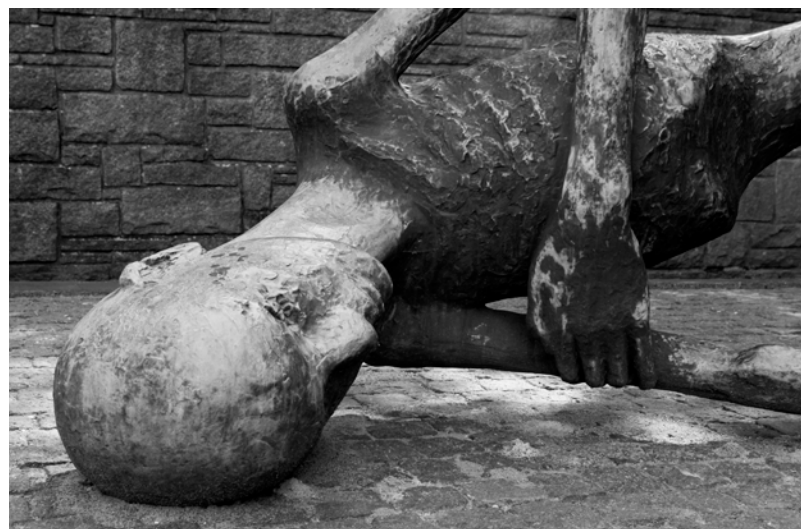
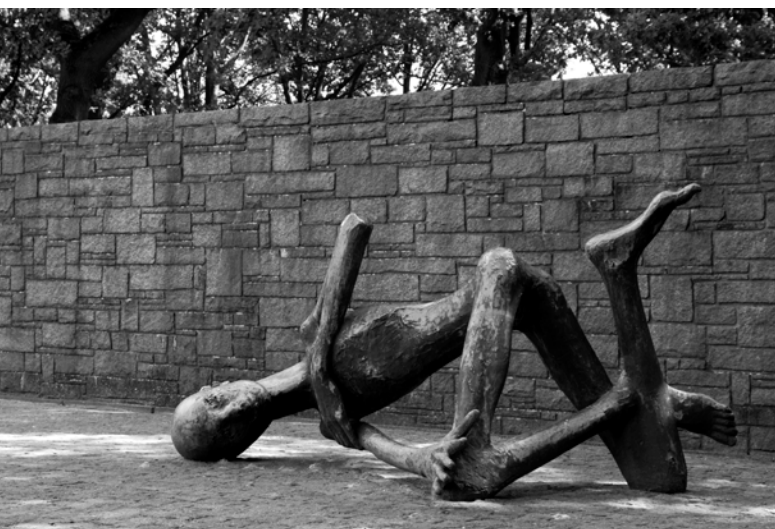
20459 Hamburg

Tel.: +49 (0)40 / 570 159-0

Fax: +49 (0)40 / 313 732

✉ jh-stintfang@djh.de

➤ www.djh-nordmark.de/index.php?id=431 ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

Detlef Garbe: *Häftlinge zwischen Vernichtung und Befreiung. Die Auflösung des KZ Neuengamme und seiner Außenlager durch die SS im Frühjahr 1945*, Bremen 2005.

Hermann Kaienburg: *Das Konzentrationslager Neuengamme 1938–1945*, Bonn 1997.

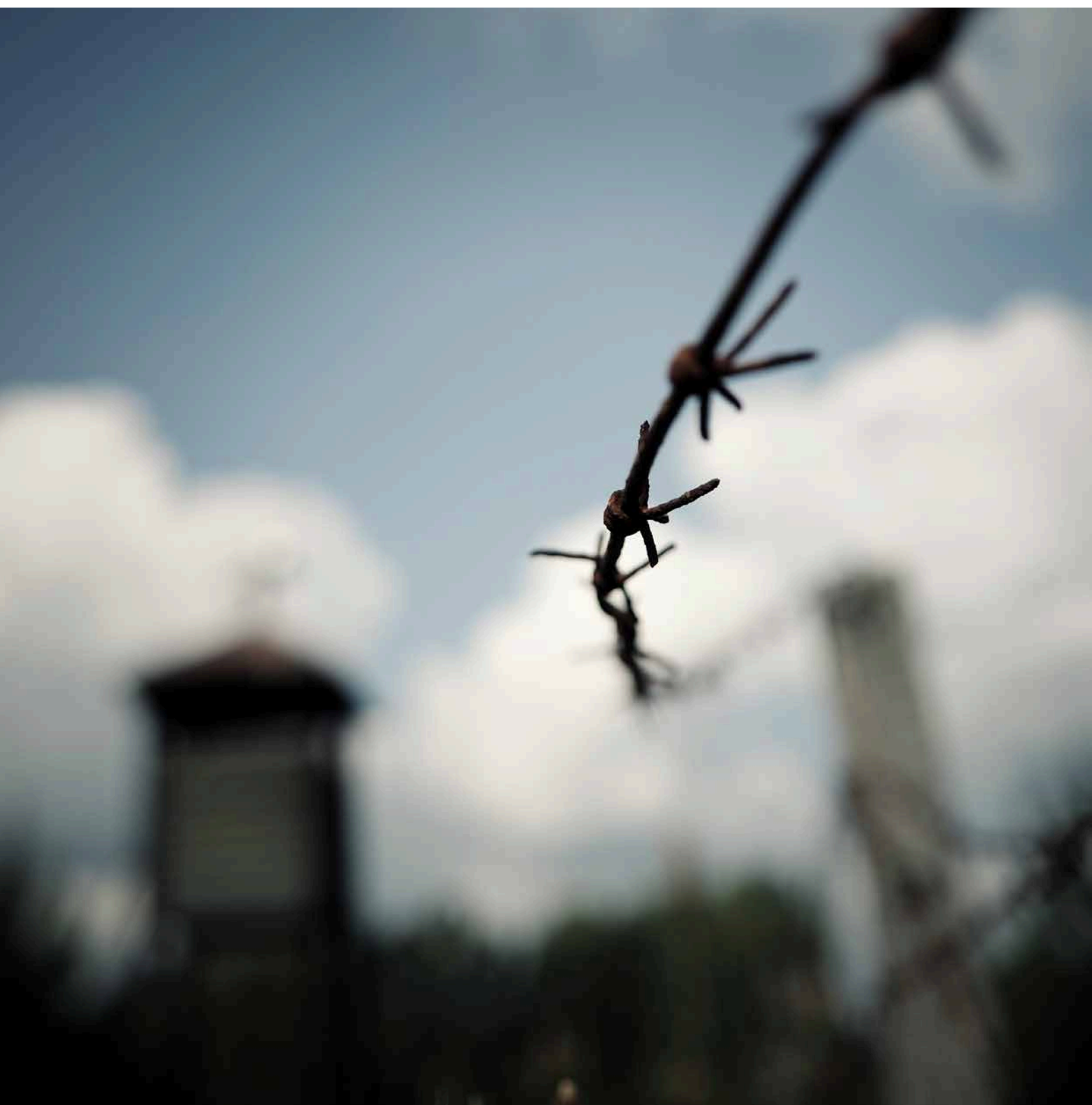
Die KZ-Gedenkstätte Neuengamme – Ein Überblick über die Geschichte des Ortes und die Arbeit der Gedenkstätte, KZ-Gedenkstätte Neuengamme (ed.), redakce: Karin Schawe, Hamburg 2010 (k dostání také ve francouzštině a angličtině).

Beiträge zur Geschichte der nationalsozialistischen Verfolgung in Norddeutschland, KZ-Gedenkstätte Neuengamme (ed.), Bremen 1995 ff. (zatím vyšlo 14 svazků)

Zeitspuren. Die Ausstellungen. Trojjazyčné vydání Deutsch – English – Français, KZ-Gedenkstätte Neuengamme (ed.), Bremen 2005.

Das KZ-Neuengamme und seine Außenlager. Geschichte, Nachgeschichte, Erinnerung, Bildung, Oliver von Wrochem (ed.), ve spolupráci s Larsem Jockheckem, Berlin 2010 (řada Neuengammer Kolloquien 1). ■

Památník Ravensbrück

HISTORIE

V roce 1939 nechalo vedení SS ve vesnici Ravensbrück nedaleko někdejších meklenburských klimatických lázní Fürstenberg zřídit největší ženský koncentrační tábor na německém území. Na jaře roku 1939 sem byly převezeny první vězeňkyně z koncentračního tábora Lichtenburg. V dubnu 1941 přibyl tábor pro muže, jenž byl podřízen veliteli ženské-
ho tábora. V červnu 1942 vznikl nedaleko odtud takzvaný »ochranný tábor pro mládež Uckermark«, který byl určený pro mladé ženy a dívky. Až do roku 1945 se tábor neustále rozšiřoval, přibývaly nové a nové dřevěné vězeňské baráky a na podzim roku 1944 také stan. Uvnitř tábora vznikl »průmyslový dvůr«
s dílnami na tradiční ženské práce jako šití, tkaní a pletení. Firma Siemens & Halske zřídila vedle areálu koncentračního tábora 20 výrobních hal, ve kterých museli vězni od roku 1942 vykonávat nucené práce. Postupně vzniklo 40 pobočných koncentračních táborů, v nichž byli vězni z Ravensbrücku nuceně nasazeni. V letech 1939-1945 bylo do Ravensbrücku deportováno a uvězněno 132 000 žen a dětí, 20 000 mužů a 1000 mladých dívek. Bylo mezi nimi více než 40 národností, mimo jiné Židé, Sinti a Romové. Desetitisíce z nich zde byly zavražděny, zemřely hladu či v důsledku nemoci nebo lékařských pokusů. Koncem roku 1944 byla v Ravensbrücku v jednom z baráků vedle krematoria zřízena provizorní plynová komora, v níž od konce ledna do dubna 1945 zemřelo přibližně 5000-6000 vězňů. Krátce před koncem války evakuoval Mezinárodní, Švédský a Dánský červený kříž přibližně 7500 vězňů do Švédska, Švýcarska a Francie. Na základě Himmlerova rozkazu k vyklizení

nechal velitel tábora Fritz Suhren přes 20 000 zbývajících vězňů hnát pěšky směrem na severozápad. 30. dubna 1945 byl koncentrační tábor Ravensbrück spolu se zbytkem přibližně 2000 nemocných a pochodu neschopných vězňů osvobozen Rudou armádou.

Po osvobození sloužila velká část bývalého koncentračního tábora sovětské armádě jako kasárna. V roce 1959 byl otevřen Národní památník Ravensbrück a pietní areál na břehu jezera Schwedtsee. V prostorách bývalé komandatury vzniklo v roce 1984 Muzeum antifašistického odporu, centrální stálá expozice památníku. V roce 1993 se Památník Ravensbrück stal součástí Nadace památníků v Braniborsku (Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten). V roce 2002 vzniklo v domech, ve kterých původně bydleli dozorcí, Mezinárodní centrum setkávání mládeže. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

Vzdělávací činnost v památníku Ravensbrück nabízí nejrozličnější »formáty«: jednodenní návštěvy či několikadenní projektové práce.

NABÍDKA PRO JEDNODENNÍ NÁVŠTĚVU

- prohlídky areálu a expozic s průvodcem
- tematické prohlídky
- »individuální prohlídka« (samostatný průzkum terénu): při »individuální prohlídce« obdrží účastníci mapu areálu sloužící k orientaci v prostoru bývalého koncentračního tábora. Hodinu se mohou volně pohybovat po komplexu a seznámit se tak s bývalým koncentračním táborem. Zpravidla si přitom prohlédnou větší část areálu a dochovaných budov než při běžné prohlídce. Poté se vrátí zpět do návštěvnického centra, kde je již očekává zaměstnanec pedagogického oddělení. V následujících 90 minutách zavedou účastníci skupinu na místa, ke kterým mají dotazy. Tím při prohlídce dochází k výměně rolí a skupina se ptá pedagogického pracovníka. Hrozí-li na místech, která jsou důležitá pro pochopení historie, že se jim nedostane dostatečné pozornosti, je třeba účastníky k otázkám podnítit.
- »Fotopocházka«: rozšíření »individuální prohlídky«. Účastníci během hodinového samostatného průzkumu tábora fotí a jejich snímky se posléze v seminární místnosti promítají na zeď a slouží jako podnět k diskusi. Zároveň se fotografie mohou stát základem mediálně-pedagogického projektu a mohou být dále využity ve filmech, při výstavách nebo v powerpointových prezentacích.

DALŠÍ NABÍDKA PRO KOLEKTIVY PŘI NĚKOLIKADENNÍCH PROJEKTOVÝCH DNECH

- Při déletrvajících projektových dnech navazují na prohlídky různorodé aktivity v pracovních skupinkách a v plénu přizpůsobené věku účastníků.
- Tematické workshopy: prohloubení jednotlivých aspektů historie koncentračního tábora

Ravensbrück – například projektová práce »Otázka viny« vycházející z expozic »Ve službách SS – dozorkyně v ženském koncentračním táboře Ravensbrück« a »Všední den a zločiny důstojníků SS v Ravensbrücku«.

- Archivně-pedagogické projekty, heuristické učení: biografický přístup k osudům vězňů prostřednictvím nejrozličnějších výstav v památníku, archivní rešerše nebo s využitím zdejší knihovny.
- Workshopy věnované komplexu tábora Ravensbrück: prohlubující zkoumání částí bývalého koncentračního tábora Ravensbrück, které byly dlouho nepřístupné, např. mužský tábor, »nový tábor«, »tábor společnosti Siemens« a někdejší »ochranný tábor pro mládež Uckermark«.
- Mediálně-pedagogické semináře (4-5 dní): skupina formou videa zpracovává určité téma z historie ženského koncentračního tábora Ravensbrück nebo dokumentuje činnost ostatních pracovních skupin. Zaměřuje se přitom nejen na samotné téma, ale i na proces a konečný produkt, a právě o to při našich seminářích usilujeme. Filmy, které během semináře vznikají, by měly být hotové do konce pobytu, aby si je skupina mohla odvézt s sebou.

Seminární místnosti jsou vybavené moderní technikou. V mediátce je k dispozici šest počítačů s přístupem na internet. WiFi umožňuje připojení k internetu také na vlastním notebooku, netbooku a tabletu. Na počítačích jsou nainstalovány jednoduché stříhové programy pro práci s videem i audiem.

S našimi partnery rádi vytvoříme projekty na míru, v nichž lze volně rozvíjet kreativní formy vyrovnávání s historií tohoto místa. Patří k nim literární dílny, práce s grafikou nebo komiksové či divadelně-pedagogické workshopy. Při vzniku projektu ve spolupráci se školami a sdruženími se speciálními hudebními, uměleckými či kulturně-pedagogickými kompetencemi převezmeme pedagogickou část týkající se památníku. ■

PROGRAM V OKOLÍ

Pedagogické oddělení Památníku Ravensbrück se soustředí především na práci v místě bývalého koncentračního tábora. Svou roli přitom hrají také nabídky v blízkém okolí, například vztah města

Fürstenberg ke koncentračnímu táboru a památníku. Je možné uspořádat také semináře a exkurze do pobočných táborů v okolí nebo do dalších míst vztahujících se k historii nacismu. ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

Několikadenní projekty začínají prohlídkou areálu, ať již s průvodcem, individuálně nebo formou »fotoprocházky«. Dle věku účastníků navíc nabízíme aktivity v pracovních skupinách a v plénu. Tematické workshopy se zabývají jednotlivými aspekty historie komplexu tábora Ravensbrück, například situací po příchodu vězňů, existenčními podmínkami, nucenými pracemi, ale i otázkou viny. Celá řada výstav v prostorách památníku, rešerše v archivu či zdejší knihovna umožňují biografický přístup k osudům vězňů v rámci heuristického učení při archivně-pedagogických projektech. S doprovodem lze navštívit a prozkoumat také části tábora, které byly veřejnosti celou řadu let nepřístupné, jako například bývalý mužský tábor, »nový tábor«, »tábor společnosti Siemens« a někdejší »ochranný tábor pro mládež Uckermark«.

Během čtyř- až pětidenních studijních pobytů se jedna pracovní skupina může za podpory mediálního pedagoga intenzivněji zabývat tématem z historie ženského koncentračního tábora Ravensbrück nebo dokumentovat práci

ostatních skupin. Pozornost je přitom věnována nejen samotnému tématu, ale i procesu a konečnému produktu, a právě o to při našich seminářích usilujeme.

PŘÍKLAD PROGRAMU ČTYŘDENNÍHO SEMINÁŘE V PAMÁTNÍKU RAVENSBRÜCK

1. den (úterý)

- příjezd
- oběd
- úvod
- prohlídka areálu
- večeře
- volno

3. den (čtvrtek)

- snídaně
- projektová práce
- oběd
- projektová práce
- večeře
- volno

2. den (středa)

- snídaně
- projektová práce
- oběd
- projektová práce
- večeře
- volno

4. den (pátek)

- snídaně
- prezentace projektu
- oběd
- odjezd ■

KONTAKT

**MAHN- UND GEDENKSTÄTTE
RAVENSBRÜCK |
STIFTUNG BRANDENBURGISCHE
GEDENKSTÄTTEN**

Pädagogische Dienste (pädagogické oddělení)
Straße der Nationen
16798 Fürstenberg/Havel

✉ paedagogik@ravensbrueck.de
🔗 www.ravensbrueck.de

Tel.: +49 (0)33093 / 603-85

Fax: +49 (0)33093 / 603-86 ■

POPIS CESTY

Do města Fürstenberg an der Havel, které leží asi 80 kilometrů severně od Berlína, je možné dojet vlakem (cesta z Berlína trvá hodinu) nebo autem po silnici I. třídy č. 96 směr Stralsund.

Z nádraží se k památníku dostanete pěšky asi za 20 minut. Pédagogické oddělení nebo mládežnická ubytovna vám v případě zájmu rády poskytnou kontakt na místní taxislužbu. ■

UBYTOVÁNÍ

MEZINÁRODNÍ CENTRUM SETKÁVÁNÍ MLÁDEŽE | MLÁDEŽNICKÁ UBYTOVNA RAVENSBRÜCK

Mládežnická ubytovna sídlí ve třech budovách. K dispozici je zde celkem 95 lůžek ve dvou-, tří- či čtyřlůžkových pokojích. Tři dvoulůžkové pokoje mají bezbariérový přístup. Součástí ubytovny je také jídelna a společenská místnost.

K uspořádání seminářů lze využít čtyři konferenční a dvě víceúčelové místnosti.

Ubytovna svým hostům nabízí snídani, oběd a večeři odpovídající standardům kvality mládežnických ubytoven, zohledňuje však i zvláštní přání a může sestavit individuální jídelníček.

Doporučujeme včasnou rezervaci, abychom byli zejména v časovém období se silnou poptávkou schopni zařídit dostupnost ubytování a nabídku pedagogického oddělení památníku.

Internationale Jugendbegegnungsstätte – Jugendherberge Ravensbrück

Straße der Nationen
16798 Fürstenberg/Havel

➤ www.jh-ravensbrueck.de

✉ jh-ravensbrueck@jugendherberge.de

Tel.: +49 (0)33093 / 605-90

Fax: +49 (0)33093 / 605-85 ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

Im Gefolge der SS: Aufseherinnen des Frauen-KZ Ravensbrück. Průvodce výstavou, Simone Erpel (ed.), Berlin 2007.

Matthias Heyl / Thomas Kunz / Angelika Meyer: Mehrtagesseminare in der Gedenkstätte Ravensbrück. In: *Ort, Subjekt, Verbrechen. Koordinaten historisch-politischer Bildungsarbeit zum Nationalsozialismus*, Till Hilmar (ed.), Wien 2010, s. 149-159.

Annette Leo: Ravensbrück – Stammlager. In: *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*, Wolfgang Benz a Barbara Distel (ed.), sv. 4: Flossenbürg,

Mauthausen, Ravensbrück, München 2006, s. 473-520, s. 521-607.

Annette Leo: »Das ist so'n zweischneidiges Schwert hier unser KZ ...«. *Der Fürstenberger Alltag und das Frauenkonzentrationslager Ravensbrück*, Berlin 2008.

Bernhard Strebel: *Das KZ Ravensbrück. Geschichte eines Lagerkomplexes*, Paderborn 2003.

Germaine Tillion: *Frauenkonzentrationslager Ravensbrück*, Frankfurt 2001.

Loretta Walz: »Und dann kommst Du dahin an einem schönen Sommertag«. *Die Frauen von Ravensbrück*, München 2005. ■

Památník a muzeum Sachsenhausen

HISTORIE

Stavbu koncentračního tábora Sachsenhausen zahájili vězni z táborů v oblasti Emsland v létě 1936. Šlo o první nově založený koncentrační tábor po jmenování říšského vůdce SS Heinricha Himmlera šéfem gestapa v červenci 1936. Mělo se jednat o ideální koncentrační tábor. Jeho architektura vyjadřovala pohled SS na svět a současně symbolizovala absolutní moc SS nad vězni. Jakožto vzorový a výcvikový tábor SS a koncentrační tábor v blízkosti hlavního města Říše zaujímal Sachsenhausen v systému nacistických koncentračních táborů zvláštní pozici, zejména poté, co byla do Oranienburgu v roce 1938 z Berlína přeložena Inspekce koncentračních táborů, tj. správní centrála veškerých koncentračních táborů v Německu a později i na okupovaných územích. V letech 1936–1945 prošlo koncentračním táborem Sachsenhausen více než 200 000 osob. Nejprve se jednalo o politické odpůrce nacistického režimu, později také o příslušníky skupin, jež nacisté označili za rasově méněcenné, a od roku 1939 stále častěji i o obyvatele okupovaných zemí Evropy. Než byl tábor v dubnu 1945 osvobozen sovětskou a polskou armádou, zemřely zde desetitisíce vězňů v důsledku hladu, nemoci, nucených prací a týrání, stali se obětmi vyhlazovacích akcí nebo přišli o život během pochodu smrti.

V letech 1945–1950 se v bývalém koncentračním táboře nacházel sovětský speciální tábor

č. 7 / č. 1. Byli zde vězněni převážně nižší nacističtí funkcionáři, ale také političtí odpůrci Sovětského svazu, lidé svévolně zatčení nebo i odsouzení sovětským vojenským tribunálem. Nejméně 12 000 z více než 60 000 uvězněných zde v katastrofálních podmínkách z důvodu duševního či fyzického vysílení přišlo o život.

Poté, co prostory řadu let sloužily armádě, se v polovině 50. let zrodil plán na přestavbu a založení »Národního památníku Sachsenhausen«. Jeho otevření v roce 1961 předcházela přestavba areálu, jež měla symbolizovat vítězství komunismu nad národním socialismem.

V současné době je Památník a muzeum Sachsenhausen součástí Nadace Braniborských památníků (Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten). Nové uspořádání památníku vychází z decentrálního konceptu, který má návštěvníkům umožnit zažít historii na autentických místech. Jedenáct expozic spojuje historii dané lokality s překračujícím tématem, a proto se většinou nachází v původně dochovaných budovách bývalého koncentračního tábora, jako například v takzvaných židovských barácích č. 38 a 39. Památník a muzeum Sachsenhausen je evropským pietním a pamětním místem a zároveň se jakožto moderní muzeum soudobých dějin věnuje humanitárním cílům a politickému vzdělávání. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

Třináct stálých expozic věnovaných mimo jiné historii nacistických koncentračních táborů a sovětských speciálních táborů, vzniku památníku, životním podmínkám a jednotlivým skupinám vězňů, nacistickému hromadnému vraždění nebo lékařským pokusům v koncentračních táborech nabízí různorodý tematický přístup k historii tábora. Z těchto expozic vychází také pedagogická nabídka památníku, jako například:

■ Prohlídky

tábora a muzeí s výkladem v němčině, angličtině, polštině, ruštině, češtině a dalších jazycích.

■ Projektové dny pro skupiny (půldenní, celodenní nebo několikadenní)

Zpracování vybraných aspektů z historie tábora s možností tematického zaměření na různé stálé expozice. Archivní rešerše, knihovna a mediátka, besedy s pamětníky. Tematické zaměření je zvoleno předem s ohledem na věk a zájmy účastníků. Pro tyto

projekty lze využít také zdejší Mezinárodní centrum setkávání mládeže a mládežnickou ubytovnu »Haus Szczypiorski«.

Nabídka projektů se věnuje například následujícím tématům:

- ▶ »Historické místo«
- ▶ »Běžný život vězňů v koncentračním táboře Sachsenhausen«
- ▶ »Medicína v koncentračním táboře Sachsenhausen a role nemocničního revíru«
- ▶ »Zapomenuté skupiny obětí koncentračního tábora Sachsenhausen«
- ▶ umělecký workshop (literární dílna, komiksový, divadelní či fotografický workshop nebo videoworkshop)

Kromě toho památník podporuje zájemce při koncipování, plánování a realizaci setkání mládeže a workcampů v centru setkávání mládeže.

Z důvodu velké poptávky je třeba prohlídky a projektové dny včas objednat. ■

PROGRAM V OKOLÍ

BERLÍN

Z nádraží Oranienburg trvá cesta do centra 25 minut. Kromě návštěvy celé řady památníků a muzeí soudobých dějin je možné využít bohaté nabídky kulturních a volnočasových aktivit. Pedagogická nabídka berlínských památníků může velmi dobře doplnit a prohloubit program Památníku Sachsenhausen.

➔ www.orte-der-erinnerung.de

PAMÁTNÍK RAVENSBRÜCK

Dobrá dostupnost vlakem z Oranienburgu do Fürstenbergu za necelou hodinu. Také nabídka památníku v bývalém ženském koncentračním táboře je vhodným rozšířením a prohloubením programu Památníku Sachsenhausen (viz strana 090).

➔ www.ravensbrueck.de

ORANIENBURG

■ První barokní zámek v Prusku. V současné době zde sídlí muzeum věnované historii zámku a také okresní muzeum. Přilehlý zámecký park získal v rámci zemské zahradní výstavy v roce 2009 novou podobu.

- Židovský hřbitov: návštěva je možná po předchozí domluvě s Židovskou obcí města Oranienburg.
- Bývalý takzvaný »tábor smrti Klinkerwerk« (asi dva kilometry od památníku): velká výstava pod širým nebem. Od modelu zobrazujícího obrovskou rozlohu pobočného tábora, v němž se vyráběly cihly a stavební materiál určené pro přestavbu Berlína na hlavní město říše »Germánii«, vede trasa na různá historická místa, jako je například z velké části dochovaný přístav, který museli v letech 1938 a 1939 vybudovat vězni koncentračního tábora a jehož stavba si vyžádala vysoký počet obětí. Kromě toho v pobočném táboře Klinkerwerk docházelo k hromadnému vraždění, v létě 1942 zde přišlo o život přibližně 200 vězňů s růžovým trojúhelníkem.
- Sportovně-relaxační centrum TURM Erlebniscity nabízí rekreační bazén, saunu i další pestré sportovní vyžití, např. badminton nebo stolní tenis.
- Zábavní park Germendorf západně od Oranienburgu. ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

PŘÍKLAD 1: SEMINÁŘ »MEDICÍNA A ZLOČIN«

Jedna ze stálých expozic Památníku Sachsenhausen umístěná v původně dochovaných blocích nemocničního revíru objasňuje různé aspekty tohoto tématu, jako jsou například minimální zdravotní péče poskytovaná zejména lékaři a ošetřovateli z řad vězňů, pokusy na lidech a vraždy nemocných. V muzeu sídlí vzdělávací centrum, v němž jsou k dispozici prohlubující studijní audiovizuální materiály.

Projekt je vhodný zejména pro studenty v ošetřovatelských a zdravotnických profesích.

Struktura programu

- 1. den** Prohlídka památníku a zejména stálé expozice »Medicína a zločin«, zodpovězení otázek, sdělení dojmů a shromáždění témat během »následné prohlídky«.
- 2. den** Prohlubující rešerše v malých skupinách v prostorách expozice ve vzdělávacím centru a v archivu. Témata: možnosti rozhodování lékařů a ošetřovatelů z řad vězňů i lékařů SS, nucená sterilizace a kastrace, vraždy nemocných pod krycím označením »Aktion 14f13« v rámci zvláštního zacházení (tzv. Sonderbehandlung), lékařské pokusy. Vyhodnocení. Volnočasový program.
- 3. den** Exkurze do Berlína do Muzea historie lékařství (Medizinhistorisches Museum) v nemocnici Charité. Volno v Berlíně.
- 4. den** Závěr semináře, např. v podobě diskuze o etických otázkách v oblasti medicíny s ohledem na vlastní profesní přístup.

PŘÍKLAD 2: SEMINÁŘ »BĚŽNÝ ŽIVOT VĚZŇŮ V KONCENTRAČNÍM TÁBOŘE SACHSENHAUSEN«

Ve vězeňském baráku č. 39 tematizuje převážně mediálně koncipovaná výstava, jak vězňové prožívali každodenní realitu koncentračního tábora. Zprávu o svých osobních zkušenostech podává dvacet vězňů. CD-ROM kromě toho obsahuje celou řadu dalších rozhovorů s pamětníky a jiných materiálů.

Struktura programu

- 1. den** Prohlídka památníku s průvodcem či individuálně a návštěva muzea »Barák č. 39«; samostatná práce s CD-ROM »Běžný den vězňů«. Volno (nabídka dle dohody).
- 2. den** Stanovení témat projektové práce a dohodnutí dalších kroků v úzké spolupráci s pedagogickými pracovníky. Rešerše týkající se zejména biografie vězňů v prostorách expozic, v archivu a v knihovně. Tvorba prezentací.
- 3. den** Exkurze do dokumentačního centra »Topografie teroru« v Berlíně, poté volno (okružní jízda městem, procházka po čtvrti Prenzlauer Berg, Spolkový sněm a vládní čtvrt' nebo dle dohody). Popř. návštěva Památníku Ravensbrück.
- 4. den** Prezentace výsledků projektu, vyhodnocení. ■

POPIS CESTY

VLAKEM (Z BERLÍNA)

Příměstskou linkou (S-Bahn) S1 (Wannsee-Oranienburg) do stanice Oranienburg (konečná stanice; doba jízdy ze stanice Berlin-Friedrichstraße 45 minut, odjezd každých 20 minut).

Regionálním vlakem RE5 ze stanice Berlin-Hauptbahnhof (směr Stralsund/Rostock) do stanice Oranienburg (doba jízdy 25 minut, odjezd jednou za hodinu).

Regionálním vlakem RB12 ze stanice Berlin-Lichtenberg (směr Templin) do stanice Oranienburg (doba jízdy 25 minut, odjezd jednou za hodinu).

Regionálním vlakem RB20 ze stanice Potsdam Hbf. do stanice Oranienburg (doba jízdy zhruba 60 minut).

Jízdné dopravního podniku VBB:

Při jízdě ze stanice Berlin-Hauptbahnhof a Berlin-Friedrichstraße se jedná o tarifní pásmo »Berlin ABC«, ze stanice Berlin-Lichtenberg o pásmo »Berlin BC«.

Jízdenky platí také na autobusové linky dopravní společnosti OVG v Oranienburgu.

LETADLEM

Letiště Willyho Brandta Berlín (BER)

Regionálním vlakem RE 7 (směr Zoologischer Garten) až na hlavní nádraží Berlin Hbf., zde přestoupit na RE5 (směr Rostock) do stanice Oranienburg.

Příměstskou linkou S9 (směr Pankow) až do stanice Bornholmer Straße, zde přestoupit na S1 (směr Oranienburg) do stanice Oranienburg.

Z prostranství před nádražím autobusovou linkou č. 804 (odjíždí každou hodinu v 8:19 atd., směr Malz, poslední autobus jede v 17:19) nebo linkou č. 821 (12:02, 14:02, 15:02 a 17:02, směr Tiergarten) až do stanice »Gedenkstätte« (památník).

AUTEM

Po dálnici A111 směr Hamburg; na křižovatce Oranienburger Kreuz sjet na dálnici A10 (tzv. Berliner Ring/Berlínský okruh) směr Prenzlau až do sjezdu Birkenwerder; pak po B 96 do Oranienburgu a podle ukazatelů k památníku. ■

KONTAKT

GEDENKSTÄTTE UND MUSEUM SACHSENHAUSEN

Straße der Nationen 22
16515 Oranienburg

➤ www.stiftung-bg.de

Ředitel

Prof. Dr. Günter Morsch

Tel.: +49 (0)3301 / 810-912

✉ info@gedenkstaette-sachsenhausen.de

Besuchersinformationszentrum (návštěvnícké informační centrum)

paní Grimm / paní Stüwe

Tel.: +49 (0)3301 / 200-200

Fax: +49 (0)3301 / 200-201

✉ besucherdienst@gedenkstaette-sachsenhausen.de

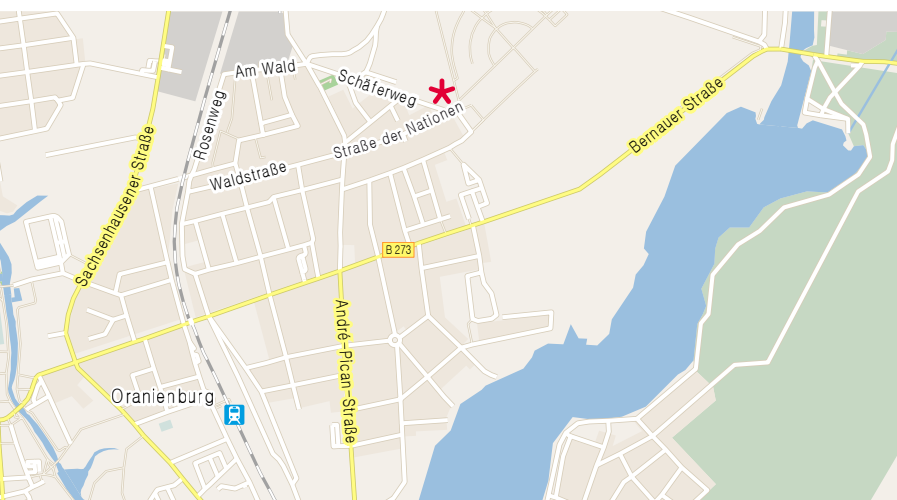
➤ www.stiftung-bg.de

Pädagogische Dienste & IJBS Sachsenhausen »Haus Szczypiorski« (Pedagogické oddělení a Mezinárodní centrum setkávání mládeže)

Martin Schellenberg (ředitel)

Tel.: +49 (0)3301 / 200-206

✉ schellenberg@gedenkstaette-sachsenhausen.de ■

UBYTOVÁNÍ

Provozovatelem Mezinárodního centra setkávání mládeže – mládežnické ubytovny památníku Sachsenhausen »Haus Szczypiorski« je Německý svaz mládežnických ubytoven (DJH), Zemský svaz Berlin-Brandenburg. Pedagogické oddělení Památníku a muzea Sachsenhausen v těchto prostorách nabízí rozmanité vzdělávací aktivity určené k zprostředkování dějin přímo na historickém místě. Ubytovna se nachází v areálu bývalého koncentračního tábora Sachsenhausen. Sídlo původně sloužilo inspektorovi koncentračních táborů jako služební vila. Mezinárodní centrum setkávání mládeže se může pyšnit velmi zajímavou polohou: památník Sachsenhausen je odtud sice vzdálen jen několik minut pěší chůze, ale zároveň je to dost daleko na to, aby člověk neměl pocit, že bydlí v prostorách bývalého tábora. Ubytovna je – spolu s velkým pozemkem, který ji obklopuje – vhodným místem pro konání historicko-politických vzdělávacích akcí, kreativních projektů a kulturních výměn. Atmosféru domu oceňují školní kolektivy, projektové skupiny i skupiny z oblasti vzdělávání dospělých.

Mezinárodní centrum vzdělávání mládeže nabízí 32 lůžek. Mohou se zde ubytovat třídy, skupiny mládeže či individuální turisté. Kromě toho tu mohou iniciativy a instituce uspořádat vlastní akce či zasedání. Hosté mají k dispozici seminární a mediální místnost a rozlehlou venkovní plochu, kde mohou trávit volný čas.

INTERNATIONALE JUGENDBEGEGNUNGSSTÄTTE – JUGENDHERBERGE SACHSENHAUSEN

»Haus Szczypiorski«
Bernauer Straße 162
16515 Oranienburg
Carolin Herrmann (vedoucí ubytovny)

Tel.: +49 (0)3301 / 203 396

Fax: +49 (0)3301 / 203 732

➤ www.jh-sachsenhausen.de

➤ www.haus-szczypiorski.de

✉ jh-sachsenhausen@jugendherberge.de

Doprava k mládežnické ubytovně

Autem: Mezinárodní centrum setkávání mládeže / mládežnická ubytovna památníku Sachsenhausen »Haus Szczypiorski« se nachází na východním okraji Oranienburgu na ulici Bernauer Straße (silnice 1. třídy B273) naproti jezeru Lehnitzsee.

Vlakem: na nádraží Oranienburg se dostanete regionálními vlakovými spoji RE5, RB12, RB20 a příměstskou linkou S1. Z prostranství před nádražím odjíždí každou hodinu autobusová linka č. 805 směr Liebenwalde. Vystupte na zastávce »Jugendherberge« (mládežnická ubytovna). Skupiny 10 a více osob mohou k přepravě z nádraží Oranienburg kromě autobusových spojů využít transferu, jehož cena je momentálně 0,80 eur za osobu. Zájem o tuto službu prosím oznamte den předem vedení ubytovny. ■

LITERATURA

Přehled všeobecné literatury v češtině se nachází na konci této publikace.

Přehled katalogů k jednotlivým výstavám a podrobný seznam literatury naleznete na stránkách Památníku Sachsenhausen (www.stiftung-bg.de/gums/de/index.htm).

Das Konzentrationslager Sachsenhausen 1936 – 1945. Ereignisse und Entwicklungen, Günter Morsch a Astrid Ley (ed.), Berlin 2008 (řada spisů Nadace Braniborských památníků 23).

Harry Naujoks: *Mein Leben im KZ Sachsenhausen. Erinnerungen des ehemaligen Lagerältesten (1936–1942)*, Köln 1990.

Leon Szalet: *Baracke 38. 237 Tage in den »Judenblocks« des KZ Sachsenhausen*, Berlin 2006.

Sowjetisches Speziallager Nr. 7/Nr. 1 in Sachsenhausen (1945–1950), Günter Morsch / Ines Reich (ed.), Berlin 2005 (řada spisů Nadace Braniborských památníků 14).

Von der Erinnerung zum Monument. Die Entstehungsgeschichte der Nationalen Mahn- und Gedenkstätte Sachsenhausen, Günter Morsch (ed.), Berlin 1995 (řada spisů Nadace Braniborských památníků 8). ■

Památník Terezín

HISTORIE

Město Terezín, pojmenované na počest císařovny Marie Terezie, bylo založeno na konci 18. století. Jeho hlavní funkce byla až do zrušení jeho pevnostního statutu v roce 1882 vojenská: jednalo se o pevnost vybudovanou na obranu severních hranic Habsburské monarchie, jejíž součástí bylo i území dnešní České republiky. Terezín se skládal ze dvou hlavních částí: Hlavní pevnosti (města) a Malé pevnosti, mezi kterými se nacházel volný, avšak opevněný prostor, jenž byl vhodný k případnému vybudování ležení polních vojsk. K nim postupem času přibýly ještě další předsunuté pevnostní objekty. Zatímco v Hlavní pevnosti (městě) žili kromě početné vojenské posádky i civilisté, Malá pevnost plnila až do třicátých let pouze vojenskou a vězeňskou funkci. Svoji nejsmutnější úlohu však Terezín sehrál v době existence Protektorátu Čechy a Morava.

Ačkoliv bezpečnostně-represivní aparát nacistického Německa poprvé využil Malou pevnost k umístění politických vězňů již záhy po okupaci zbytku Česko-Slovenska v březnu 1939, teprve v červnu 1940 v ní byla zřízena oficiální policejní věznice pražského gestapa. Jednalo se o průchozí zařízení, z něhož pak byli vězni dále posíláni do koncentračních táborů, k soudům či do jiných věznic. Malou pevností od června 1940 do osvobození v květnu 1945 prošlo na 32 000 mužů a žen, z nichž zde následkem špatných životních podmínek, krutého zacházení ze strany dozorců a poprav bez soudu (Sonderbehandlung) zahynulo asi 2600 osob.

Terezín je ovšem spjatý i s pronásledováním židovského obyvatelstva v rámci nacistického plánu konečného řešení židovské otázky. Přímo ve městě Terezíně totiž zřídili nacisté v listopadu 1941 ghetto pro Židy, které bylo shromaždištěm před jejich deportací do míst

vyhlazování v okupovaných oblastech východní Evropy. V terezínském ghettu bylo postupně internováno na 140 000 židovských vězňů (mužů, žen i dětí). K nim přibýlo v závěru války ještě na 15 000 vězňů, kteří dorazili do Terezína s tzv. evakuačními transporty z likvidovaných koncentračních táborů. Celkem v důsledku otřesných životních podmínek zahynulo v ghettu na 35 000 osob. Nedaleko od Terezína byla na okraji města Litoměřice na jaře 1944 založena pobočka koncentračního tábora Flossenbürg, a to v souvislosti s budováním a provozem podzemních továren určených pro válečně důležitou výrobu v místním vápencovém dole. Tímto táborem prošlo do konce války na 18 000 vězňů, z nichž zde cca 4500 zahynulo.

Památník Terezín, jehož posláním je uchovávat památku obětí všech výše uvedených perzekučních zařízení z let nacistické okupace a její odkaz zprostředkovávat veřejnosti prostřednictvím muzejní a osvětové činnosti, byl založen z rozhodnutí vlády Československé republiky v roce 1947. Tvoří jej jednotlivé objekty a pietní místa, která jsou sice rozptýlena a tvoří ucelenou lokalitu, ovšem ve svém souhrnu představují jedinečný muzejní komplex. V současné době Památník nabízí návštěvníkům 17 stálých expozic. Vedle výstavní činnosti však vyvíjí též výzkumnou, sbírkovou a vzdělávací činnost. Vzdělávací oddělení se zabývá přípravou a realizací studijních programů pro školy z České republiky i ze zahraničí (zejména z německy mluvících zemí), organizací školení pro české i zahraniční pedagogy či pořádáním uměleckých soutěží pro mládež. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

NABÍDKA PRO ČESKY MLUVÍCÍ ŠKOLNÍ SKUPINY

- úvodní beseda zaměřená na opakování a orientaci v základních pojmech spojených s 2. světovou válkou a funkcí terezínského ghetta v rámci nacistické protizidovské politiky
- prohlídka bývalého ghetta, expozic Muzea ghetta a Magdeburských kasáren s odborným výkladem
- prohlídka Malé pevnosti (bývalé policejní věznice gestapa) s průvodcovským výkladem a individuální prohlídka expozic v Malé pevnosti
- návštěva krematoria pobočky koncentračního tábora Flossenbürg v Litoměřicích a okolí podzemní továrny
- dokumentární a hrané filmy
- samostudium z připravených tematicky utříděných materiálů, poté výstup ve formě prezentace
- individuální prohlídka expozic
- výtvarná tvorba žáků
- beseda s pamětníkem
- workshopy:
 - ▶ »Od čísla ke jménu«: skupinová práce, v rámci které se žáci z připravených materiálů seznámí s osudy několika osob vězněných v terezínském ghettu. Na závěr probíhá prezentace.

- ▶ »Hledání stop«: žáci se rozdělí do skupin, které podle návodu vyhledají různá místa bývalého terezínského ghetta a seznámí se z poskytnutých materiálů s jejich historií. Na závěr se skupiny po těchto místech navzájem provázejí.
- ▶ Workshop na téma současného antisemitismu a popírání holocaustu, probíhá v počítačové učebně.
- ▶ »Efekt přihlížejícího« – průběh je založen na vybraných výpovědích pamětníků z archivu Institutu Nadace šoa (USC Shoah Foundation Institute) a týká se nebezpečí lidského pasivního postoje ve vybraných krizových životních situacích.
- ▶ »Mládež na Malé pevnosti«: workshop zaměřený na téma věznění české školní mládeže ve věznici gestapa v Malé pevnosti se zasazením do kontextu celkové situace v českém protektorátním školství.
- ▶ »Pachatelé, oběti, zachránci«: aktivita zaměřená na bourání předsudků, stereotypů a chyb v poznávání.

NABÍDKA PRO NĚMECKY MLUVÍCÍ ŠKOLNÍ SKUPINY

- úvodní seznámení s historií Terezína s přihlédnutím k jeho roli v době 2. světové války
- prohlídka bývalého ghetta, expozic Muzea ghetta a Magdeburských kasáren s výkladem

- prohlídka Malé pevnosti (bývalé policejní věznice gestapa) s výkladem a individuální prohlídka expozic v Malé pevnosti
- samostudium vybraných témat týkající se životních podmínek v terezínském ghettu s následnou prezentací
- individuální prohlídka expozic
- promítání dokumentárních i hraných filmů
- výtvarná tvorba žáků
- beseda s pamětníkem
- workshopy:
 - ▶ »Hledání stop«: žáci se rozdělí do skupin, které podle návodu vyhledají různá místa bývalého terezínského ghetta a seznámí se z poskytnutých materiálů s jejich historií. Na závěr se skupiny po těchto místech navzájem provázejí.
 - ▶ »Od čísla ke jménu«: skupinová práce, v rámci které se žáci z připravených materiálů seznámí s osudy několika osob vězněných v terezínském ghettu. Na závěr probíhá prezentace.
 - ▶ »Pachatelé, oběti, zachránci«: aktivita zaměřená na bourání předsudků, stereotypů a chyb v poznávání.
 - ▶ Workshop na téma současného antisemitismu a popírání holocaustu, probíhá v počítačové učebně.
 - ▶ »Časová osa«: seznámení s chronologií událostí v terezínském ghettu ve vztahu k celkovému dění během 2. světové války.
 - ▶ »Ghetto – koncentrační tábor – vyhlazovací tábor«: aktivita zaměřená na představení různých typů nacistických represivních zařízení a jejich účelu. ■

PROGRAM V OKOLÍ

V okolí je možné zařadit do programu:

- Prohlídku opevnění Terezína zaměřenou na jeho pevnostní historii.
- Návštěvu Litoměřic, města s historickým centrem a množstvím památek (necelé čtyři kilometry od Terezína).
- Návštěvu Památníku Lidice, který připomíná obec vyhlazenou 10. června 1942 v souvislosti s atentátem na Reinharda Heydricha (asi 50 kilometrů od Terezína).
- Návštěvu Prahy, hlavního města České republiky s množstvím historických památek (asi 50 kilometrů od Terezína). V rámci návštěvy je možné prohlédnout si expozice Židovského muzea. ■

PRAKTICKÝ PŘÍKLAD PROGRAMU

Příklad praktické tvorby programu pro česky mluvící skupinu

PRVNÍ DEN

- 12:00** příjezd, ubytování, oběd
- 13:00** úvodní přednáška
- 14:00** přestávka
- 14:15** prohlídka bývalého ghetta a expozic v Muzeu ghetta a v Magdeburských kasárnách
- 17:15** večeře
- 18:00** film »Poslední motýl«

DRUHÝ DEN

- 07:15** snídaně
- 08:00** prohlídka bývalé věznice v Malé pevnosti a workshop »Mládež na Malé pevnosti«
- 12:00** oběd
- 13:00** 1. fáze workshopů »Od čísla ke jménu« a »Hledání stop«
- 15:00** přestávka
- 15:15** beseda s pamětníkem
- 16:30** pokračování v práci v rámci workshopů
- 17:30** večeře
- 18:00** prezentace workshopu »Hledání stop«

TŘETÍ DEN

- 07:15** snídaně (z vlastních zdrojů)
- 08:15** prezentace workshopu »Od čísla ke jménu« (půdní divadlo v Magdeburských kasárnách)
- 10:00** prohlídka terezínského opevnění a zhodnocení semináře studenty a lektorem
- 12:00** oběd
- 13:00** odjezd

Příklad praktické tvorby programu pro německy mluvící skupinu

PRVNÍ DEN

- 14:00** příjezd, seznámení, očekávání účastníků
- 15:00** ubytování
- 15:30** workshop »Pachatelé, oběti, zachránci«
- 17:00** prohlídka města
- 18:00** večeře

DRUHÝ DEN

- 08:00** snídaně
- 09:00** přivítání v Magdeburských kasárnách workshop »Hledání stop«
- 13:00** oběd
- 15:00** návštěva v Muzeu ghetta spojená s promítáním krátkého filmu
- 18:00** večeře
- 19:00** workshop »Od čísla ke jménu«

TŘETÍ DEN

- 08:30** snídaně
- 10:00** beseda s pamětníky
- 12:30** oběd
- 13:30** prezentace k workshopu »Od čísla ke jménu«
- 15:00** návštěva Litoměřic
- 18:00** večeře
- 19:00** film »Poslední motýl«, diskuze

ČTVRTÝ DEN

- 07:30** snídaně
- 08:00** odjezd do Lidic (památník) a Prahy (židovská čtvrť)
- poté nepovinná prohlídka synagogy nebo židovského hřbitova nebo individuální program
- 19:00** návrat do Terezína
- 20:15** večeře

PÁTÝ DEN

- 08:00** snídaně
- 09:00** prohlídka expozic v Malé pevnosti a položení kytice na Národním hřbitově
- 11:30** vyhodnocení a rozloučení
- 13:00** oběd a odjezd ■

KONTAKT

PAMÁTNÍK TEREZÍN

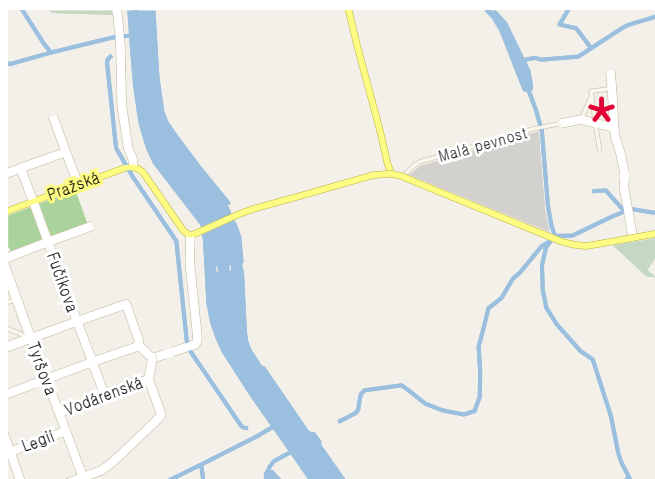
Principova alej 304, 411 55 Terezín
Tel.: +420 416 782 - 225, - 442, - 131
Mobil: +420 604 241 179, +420 606 632 914
Fax: +420 416 782 - 245, - 300
✉ pamatnik@pamatnik-terezin.cz
➤ www.pamatnik-terezin.cz

Pro česky mluvící školní skupiny se zájmem o vzdělávací program:

Principova alej 304, 411 55 Terezín
Tel.: +420 416 782 - 225, - 442, - 131
✉ pamatnik@pamatnik-terezin.cz

Pro německy mluvící školní skupiny se zájmem o vzdělávací program:

Principova alej 304, 411 55 Terezín
Tel.: +420 (0)416 782 - 142
✉ theresienstadt@gmail.com
➤ www.jugendbegegnung.de ■

POPIS CESTY

Doprava je možná přímým linkovým autobusem z Prahy nebo Ústí nad Labem do zastávky Terezín – autobusové nádraží.

Lze též využít vlakových spojů do nejbližší železniční stanice v Bohušovicích nad Ohří (trať Praha – Děčín), která leží necelé tři kilometry od Terezína. Odtud je možné pokračovat v cestě linkovým autobusem do zastávky Terezín – autobusové nádraží.

Autem je nejjednodušší přijet po dálnici D8, ze které lze sjet v Lovosicích (asi pět kilometrů od Terezína). ■

UBYTOVÁNÍ

Památník Terezín nabízí skupinám se zájmem o vzdělávací program nocleh ve svých ubytovacích zařízeních s celkovou kapacitou 78 lůžek. Seminární skupiny se též mohou po

dohodě stravovat v jídelně památníku. V okolí se lze ubytovat také v terezínských hotelech (Parkhotel, Hotel Memorial) anebo v hotelech v nedalekých Litoměřicích. ■

LITERATURA

VĚZNICE GESTAPA V MALÉ PEVNOSTI TEREZÍN

Vojtěch Blodig / Miroslava Langhamerová / Jan Vajskebr: *Malá pevnost Terezín 1940-1945*, Praha 2009.

Alena Hájková / Dušan Tomášek: *XYZ: Poslední poprava v Terezíně*, Praha 1988.

Václav Novák a kol.: *Die kleine Festung Theresienstadt 1940-1945*, Praha 1988.

Vojtěch Sailer: *Byli jsme tři lékaři*, Ústí nad Labem 1972.

Terezínské listy: *Sborník Památníku Terezín*, 1970-2011.

KONCENTRAČNÍ TÁBOR LITOMĚŘICE

Miroslav Kárný: Úloha řídicích štábů SS v mechanismu válečného hospodářství: případ Litoměřice. In: *Sborník historický*, č. 30, 1984, s. 145-186.

Koncentrační tábor Litoměřice 1944-1945: příspěvky z mezinárodní konference v Terezíně konané 15.-17. listopadu 1994, Terezín 1995.

Miroslava Langhamerová: *Koncentrační tábor v Litoměřicích 1944-1945: Průvodce stálou výstavou Památníku Terezín*, Praha 2008.

Marie Trhlínová: *Tábor smrti pod Radobýlem*, Praha 1975.

GHETTO TEREZÍN

Hans Günther Adler: *Terezín 1941-1945: tvář nuceného společenství*, Brno 2003.

Vojtěch Blodig: *Terezín v »konečném řešení židovské otázky« 1941-1945: Průvodce stálou expozicí Muzea ghetta v Terezíně*, Praha 2003.

Ruth Bondyová: *Jakob Edelstein*, Praha 2001.

Miroslav Kárný: *Konečné řešení: genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, Praha 1991.

Terezín v konečném řešení židovské otázky: mezinárodní konference historiků k 50. výročí vzniku terezínského ghetta 1941-1945, Miroslav Kárný / Vojtěch Blodig (ed.), Praha 1992.

Denní rozkazy Rady starších a Sdělení židovské samosprávy Terezín 1941-1945, Anna Hyndráková / Raisa Machatková / Jaroslava Milotová, Praha 2003.

Miroslav Kárný: *Konečné řešení: genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, Praha 1991.

Helena Krejčová / Jana Svobodová / Anna Hyndráková: *Židé v protektorátu – Die Juden im Protektoraten Böhmen und Mähren: hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942*, Praha 1997.

Miroslav Kryl: *Osud vězňů terezínského ghetta*, Brno 1999.

Kultura proti smrti: stálá expozice Památníku Terezín umístěná v bývalých Magdeburských kasárnách, Praha 2002.

Milan Kuna: *Hudba vzdoru a naděje: Terezín 1941-1945: o činnosti a tvorbě hudebníků v koncentračním táboře Terezín*, Praha 2000.

Karel Lagus / Josef Polák: *Město za mřížemi*, Praha 2006.

Elena Makarová / Sergei Makarov / Victor Kuperman: *Univerzita přežití: osvětová a kulturní činnost v terezínském ghettu 1941-1945*, Praha 2002.

Egon Redlich: *Zítřka jedeme, synu, pojedeme transportem: deník Egona Redlicha z Terezína 1.1. 1942 – 22.10. 1944*, Brno 1995.

Livie Rothkirchenová / Eva Schmidt-Hartmannová / Avigdor Dagan: *Osud Židů v protektorátu 1939-1945*, Praha 1991.

Terezínské studie a dokumenty, Praha 1994-2009. ■

Památník Lidice

HISTORIE

První písemnou zmínku o Lidicích lze nalézt ve Zbraslavské kronice. Díky rozvoji průmyslových podniků v Kladně začala vesnice žít v druhé polovině 19. století rušným, ale zároveň těžkým životem horníků a hutníků. Tragickou změnu připravila Lidicím okupace Československa. 28. září 1941 byl do funkce zastupujícího říšského protektora jmenován šéf bezpečnostní policie a bezpečnostní služby SS-Obergruppenführer a generál policie Reinhard Heydrich. Jeho úkolem bylo zlikvidovat sílící odbojové hnutí v Čechách a na Moravě. Během Heydrichova působení v Praze byly zatčeny tisíce vlastenců, probíhalo masové vraždění příslušníků domácího odboje. Rozhodnutí československé vlády v Londýně o likvidaci Reinharda Heydricha, který po útoku československých parašutistů Jozefa Gabčíka a Jana Kubiše 27. května 1942 zemřel, mělo pro obyvatele Lidic tragické následky.

9. června 1942 přišlo z Berlína do Prahy rozhodnutí Adolfa Hitlera, že »k usmíření za smrt« Reinharda Heydricha budou v Lidicích provedena tato opatření: 1. všichni dospělí muži budou zastřeleni, 2. všechny ženy převezeny na doživotí do koncentračního tábora, 3. děti, které je možné poněmčít, budou dány do rodin SS v Říši; zbytek vychován jinak. 4. Obec bude vypálena a srovnána se zemí.

10. června 1942 v ranních hodinách bylo přímo v Lidicích zastřeleno 173 lidických mužů starších patnácti let. 26 lidických mužů a žen včetně dvou patnáctiletých chlapců bylo popraveno 16. června 1942 na střelnici v Praze Kobylisích. Ženy a děti byly převezeny do tělocvičny kladenského gymnázia, kde od sebe byly o tři dny později násilně odtrženy. Kromě dětí vybraných k poněmčení bylo 82 dětí zavražděno v plynových vozech ve vyhlazovacím táboře v Chełmnu. Ženy starší 16 let byly deportovány do koncentračního tábora Ravensbrück.

Obec byla vyrabována a vypálena, domy, škola i kostel srovnány se zemí. Zničen byl i lidický hřbitov, místní rybník byl zasypán sutinami, stromy byly vykáceny. Příslušníci Říšské pracovní služby (RAD) ukončili terénní práce koncem roku 1943.

Po válce se z koncentračních táborů vrátilo 143 lidických žen. Po rozsáhlém pátrání bylo nalezeno pouhých 17 lidických dětí. Celkem 340 lidických občanů se stalo oběťmi nacistického vraždění.

V létě 1947 byl 300 metrů od původní vesnice položen základní kámen nových Lidic. Za velkého přispění dobrovolníků a darů z celé republiky i zahraničí byla vybudována moderní vesnice se 150 domy, do kterých se od Vánoc 1949 postupně stěhovaly lidické ženy a děti. Zároveň došlo k úpravě pietního území včetně společného hrobu lidických mužů, byl vybudován památník a muzeum. Mezi pietním územím a novou vesnicí byl v roce 1955 vysazen »Sad míru a přátelství« s tisíci keři růží darovaných z různých částí světa. V roce 1962 bylo pro připomínku lidických událostí vybudováno nové muzeum.

Po listopadu 1989 se na Lidice začalo pomalu zapomínat, tehdejší představitelé státu je neprávem spojovali s komunistickým režimem. Obnova památníku započala v roce 2001, poté, co Ministerstvo kultury zřídilo ke dni 31.12.2000 příspěvkovou organizaci Památník Lidice. ■

PROGRAM V PAMÁTNÍKU

V roce 2008 bylo otevřeno vzdělávací středisko Památníku Lidice, ve kterém probíhají zejména vzdělávací programy pro školní skupiny. K dispozici je zde počítačově vybavená učebna s možností projekce a místnost pro individuální studium digitalizovaných dokumentů z historické sbírky Památníku Lidice.

Od roku 2006 připravuje Památník Lidice akreditované semináře pro učitele dějepisu a výchovy k občanství věnované problematice okupace, nacistické perzekuce a československého odboje. Semináře jsou jednodenní nebo dvoudenní a jsou organizovány po celé České republice i v zahraničí (Slovensko, Německo).

Programy pro školy jsou zaměřeny na historii obce Lidice s využitím digitalizovaných materiálů Historické sbírky Památníku Lidice (pro žáky 2. stupně ZŠ a žáky SŠ) nebo výtvarně (pro žáky 1. a 2. stupně ZŠ a žáky MŠ). Výtvarné programy probíhají v Lidické galerii. Programy jsou v rozsahu jedné až čtyř vyučovacích hodin, podle tematického zaměření a věku cílové skupiny.

Pro žáky ve věku 10-19 let vyhlašuje každoročně Památník Lidice internetovou soutěž »Lidice pro 21. století«, která reflektuje události 20. století související s obdobím druhé světové války.

Aktuální nabídku programů a seminářů najdete na www.lidice-memorial.cz. ■

KONTAKT

PAMÁTNÍK LIDICE

Tokajická 152, 273 54 Lidice

Tel.: +420 312 253 063

Fax: +420 312 253 063

✉ lidice@lidice-memorial.cz

↗ www.lidice-memorial.cz

Ředitel

JUDr. Milouš Červenc

Tel.: +420 312 253 680

Mobil: +420 603 204 104

✉ cervenc@lidice-memorial.cz

Asistentka ředitele

Renata Hanzlíková

Tel.: +420 312 253 063

Fax: +420 312 253 063

✉ hanzlikova@lidice-memorial.cz

Pedagog

Marie Borová

Tel.: +420 312 253 702

✉ edu@lidice-memorial.cz

OTEVÍRACÍ DOBA

Březen: denně 9:00–17:00

Duben - říjen: denně 9:00–18:00

Listopad - únor: denně 9:00–16:00

Zavřeno 24.-26.12., 31.12. a 1.1. ■

POPIS CESTY

Dopravní spojení z Prahy

Autobus ve směru Lidice – Kladno

Nástupní stanice

Vítězné náměstí

(Praha 6, metro st. Dejvická, trasa »A«)

Interval

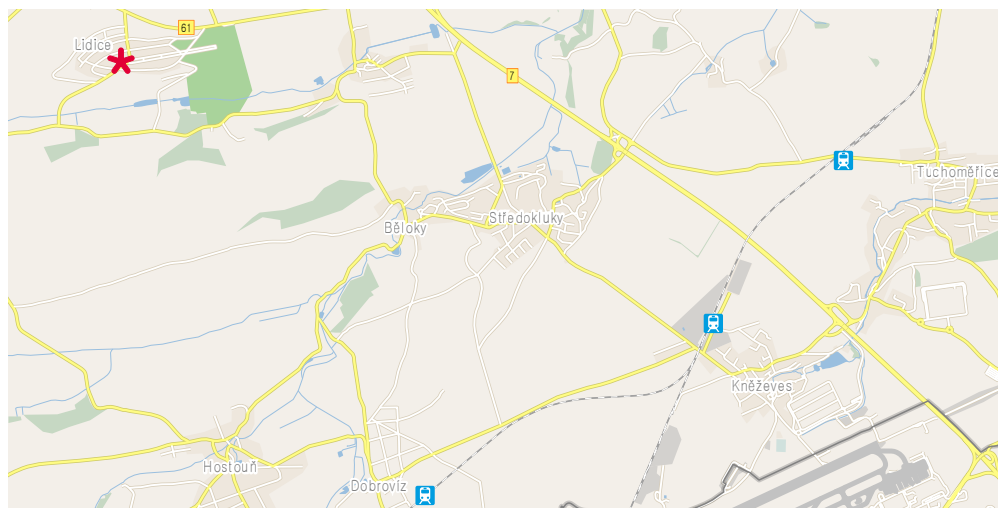
cca 20 minut

Mapa

↗ www.lidice-memorial.cz/map_cz.aspx

Orientační plán Památníku Lidice

↗ www.lidice-memorial.cz/mapLM_cz.aspx ■

UBYTOVÁNÍ

Památník Lidice nabízí ubytování v příjemném prostředí Lidické galerie.

K dispozici je sedm dvoulůžkových pokojů a dva jednolůžkové pokoje se společným sociálním zařízením. Celá ubytovací kapacita je umístěna v útulném podkroví a její součástí

je i společenská místnost s kuchyňkou. V budově galerie se nachází také restaurace, která poskytuje prostory pro větší skupiny. V letních měsících je otevřena zahrada galerie, kterou mohou návštěvníci využít k příjemné relaxaci. ■

LITERATURA

Jolana Macková / Ivan Ulrych: *Osudy lidických dětí*, Nymburk 2003.

Průřezový katalog Mezinárodní dětské výtvarné výstavy 1967–2009, Lidice 2009.

Jaroslava Skleničková: *Jako chlapce by mě zastřelili ... Příběh nejmladší lidické ženy*, Praha 2006.

Eduard Stehlík: *Lidice – Příběh české vsi*, Praha 2004.

Eduard Stehlík: *Lidická vzpomínání*, Praha 2007.

Bližší informace k publikacím:

➤ [www.lidice-memorial.cz/
publications_cz.aspx](http://www.lidice-memorial.cz/publications_cz.aspx) ■

Možnosti finanční podpory

POLSKO-NĚMECKÁ AGENTURA PRO MLÁDEŽ (DPJW)

ÚKOLEM POLSKO-NĚMECKÉ AGENTURY PRO MLÁDEŽ (DPJW) JE PODPORA POLSKO-NĚMECKÝCH SETKÁVÁNÍ MLÁDEŽE.

Na návštěvy památníků se ve směrnicích DPJW vztahuje výjimka: s ohledem na společnou polsko-německou historii mohou být návštěvy památníků v obou zemích uskutečněny i bez partnerské skupiny a mohou být podpořeny stejně jako mimoškolní projekty, respektive výměny mládeže ve školské oblasti. Přitom je třeba usilovat o společné aktivity s partnerskou skupinou. Směrnice DPJW považují za památníky nacistické koncentrační tábory, jejich pobočky a další místa nacistického teroru, která přicházejí v úvahu.

PRO VÝJIMKU ›NÁVŠTĚVY PAMÁTNÍKŮ‹ V RÁMCI FINANCOVÁNÍ

Z PROSTŘEDKŮ DPJW PLATÍ ZVLÁŠTNÍ POŽADAVKY.

Základem pro poskytnutí finanční podpory je detailní program, v němž žadatel kromě cílů a zamýšlených metod uvede i další informace: Proč se má uskutečnit návštěva v zahraničí a ne v některém z tuzemských památníků? Jak probíhá příprava skupiny na cestu do památníku? Jakým způsobem má proběhnout závěrečné zpracování? Kdo zodpovídá za obsah programu? Probíhá spolupráce s centrem vzdělávání či setkávání mládeže?

Návštěva musí trvat minimálně čtyři dny, přičemž se přibližně 80 procent programu musí odehrávat přímo v památníku. K těmto 80 procentům se mohou počítat i aktivní programové body věnované reáliím, kterých se zúčastní i polští účastníci, ale nepatří k nim čistě turistické aktivity.

Příprava a následné zpracování jsou v případě financování z prostředků DPJW povinné a musí být zohledněny jak v programu návštěvy památníku, tak i v popisu projektu. V rámci přípravy a během programu musí dojít k bližšímu seznámení s hostitelskou zemí.

Více informací:

➤ www.dpjw.org/c52

MOŽNÁ FINANČNÍ PODPORA Z PROSTŘEDKŮ DPJW

DPJW poskytuje finanční podporu formou pevných paušálních sazeb. Tyto sazby jsou odstupňované podle druhu ubytování, které většinou představuje největší nákladový faktor. Při návštěvách památníků v Polsku je možné požádat o příspěvek ve výši 40 zlotých na den a osobu v případě ubytování v rodinách, 60 zlotých v případě ubytování na ubytovně nebo v hotelu a 100 zlotých ve vzdělávacím centru. Kromě toho je 140 zlotých na den určeno na tlumočnicka.

Je možné požádat o příspěvek na cestovné ve výši 0,08 eur na osobu a kilometr (jednosměrně). Také je možné podpořit – vždy po dvou dnech – přípravu a závěrečné zpracování. Je-li také příprava a následné zpracování probíháji v Německu, platí paušální sazby v eurech: při ubytování v rodinách 12 eur, v hotelu nebo na ubytovně 18 eur a ve vzdělávacím centru 30 eur.

POZOR, ŠKOLA!

V německo-polské výměně mládeže zodpovídají za podporu projektů ve školské oblasti spolkové země. Proto smí DPJW v tomto případě přispět pouze na náklady, které vznikly na území Polska, tedy na programové náklady, ale ne na cestovné a náklady na přípravu a následné zpracování.

ŽÁDOST

Žádost lze podat v papírové podobě nebo elektronicky. Žádosti zpravidla nezpracovává přímo DPJW, ale jednotlivé ústřední kanceláře. Kdo svou ústřední kancelář nezná, najde ji zde:

➤ www.dpjw.org/c67

PODPORA DPJW PO OBSAHOVÉ STRÁNCE

DPJW spolu s partnery nabízí poradenství, publikace a další vzdělávání sloužící k přípravě a realizaci návštěv památníků.

➤ www.dpjw.org

DPJW vydala například tyto materiály:

- Německo, Polsko a 2. světová válka: kniha přibližuje období 1939-1945 z německé

i polské perspektivy. Je vhodná pro výuku dějepisu od 7. třídy.

- Společně vzpomínat pro budoucnost: Na CD-ROMu najdete materiály pro přípravu návštěvy Majdanku, Sztutowa a Osvětimi.
- Památná místa 2. světové války: internetová stránka věnovaná návštěvám památných míst 2. světové války v Polsku a Německu.
➤ www.dpjw.org/gedenkstaetten/de/index.php?page=uebersicht.html&nid=1
- Příručka DPJW: tipy k návštěvě památníků pro německo-polské skupiny. Příručka obsahuje důležité informace pro organizace, které plánují společnou návštěvu památníku v rámci německo-polského setkání mládeže.

DŮLEŽITÍ PARTNEŘI PŘI NÁVŠTĚVÁCH PAMÁTNÍKŮ

Arbeitsgemeinschaft Dienst für den Frieden e.V. (AGDF)

Endenicher Str. 41
53115 Bonn, Německo

Aktion Sühnezeichen Friedensdienste e.V.

Auguststraße 80
10117 Berlin, Německo

Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu (Mezinárodní centrum setkávání mládeže v Osvětimi)

Legionów 11
32-600 Oświęcim, Polsko

Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu (Centrum pro dialog a modlitbu v Osvětimi)

ul. M. Kolbego 1
32-602 Oświęcim, Polsko

Muzeum Stutthof w Sztutowie (Muzeum Stutthof ve Sztutowu)

ul. Muzealna 6
82-110 Sztutowo, Polsko

Państwowe Muzeum na Majdanku (Státní muzeum Majdanek)

Droga Męczenników Majdanka 67
20-325 Lublin, Polsko

KONTAKT V DPJW

Dorota Bastos
+49 (0)331 28479 31
✉ bastos@dpjw.org

➤ www.dpjw.org ■

KOORDINAČNÍ CENTRUM ČESKO-NĚMECKÝCH VÝMĚN MLÁDEŽE TANDEM

Mimoškolní výměny mládeže s Českou republikou je možné podpořit z prostředků Spolkového plánu pro děti a mládež (Kinder- und Jugendplan des Bundes – KJP). O prostředky je možné požádat dvěma způsoby:

- Organizace pracující s dětmi a mládeží (jako například sdružení mládeže a centra vzdělávání mládeže), které spadají pod jednu z ústředních kanceláří nebo patří pod celostátní zastřešující svaz, mohou podat žádost o finanční podporu pouze jejich prostřednictvím.
- Organizace pracující s dětmi a mládeží, které nespádají pod žádnou z ústředních kanceláří ani nepatří pod žádný zastřešující svaz – zejména organizace práce s mládeží na komunální úrovni – se obracejí na nejvyšší Zemský úřad pro mládež nebo příslušné pověřené místo.

Žádosti je třeba odevzdat na příslušném místě v srpnu/září předešlého roku. Uzávěrka žádostí pro ústřední kanceláře je u Tandemu 1. října.

PROGRAMOVÁ KRITÉRIA

Finanční podpora česko-německých setkání z prostředků Spolkového plánu pro děti a mládež (KJP) vyžaduje splnění určitých předpokladů, které je třeba mít během plánování a příprav na paměti:

- Je třeba co nejvíce dbát na princip reciprocity. Během dvou let by mělo dojít k setkání i reciproční návštěvě.
- Pro všechny akce musí partneři včas vypracovat a odsouhlasit koncept, který dostatečně

ně informuje zejména o cílových skupinách, výukových cílech, metodách a – v případě tematicky orientovaných programů – také o tématech.

- Zodpovědní vedoucí musí mít dostatek zkušeností v oblasti práce s mládeží a měli by mít jazykové znalosti.
- Organizátor musí zajistit, aby měli účastníci sjednané úrazové a nemocenské pojištění a pojištění odpovědnosti za škodu.
- Počet účastníků při bilaterálních projektech by měl být vyvážený. Také počet vedoucích a odborníků musí být v odpovídajícím poměru k celkovému počtu účastníků.
- Setkání mládeže musí obvykle trvat minimálně 5, maximálně 30 dní (bez dne příjezdu a odjezdu).
- U akcí, které se konají v příhraničních regionech, je možné dobu trvání akce zkrátit, pokud se stejní partneři a stejní účastníci během kalendářního roku sejdou opakovaně, a to v celkové délce 10 dnů.
- Požadavky na finanční podporu z prostředků Spolkového plánu pro děti a mládež nesplňují: cesty jednotlivců, okružní jízdy, jednostranné studijní cesty, turistické cesty a rekreační cesty.

ÚČASTNÍCI

Německým účastníkům setkání mládeže nesmí být méně než 12 a více než 27 let. Horní věková hranice se nevztahuje na odborné pracovníky s mládeží, na vedoucí a doprovodné osoby. Dolní věkovou hranici je možné v odůvodněných případech snížit.

SMĚRNICE O POSKYTOVÁNÍ FINANČNÍ PODPORY A VÝŠE PŘÍSPĚVKU

Při výměnných programech platí princip reciprocity:

- Přijímající zařízení hradí všechny náklady spojené s pobytem a realizací oficiálního programu.
- Vysílající zařízení hradí cestovné.

SETKÁNÍ MLÁDEŽE

Na akce v České republice je možné německým účastníkům poskytnout příspěvek na cestovné ve výši max. 0,12 eur za kilometr (jednosměrně) a osobu.

Na náklady spojené s přípravou a vyhodnocením je možné poskytnout příspěvek pro německé účastníky ve výši 26 eur na osobu, max. však 383 eur za akci.

Na akce konané v Německu, kterých se zúčastní účastníci z České republiky, je možné přispět paušální částkou jak pro německé, tak i české účastníky. Denní sazba je 20 eur na osobu.

PROGRAM PRO ODBORNÉ PRACOVNÍKY

Na projekty s českými odbornými pracovníky v oblasti práce s mládeží, které se konají v Německu, je možné poskytnout paušální příspěvek pro německé i české účastníky. Denní sazba v Programu pro odborné pracovníky je 35 eur na osobu.

Pro projekty s českými odbornými pracovníky v oblasti práce s mládeží, které se konají v České republice, mohou němečtí účastníci obdržet příspěvek na cestovné ve výši maximálně 0,12 eur za kilometr (jednosměrně) a osobu.

Na náklady spojené s přípravou a vyhodnocením je možné poskytnout příspěvek pro německé účastníky ve výši 51 eur za osobu, maximálně však 511 eur za akci.

INFORMACE K DALŠÍM MOŽNOSTEM FINANCOVÁNÍ

Koordinierungszentrum Deutsch-Tschechischer Jugendaustausch Tandem
Maximilianstraße 7
93047 Regensburg
Tel.: +49 (0)941 / 58 557-0
Fax: +49 (0)941 / 58 557-22
✉ tandem@tandem-org.de

PROGRAM PODPORY – ROZJEĎ TO S TANDEMEM!

Tandem Plzeň s podporou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nabízí českým sdružením a subjektům aktivním v mimoškolní oblasti finanční příspěvek pro spoluorganizování mezinárodní výměny mládeže s Německem.

Program Rozjeď to s Tandemem! si klade za cíl motivovat české subjekty vyvíjející volnočasové aktivity pro děti a mládež k uspořádání česko-německých výměn mládeže.

Tandem chce prostřednictvím programu podpořit setkávání dětí a mládeže ve věku 8–26 let. Zájemci mohou podávat návrhy projektů průběžně po celý rok. Podpora může dosahovat výše až 10 000 Kč na projekt. Výměnu je nutné realizovat vždy do konce kalendářního roku.

Do programu se mohou zapojit:

- občanská sdružení
- střediska volného času
- nízkoprahová zařízení a centra
- neformální skupiny mládeže
- školní kluby
- další subjekty z neziskového sektoru vyvíjející mimoškolní činnost pro děti a mládež

Program může převzít náklady na:

- stravování, ubytování, jízdné či dopravné účastníků v rámci setkání
- honorář pro jazykového prostředníka nebo učitele jazyka
- materiály související se setkáním či s německým jazykem (např. metodické příručky, slovníky apod.)
- jízdné a dopravné na výměnu zkušeností českých pracovníků s dětmi a mládeží v rámci přípravné a hodnotící návštěvy

V rámci přípravy a realizace projektu musí být dodržován princip vyváženosti a reciprocity.

➔ www.tandem.adam.cz/rtt

ČESKO-NĚMECKÝ FOND BUDOUCNOSTI

Poslání Fondu budoucnosti: Česko-německý fond budoucnosti pomáhá stavět mosty mezi Čechy a Němci. Cíleně podporuje projekty, které svádějí dohromady lidi obou zemí, které umožňují a prohlubují pohledy do jejich světů, do společné kultury a dějin. Od roku 1998 poskytl Fond budoucnosti dohromady přibližně 45 milionů eur na zhruba 7500 projektů.

Založení Fondu budoucnosti a jeho financování: Česko-německý fond budoucnosti (FB) se zrodil z vůle obou států. Vznikl jako výsledek Česko-německé deklarace z 21. ledna 1997. Ještě v téže roce – dne 29.12.1997 – byl FB založen podle českého práva jako nadační fond se sídlem v Praze. Na cestu se vydal s nadačním jměním ve výši takřka 85 milionů eur. Správní rada stanovila pro FB dobu činnosti nejprve na deset let. V roce 2007 však vlády obou zemí rozhodly, že budou i nadále investovat do budoucnosti dobrého sousedství. Částkou celkem kolem osmnácti milionů eur zajistilo Německo a ČR dalších deset let pro podporu projektů.

K nejdůležitějším úlohám Česko-německého fondu budoucnosti patří rozvoj a podpora osobních kontaktů mezi mladými lidmi z obou zemí. Fond budoucnosti podporuje angažované skupiny mládeže různého věku a nejrůznějšího zaměření. Ať už se jedná o workcamps pro obecně prospěšné projekty, společná koncertní, taneční nebo divadelní představení, může Fond budoucnosti pomoci při jejich realizaci. To platí i pro spolupráci českých a německých škol a mateřských školek.

Co podporuje:

- školní partnerství
- setkávání žáků všech stupňů škol
- odborná praktika
- roční studijní pobyty

- práci s mládeží na obou stranách hranic
- spolupráci mateřských škol
- volnočasové aktivity v oblasti sportu a kultury

Kdo může žádat? Finanční podporu z Česko-německého fondu budoucnosti mohou obdržet žadatelé, kteří projekt realizují společně s německým, resp. českým partnerem. Žadatel je povinen doložit písemné potvrzení partnera, ze kterého vyplývá jeho aktivní účast na realizaci projektu. Žadatelem či partnerem může příp. být i jednotlivá osoba.

Projekt by neměl trvat déle než jeden rok. Výjimkou jsou projekty renovací památek, kde může realizace projektu být až dva roky. Fond nepodporuje projekty s komerčním zaměřením a nefinancuje výlučně provozní náklady institucí.

Příspěvek požadovaný z Fondu budoucnosti smí představovat maximálně 50 % celkových nákladů na projekt. Maximální výše podpory je vyhrazena projektům, které se vyznačují zvláštními partnerskými kvalitami a/nebo inovačním charakterem. Zbývající finance pro projekt musí pocházet z vlastních a/nebo jiných zdrojů.

Česko-německý fond budoucnosti

Železná 24

110 00 Praha 1

Tel.: +420 283 850 512, 514

Fax: +420 283 850 503

✉ info@fb.cz

↗ www.fondbudoucnosti.cz

BLIŽŠÍ INFORMACE

Koordináční centrum česko-německých výměn mládeže Tandem

Riegrova 17

306 14 Plzeň

Tel.: +42 377 634 755

Fax: +42 377 634 752

↗ tandem@tandem.adam.cz ■

SPOLKOVÁ CENTRÁLA PRO POLITICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ (BPP)

Podporou široce strukturované sítě subjektů, mezi něž patří náboženské, politické a odborné organizace, zájmové skupiny a veřejné subjekty, se Spolková centrála snaží přispět – nad rámec svých vlastních aktivit – k plošné nabídce akcí v oblasti politického vzdělávání.

Udělování dotací probíhá na základě směrnic o poskytování finanční podpory. O finanční podporu mohou žádat vzdělávací zařízení, jež prošla takzvaným schvalovacím řízením. Na-

bídka externích vzdělávacích zařízení je široká a zahrnuje také návštěvy památníků, za jejichž realizaci zodpovídají jednotlivé subjekty. Návštěvy památníků je možné finančně podpořit v souladu s platnými směrnicemi pouze prostřednictvím schválených subjektů.

Další informace a směrnice o poskytování finanční podpory:

➔ www.bpp.de/partner

✉ foerderung@bpp.de ■

DALŠÍ MOŽNOSTI FINANČNÍ PODPORY

Kromě nabídek DPJW, Tandemu a Spolkové centrály pro politické vzdělávání (bpp) existuje celá řada dalších možností financování. Ve všech oblastech finanční podpory vzdělávání – tudíž i v případě financování návštěv památníků – v Německu dominují veřejné prostředky, které je možné získat na základě vypracované žádosti. Přitom se nerozlišuje mezi bilaterálními, respektive multilaterálními dotačními prostředky, finanční podporou státu nebo spolkové země anebo příspěvkem na regionální a komunální úrovni. O finanční podporu mohou vzdělávací zařízení požádat také nejrozličnější nadace nebo se mohou pokusit získat prostředky prostřednictvím vlastních fundraisingových aktivit. V ideálním případě je možné jednotlivé zdroje financování kombinovat a vytvořit z nich »finanční mix«.

VEŘEJNÉ PROSTŘEDKY

Téměř všechny spolkové země podporují návštěvy památníků obětem nacismu. Jelikož se ale postupy v jednotlivých zemích liší, není možné stanovit všeobecně platná pravidla ohledně podmínek poskytování finanční podpory ani určit kompetence. Vždy je třeba zjistit si konkrétní podmínky.

V **Bádensku-Württembersku** Ministerstvo školství, mládeže a sportu finančně podporuje návštěvy památníků ve školské a mimoškolní oblasti. Se žádostí o podporu se musíte obrátit na regionální vládní prezidia. V **Berlíně** podporuje návštěvy Památníku v Osvětimi odbor Školství, věda a výzkum Senátu města Berlína. Návštěvy památníků v rámci školské oblasti má na starost oddělení I, návštěvy v rámci mimoškolní oblasti oddělení III.

Ve spolkových zemích **Bavorsko, Brémy, Hamburk, Hesensko, Porýní-Falc, Sasko-Anhaltsko a Durynsko** poskytuje finanční podporu pro návštěvy památníků ve školské a/nebo mimoškolní oblasti příslušná zemská centrála pro politické vzdělávání. V **Braniborsku a Meklenbursku–Předním Pomořansku** poskytují zemské centrály pro politické vzdělávání podporu pouze v oblasti mimoškolního vzdělávání. Návštěvy památníků ve školské oblasti v Meklenbursku–Předním Pomořansku finančně podporují příslušné státní školské úřady. Nestátní (neziskové) organizace pracující s mládeží (tzv. freie Träger) v Braniborsku mohou požádat o finanční podporu pro návštěvy památníků v rámci výměny mládeže zemský úřad pro mládež (referát C). Také v **Severním Porýní-Vestfálsku** poskytuje zemský úřad pro mládež Rheinland a zemský úřad pro mládež Westfalen-Lippe příspěvek na návštěvy památníků pořádané organizacemi z mimoškolní oblasti.

Dolní Sasko podporuje návštěvy památníků v Dolním Sasku v rámci školních či mimoškolních vzdělávacích akcí prostřednictvím Nadace dolnosaských památníků (Stiftung niedersächsische Gedenkstätten). V **Sasku** památníky v souladu se školními osnovami vypracovaly výukové materiály a koncepty seminářů. Školní třídy mají vstup a prohlídku zdarma, jiná finanční podpora neexistuje. V **Sársku** probíhá podpora v podobě bezplatných denních či víkendových seminářů pro školy a skupiny mládeže v Památníku bývalého internačního tábora gestapa Neue Bremm, které organizuje zemská centrála pro politické vzdělávání. Také ve **Šlesvicku-Holštýnsku** je možné si ve třech ze čtyř památníků objednat bezplatné prohlídky (částečně včetně materiálu). Jiná finanční podpora není možná. Další informace a odkazy ohledně možností

financování na úrovni spolkových zemí najdete na internetových stránkách bpb ve zvláštním vydání newsletteru »Akquisos«.

➔ www.bpb.de/151159

Kromě toho existuje možnost podpory od obcí a nabídky zemských úřadů, které fungují jako centrály celostátních podpůrných programů (mezinárodní výměny mládeže, Spolkový plán pro děti a mládež – Kinder- und Jugendplan apod.).

PODPORA NÁVŠTĚV PAMÁTNÍKŮ V RÁMCI MEZINÁRODNÍCH SETKÁNÍ

Kromě **DPJW** a **Tandemu** mohou návštěvy památníků v rámci bilaterálních projektů finančně podpořit také **Německo-francouzská agentura pro mládež (DFJW)**, **Nadace pro německo-ruské výměny mládeže (DRJA)** a **ConAct** (německo-izraelské výměny mládeže). DRJA a DFJW podporují školní výměny i mimoškolní setkání mládeže, DFJW kromě toho podporuje i trilaterální výměny.

ConAct podporuje mimoškolní německo-izraelské výměny mládeže z prostředků Spolkového plánu pro děti a mládež (Kinder- und Jugendplan des Bundes – KJP). Školní výměny podporuje Pedagogická výměnná služba (Pädagogischer Austauschdienst – PAD). Bližší informace najdete na internetových stránkách těchto organizací.

PODPORA Z PROSTŘEDKŮ EVROPSKÉ UNIE

Evropská unie podporuje organizace a projekty s nadnárodní dimenzí. Poskytuje granty soukromým nebo veřejným zařízením, která podporují zájmy Evropské unie a přispívají k realizaci některého z evropských programů či strategií. Zpravidla se jedná o kooperační projekty mezi partnery z různých evropských

států. V jejich rámci lze uskutečnit návštěvu památníku nebo je možné zrealizovat projekty na toto téma. V současném programovém období proběhne v roce 2013 poslední výzva k předložení projektových návrhů.

Cílem programu Evropa pro občany je podpora aktivního evropského občanství a přeshraničních setkávání občanů. Akce 4 – Aktivní evrop-

ská paměť podporuje práci archivů a dalších míst, která se zabývají masovými deportacemi a masovým vyhlazováním v období nacismu.

Grant může být přidělen na realizaci akcí nebo na vznik a propagaci internetových stránek, publikací, studií nebo jiných výukových materiálů, které splňují cíle programu. Akce jsou financované prostřednictvím paušálních čas-

tek na osobu. Jedná-li se o publikace nebo jiné výrobky, je výše grantu kalkulována na základě předběžného rozpočtu. Přidělený grant nesmí překročit maximální výši 70 procent způsobilých nákladů. Je možné poskytnout příspěvek ve výši 10 000–100 000 eur.

Uzávěrka pro podání grantových žádostí v roce 2013 je 3. červen pro projekty, které začínají mezi 1. prosincem 2013 a 31. květnem 2014.

➔ www.euroskop.cz/9041/sekce/evropa-pro-obcany

MLÁDEŽ V AKCI

Program nemá žádný rozpočet určený přímo na finanční podporu návštěv památníků. Návštěvy památníků ale mohou být součástí programu výměn mládeže (akce 1.1.). V tomto případě musí být zahrnuty do celkového rozpočtu akce, na niž žádáte grant.

Projektu se musí zúčastnit nejméně dvě skupiny ze dvou zemí, z každé skupiny minimálně osm lidí a jeden vedoucí.

Projekt (včetně přípravy, vyhodnocení a navazujících aktivit) může trvat až 15 měsíců, 6-21 dnů musí trvat vlastní výměnná aktivita. Grant je poskytován prostřednictvím pevných a paušálních částek dle počtu účastníků a po-

čtu nocí během aktivity, kromě toho je možné hradit mimořádné náklady.

Termíny pro podání žádosti u Národní agentury v roce 2013 jsou: 1. únor (zahájení projektu mezi 1. květnem a 31. říjnem 2013), 1. květen (zahájení mezi 1. srpnem 2013 a 31. lednem 2014) a 1. říjen (zahájení mezi 1. lednem a 30. červnem 2014).

➔ www.mladezvakci.cz

ZMĚNY V EU OD ROKU 2014

V programovém období 2014-2020 dojde ke změně struktury programů EU. Program Evropa pro občany by měl zůstat zachován, změní se však jednotlivé akce. Programovým cílem by měla být podpora debaty o historickém vědomí.

Měl by vzniknout centrální vzdělávací program »Erasmus pro všechny«, který by měl sloučit všechny dosavadní programy EU, tj. mimo jiné Program celoživotního učení a Mládež v akci. Možnosti finanční podpory ze stávajících programů by však měly být z velké části zachovány.

V době redakční uzávěrky (říjen 2012) ještě nebylo o struktuře dotačních programů na období 2014-2020 rozhodnuto.

FINANČNÍ PODPORA NADACÍ

Kromě poskytovatelů veřejných dotací nabízejí i nadace finanční podporu projektům, jejichž součástí je návštěva památníku. Zejména v oblasti mezinárodních výměn – podobně jako u bilaterálních agentur pro mládež – mohou být návštěvy památníků součástí projektů (historické workshopy, projekty zabývající se lidskými právy apod.) a může jim tedy být přidělen grant. Případně je ale možná také výhradní podpora návštěvy památníku. Představujeme zde některé z větších nadací, zajímavé však mohou být i menší lokální nadace – řešerši vám může usnadnit rejstřík nadací.

➔ www.stiftungsindex.de

Úkolem **Nadace Friedricha Christiana Flicka proti xenofobii, rasismu a intoleranci** (Friedrich Christian Flick Stiftung gegen Fremdenfeindlichkeit, Rassismus und Intoleranz) je podpora tolerance ve všech oblastech kultury a posílení porozumění mezi národy s cílem předcházet pravicovému extremismu a násilí

mladistvých. Nadace spatřuje těžiště své práce zejména v podpoře malých projektů v nových spolkových zemích Německa a v Berlíně. Návštěvy památníků mohou být součástí finanční podpory mezinárodních výměn mládeže se zaměřením na státy střední a východní Evropy.

➔ www.stiftung-toleranz.de/foerderung

Nadace Roberta Bosche (Robert Bosch Stiftung) v rámci porozumění mezi národy podporuje projekty v oblasti mezinárodních

setkávání a může – jakožto součást projektového záměru – finančně podpořit i návštěvu památníků. Nadace Roberta Bosche kromě poskytování grantů dalším organizacím realizuje také vlastní programy a projekty, které mohou být zajímavé i pro případné příjemce grantu. Podání žádosti u nadace začíná tím, že se nezávazně informujete.

➤ www.bosch-stiftung.de

Nadace Erinnerung, Verantwortung und Zukunft (EVZ) připomínáním obětí nacistického bezpráví usiluje o posílení lidských práv a porozumění mezi národy. Angažuje se mimo jiné v oblasti historicko-politického vzdělávání, mezinárodních výměn mládeže a v boji za lidská práva.

Nadace ve svém grantovém programu **Europeans for Peace** podporuje mezinárodní projektová partnerství mezi školami a skupinami mládeže z Německa a střední, východní a jižní Evropy nebo Izraele, které se společně zabývají historickými nebo aktuálními

otázkami z oblasti lidských práv. Každý rok si program stanovuje nové stěžejní téma. Termín pro podání žádostí je vždy 15. ledna.

➤ www.europeans-for-peace.de

Návštěvu památníku je možné smysluplně zařadit i do jiných programů nadace. Bližší informace k aktuálním možnostem financování najdete na internetových stránkách nadace.

➤ www.stiftung-evz.de

FUNDRAISING: PŘÍSPĚVKY A SPONZORSKÉ DARŮ

Kromě žádostí o finanční příspěvek se vyplatí také hledat sponzory a dárce. Získat je lze například v rámci školních oslav nebo dne otevřených dveří (prodej tomboly, občerstvení apod.), založením »Sdružení rodičů a přátel školy« nebo tím, že cíleně oslovíte (většinou menší) místní podniky. Vytvořit vícezdrojové financování z veřejných a soukromých prostředků a sponzorských darů je sice náročné, má to však i své výhody: je pak snazší vykompenzovat ztrátu jednoho z finančních zdrojů,

navíc lze soukromé prostředky nebo sponzorské dary využívat flexibilněji.

Často je vícezdrojové financování nezbytné již proto, že se při žádosti o finanční dotaci – ať již z veřejných nebo soukromých prostředků – očekává přiměřený vlastní podíl. Jen málokdy je možné udělit dotaci, která by pokryla 100 procent nákladů. Pokud není možné zajistit dofinancování projektu prostřednictvím sponzorských darů, musí se při návštěvách památníku často vybírat také účastnický poplatek.

DALŠÍ ZDROJE INFORMACÍ

Také na stránkách Spolkové centrály pro politické vzdělávání najdete krátký přehled nejrozumnějších možností financování prostřednictvím veřejných institucí, nadací a soutěží.

➤ www.bpb.de/147610

Tipy na financování Databanky pro mezinárodní práci s mládeží (DIJA): kdo hledá finanční prostředky pro mezinárodní výměnu mládeže všeobecně, může jako výchozí bod pro

svou řešerši využít Databanku pro mezinárodní práci s mládeží. Na těchto internetových stránkách najdete dobře zpracované a podrobné informace nejen o veřejných prostředcích státu či spolkových zemí, ale i výběr důležitých nadací. Stránku spravuje sdružení IJAB se sídlem v Bonnu.

➤ www.dija.de/foerdertipps

Money for nothing? Fundraising jako možnost financování v oblasti politického a kulturního vzdělávání. Umět profesionálně vypracovat žádost o dotace je základem. Kromě toho by však subjekty, které se angažují v kulturním a politickém vzdělávání, měly být schopné inovativně rozšířit své strategie financování i o oblast fundraisingu. Fundraiseři přitom nejsou žádnými prosebníky, ale starají se o to, aby jejich organizace mohla působit nezávisle a nabídnout prostor k (finanční) participaci. Referent Spolkové centrály pro politické vzdělávání Daniel Kraft ve svém příspěvku představuje jakousi malou násobtku fundraisingu.

➤ www.bpb.de/themen/EEGSQG ■

Aktion Sühnezeichen Friedensdienste

Organizace Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF) má při své práci na vědomí aktuální význam národního socialismu. ASF se angažuje v boji proti zapomínání a usiluje o to, aby Německo přiznalo historickou vinu a zodpovědnost za zločiny nacismu. ASF vede dialog s partnery z domova i ze zahraničí, zejména s přeživšími a jejich potomky. Jednou ze stěžejních oblastí ASF je spolupráce s památníky a muzei, jež dokumentují zločiny nacismu a uctívají památku obětí.

V roce 1958 zazněla na synodu Evangelické církve v Německu (EKD) výzva k založení »Akce smíření«. Ve výzvě stálo: »My Němci jsme zavinili 2. světovou válku a tím více než ostatní způsobili nesmírné utrpení lidstvu; v rouhavé vzpouře proti Bohu Němci usmrtili miliony Židů. Kdo z nás přeživších to nechťel, neučinil dost pro to, aby tomu zabránil.« Již v této výzvě je obsažena prosba, aby »nám národy, na nichž jsme se dopustili násilí ... dovolily vykonat v jejich zemi vlastníma rukama a s vynaložením vlastních prostředků něco dobrého«. Z tohoto podnětu vznikla dobrovolná služba ASF.

Každý rok absolvuje prostřednictvím ASF přibližně 180 dobrovolníků službu v Evropě, Izraeli a v USA a přes 300 osob se zúčastní mezinárodních letních táborů. Dobrovolníci pomáhají lidem, kteří přežili nacistickou perzekuci, a jejich potomkům, sociálně znevýhodněným osobám, např. hendikepovaným, lidem bez příštěří či uprchlíkům. Pracují v památnících, muzeích a také v mírových organizacích a organizacích bojujících za lidská práva.

ASF podporuje pedagogy při plánování studijních cest do památníků. Za tímto účelem ASF zprostředkovává kontakty na partnery a dobrovolníky přímo na místě, podává základní informace ohledně pedagogických nabídek a poskytuje rady při podávání žádosti a v otázkách financování. Ve spolupráci s organizací AGDF (www.agdf.de) přejímá ASF úkoly ústřední kanceláře, jež se týkají podpory německých studijních skupin prostřednictvím Polsko-německé agentury pro mládež (DPJW).

Ve spolupráci s Mezinárodním centrem setkávání mládeže v Osvětimi (www.mdsml.pl) pořádá ASF jednou za rok přípravný seminář pro vedoucí studijních cest. Účastníci z Německa, Polska a České republiky jsou srdečně vítáni. Aktuální informace naleznete na internetových stránkách.

KONTAKT

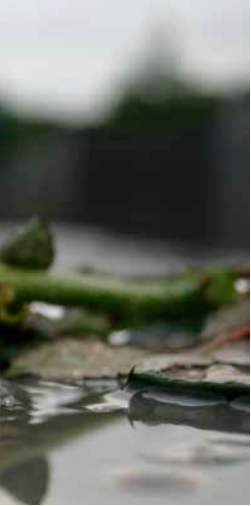
Aktion Sühnezeichen Friedensdienste
Auguststraße 80
10117 Berlin
Tel.: +49 (0)30 28395-184

➤ www.asf-ev.de/de/friedensdienste/gedenkstaettenfahrten

✉ gedenkstaettenfahrten@asf-ev.de ■

Aktion Sühnezeichen
Friedensdienste

Polsko-německá agentura pro mládež

Polsko-německou agenturu pro mládež (Deutsch-Polnisches Jugendwerk – DPJW) jako mezinárodní organizaci založily vlády obou zemí. V rovnoprávných sídlech v Postupimi (Potsdam) a ve Varšavě pracují polsko-německé týmy. Máme společný rozpočet, který přidělují vlády obou zemí.

Úkolem DPJW je přispívat k porozumění mezi mladými lidmi z Polska a Německa, aby se mohli setkávat bez předsudků a mohli se angažovat pro společnou Evropu. Mladým lidem z obou zemí umožňujeme navázat kontakt a navzájem se lépe poznat, jelikož podporujeme setkávání a projekty mládeže, ať již školní výměny, umělecké projekty nebo polsko-německé internetové stránky, které vzniknou v rámci setkání mládeže. Za 20 let jsme podpořili setkání více než dvou milionů mladých lidí, každý rok se jedná zhruba o 3000 projektů.

PODPOROVANÉ PROJEKTY

Setkání mládeže v Polsku a Německu v délce minimálně 4 a maximálně 28 dnů pro mladé lidi ve věku 12-26 let. Je možné podpořit i německo-polské setkání s třetí zemí. Tato setkání mohou být různá – od společného sportování po divadelní dílnu. Důležité je pouze to, aby se program realizoval společně.

Praxe pro polské a německé učně a žáky odborných škol všech oborů a také pro studenty a vysokoškolské absolventy do 26 let v délce do tří měsíců.

Návštěvy památníků naplánované buď jako polsko-německý projekt nebo bez účasti partnerské skupiny ze sousední země. Převážná část programu se musí odehrávat v památníku.

Odborné programy pro organizátory a jiné osoby, které se angažují v oblasti polsko-ně-

mecké práce s mládeží. Formu a obsah tohoto programu si lze zvolit. Může se jednat o historické workshopy, školení jazykové animace nebo partnerské burzy.

Různé další projekty, například publikace nebo mikroprojekty v oblasti polsko-německé práce s mládeží. Je možné podpořit například polsko-německou kuchařku, výstavu fotografií nebo CD se záznamem společného koncertu z polsko-německého setkání mládeže.

PROGRAMY PRO ORGANIZÁTORY

Polsko-německá setkání mládeže podporujeme nejen finančně. Abychom mohli zajistit kvalitu polsko-německých projektů, nabízí DPJW již řadu let celou řadu školení, studijních cest a partnerských burz. Této nabídky mohou využít nejen organizátoři setkání mládeže, ale také pedagogové, trenéři a učitelé.

DPJW vydává také publikace, které jsou většinou k dostání bezplatně. Přípravu na setkání vám mohou usnadnit metodické příručky a jazykové nebo historické publikace.

Bližší informace najdete na:

➔ www.dpjw.org

Kancelář ve Varšavě:

ul. Alzacka 18
03-972 Warszawa
Tel.: +48 (0)225188910
✉ biuro@pnwm.org

Kancelář v Postupimi:

Postfach 60 05 16
14405 Potsdam
Tel.: +49 (0)331284790
✉ buero@dpjw.org ■

Tandem

Koordinální centrum česko-německých výměn mládeže Tandem zprostředkovává a podporuje spolupráci mládeže z Česka a Německa, pomáhá a radí zájemcům o sousední zemi z řad mladých lidí, vedoucích mládeže a pedagogů.

Tandem prohlubuje dobré sousedské vztahy a komunikaci mezi oběma zeměmi. Aktivita Tandemu podporují mobilitu a setkávání mladých lidí z Česka a Německa.

Koordinální centra česko-německých výměn mládeže sídlí v Plzni a v Regensburgu. Tandem Plzeň je zřizován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR a je administrativně přičleněn k Západočeské univerzitě v Plzni. Tandem Regensburg je institucí Spolkového ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mládež, je součástí Bavorského kruhu mládeže (BJR).

DALŠÍ INFORMACE

Podrobné informace o oblastech působení Tandemu najdete na adrese www.tandem-info.net. O příkladných česko-německých projektech a setkáních se můžete informovat na adrese www.tandem-info.net/projekt.

Především pro mladé lidi je zajímavý česko-německý portál pro mládež www.ahoj.info. Pedagogům pracujícím s dětmi ve věku od 3 do 8 let doporučujeme webové stránky www.krucekpokrucku.info.

O práci Tandemu a česko-německé spolupráci mládeže jako takové vás jednou měsíčně informuje e-mailový zpravodaj Tandem Info.

KONTAKT

Koordinální centrum česko-německých výměn mládeže Tandem

Riegrova 17
306 14 Plzeň

Tel.: +420 377 634 755

tandem@tandem.adam.cz

✉ tandem@tandem.adam.cz ■

Spolková centrála pro politické vzdělávání

Spolková centrála pro politické vzdělávání (Bundeszentrale für politische Bildung – bpb) má za úkol podporovat pochopení politického dění, upevňovat demokratické vědomí a posilovat ochotu k politické angažovanosti. Široká nabídka vzdělávání má motivovat a iniciovat občany, aby se kriticky zabývali politickými a společenskými otázkami a aby se aktivně zapojili do společenského a politického života.

Vzhledem ke zkušenostem s diktátorskými formami vládnutí v německých dějinách Spolková republika Německo cítí zvláštní zodpovědnost upevňovat v povědomí obyvatelstva hodnoty, jakými jsou demokracie, pluralismus a tolerance. Tomuto poslání se bpb věnuje již od roku 1952.

Bpb podporuje především vypořádání s nacismem, podmínkami jeho vzniku a jeho následky. Kromě celé řady publikací, výukových materiálů a tematických akcí se bpb zaměřuje na oblast historického učení, práci na památných místech a kulturu vzpomínání.

Cílem bpb je podpořit přitom památná místa jako místa učení. Výuka na památných místech umožňuje učení přesahující historická fakta. Touto cestou je možné osvojit si schopnost samostatné reflexe výkladu dějin i aktivní účasti na kontroverzních tématech.

Zároveň má politika vzpomínání i v demokratických zemích značný kritický potenciál, aby bylo možné pochopit význam historie pro současnost. Součástí politického vzdělávání je schopnost porozumět politice vzpomínání a zvýšit povědomí ohledně nebezpečí jejího zneužití. Orientace a společenská participace vyžadují kompetence v oblasti dějin, které lze získat právě prostřednictvím historického učení.

Ve svých projektech, audiovizuálních, tištěných či online produktech a crossmediálních nabídkách se bpb věnuje také celé řadě dalších aktuálních a historických témat. K dispozici jsou speciální nabídky pro učitele, pracovníky působící v oblasti vzdělávání dospělých a práce s mládeží i pro mladé lidi samotné. Prostřednictvím NECE – Networking European Citi-

zenship Education – bpb podporuje kontakty mezi mladými lidmi z celé Evropy.

Bpb je nadstranická a vědecky vyvážená organizace. Jakožto instituce politického vzdělávání koncipovaného státem navíc podporuje působení více než 400 vzdělávacích zařízení, nadací a nevládních organizací, které prošly schvalovacím procesem a angažují se ve Spolkové republice Německo v oblasti politického vzdělávání. Spolu s rozsáhlou sítí regionálních poboček, vzdělávacích zařízení a institutů se bpb zasazuje o politické vzdělávání a politickou kulturu – v souladu s konsensem podepsaným při zasedání v roce 1976 ve městě Beutelsbach (tzv. Beutelsbašský konsens), jenž určuje zásady politického vzdělávání – kontroverzně a participativně.

Další informace naleznete na

➔ www.bpb.de/die-bpb ■

bpb:
Bundeszentrale für
politische Bildung

Literatura, materiály a odkazy pro přípravu

INTERNETOVÉ TIPY K ORGANIZAČNÍMU A PEDAGOGICKÉMU PLÁNOVÁNÍ NÁVŠTĚV PAMÁTNÍKŮ

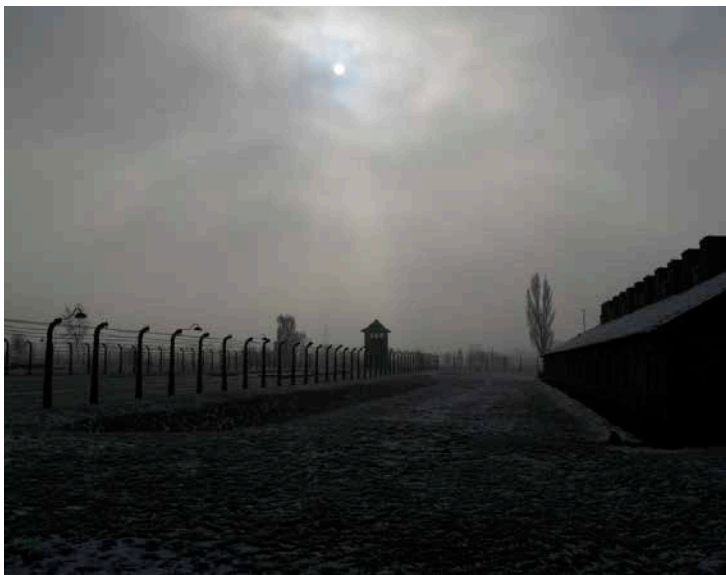
Internetová stránka »Učit se z historie«, provozovaná stejnojmenným sdružením a podpořovaná nadací Erinnerung, Verantwortung und Zukunft (EVZ), nabízí rozsáhlý internetový portál věnovaný historicko-politickému vzdělávání. Prostor je zde věnován pedagogice památných míst, práci s pamětníky a jiným projektům historického učení. Uživatelé zde najdou informace o plánovaných akcích,

přehled odborných publikací, projektové zprávy a online semináře.

➤ www.lernen-aus-der-geschichte.de

I na internetových stránkách **Německého vzdělávacího serveru** jsou k dispozici informace o materiálech, které se zabývají pedagogikou památných míst. Jedná se o odborné články, odkazy na památníky obětem nacismu nebo na příklady projektů a typy k financování.

➤ [www.bildungsserver.de/
Gedenkstaettenpaedagogik-3811.html](http://www.bildungsserver.de/Gedenkstaettenpaedagogik-3811.html)

Databanka a aplikace Památná místa Spolkové centrály pro politické vzdělávání: památníky, dokumentační centra, muzea – celá řada institucí a organizací připomíná oběti nacismu, nabízí vzdělávací programy věnované historii nacismu a angažuje se v práci s památníky a v oblasti práce s mládeží. Spolková centrála pro politické vzdělávání vypracovala databanku zahrnující téměř 300 památných míst. Jednotlivá místa jsou představena prostřednictvím krátkého textu. Informace o pedagogické nabídce, kontaktních osobách, popisu cesty a otevírací době usnadňují orientaci a plánování.

➤ www.bpb.de/erinnerungsorte

➤ <http://itunes.apple.com/app/id535073862>

➤ <http://play.google.com/store/apps/details?id=de.bpb.erinnerungsorte>

Informační portál evropských památných míst, jehož provozovatelem je Památník

zavražděným evropským Židům: na příkladu vybraných památníků a muzeí portál informuje o tom, jakým způsobem se v různých zemích Evropy uctívá památka obětí druhé světové války, nacistických zločinů a především obětí holocaustu.

➤ www.memorialmuseums.org

Přehled památníků nabízí geograficky zpracovaný seznam památníků obětím nacismu v Německu, Evropě i v zámoří. Stručné informace k historii, popis činnosti jednotlivých zařízení, popis cesty a kontaktní údaje nejdůležitějších památných míst usnadňují orientaci a mohou sloužit jako výchozí bod pro další rešerše.

Fórum památných míst přináší informace o aktuálním výzkumu a publikacích, odkazy na památníky a jiná místa paměti nebo místa učení a také velmi obsáhlý přehled relevantních akcí.

Obě internetové stránky provozuje nadace **Topografie teroru.**

➤ www.gedenkstaetten-uebersicht.de

➤ www.gedenkstaettenforum.de

Dokument bpb: »Pochopit historii. Projektová práce na téma nacismu« – po více než 60 letech od vzniku Spolkové republiky Německo si historicko-politické vzdělávání klade otázku, jak by v současné době mělo vypadat učení z historie. Proto Spolková centrála pro politické vzdělávání sestavila dokument, který vysvětluje, jak může historicko-politické vzdělávání na téma nacismu přinést více než jen pouhé předání informací o událostech, jménech či datech a jak se mohou především mladí záživným způsobem seznámit s historií. Kromě toho přináší také informace k přípravě návštěvy památníku.

➤ www.bpb.de/methodik/O4834N

DALŠÍ INFORMACE K TÉMATU

Pamětníci šoa. Výukový software s videi a doprovodný sešit.

➤ www.bpb.de/141267

➤ www.bpb.de/145580

Nucené práce

➤ www.zwangsarbeit-archiv.de

Česká obecně prospěšná společnost **Živá paměť** pečuje o oběti nacismu a usiluje o mezigenerační dialog.

➤ www.zivapamet.cz

O **židovské historii** města Osvětim informuje

➤ www.oshpitzin.pl

Při **vlastivědné, jazykové a kulturní přípravě návštěvy památníku** mohou pomoci i tyto internetové stránky:

■ Stránka v češtině, němčině a polštině:

➤ www.triolinguale.eu

■ Česko-německý portál pro mládež:

➤ www.ahoj.info

■ Česko-německý fond budoucnosti:

➤ www.fondbudoucnosti.cz

■ Nadace Brücke/Most:

➤ www.bruecke-most-stiftung.de/cz

ČESKÁ LITERATURA K TÉMATU

Miroslava Benešová: *Terezín. Místa utrpení a vzdoru*, Praha 1997.

Miroslava Benešová / Vojtěch Blodig / Marek Poloncarz: *Malá pevnost Terezín 1940–1945*, Praha 1996.

Růžena Bubeníčková / Ludmila Kubátová / Irena Malá: *Táboři utrpení a smrti*, Praha 1969.

Jarmila Doležalová: *Křížovatky času – Ležáky v datech*, Včelákov 2007.

Miroslav Görtler: *Ve jménu života*, Praha 1980.

Vojtěch Kyncl: *Ležáky: obyčejná vesnice, SILVER a a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády*, Pelhřimov 2008.

Miroslava Langhamerová: *Koncentrační tábor v Litoměřicích 1944–1945*, Praha 2008.

Vojtěch Laštovka / Rudolf Stránský / Václav Němec: *Hrdinové protifašistického odboje*, Plzeň 1986.

František Mainuš: *Památná místa protifašistického boje Jihomoravského kraje*, Praha 1978.

Jan Munk: *60 let Památníku Terezín / 60 Years of the Terezín Memorial*, Praha 2007.

František Nedbálek: *Místa utrpení a vzdoru*, Praha 1984.

Václav Novák a kol.: *Malá pevnost Terezín*, Praha 1988.

Vojtěch Blodig / Ludmila Chládková / Miroslava Langhamerová: *Terezín, Litoměřice. Místa utrpení a hrdinství*, Praha 2003. ■

Autoři a zdroje fotografií

Nachází-li se na jedné straně více fotografií, uvádíme nejprve autorská práva k fotografii umístěné vlevo nahoře, poté ve směru zleva doprava a odshora dolů. Pokud je pro určitou stránku uveden jen jeden zdroj fotografií, ačkoliv je jich na stránce více, pak autorská práva platí pro všechny snímky na této stránce. Děkujeme všem majitelům autorských práv za laskavé svolení k otištění. I v případě, že se nám i přes veškeré snahy nepodařilo zjistit autory fotografií, zůstávají nároky na honorář zachovány.

- 004 bernatbernat™ / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 004 AstridWestvang / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 005 Joachim Gerhardt / Die Stiftung –
Erinnern ermöglichen
- 008 Tomasz Mól
- 008 Morku / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
- 009 Cliotech / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
- 009 Janos Balazs / flickr / CC BY-NC 2.0
- 010 mr172 / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
- 010 (vincent desjardins) / flickr / CC BY 2.0
- 011 Tomasz Mól
- 012 KZ-Gedenkstätte Flossenbürg
- 013 Janos Balazs / flickr / CC BY-NC 2.0
- 014 Pirotek / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
- 015 Alians PL / Wikimedia Commons /
Public Domain
- 015 Jürgen Escher / Die Stiftung –
Erinnern ermöglichen
- 016 jivedanson / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
- 016 Roland Geider (Ogre) / Wikimedia
Commons / Public Domain
- 017 Roland Geider (Ogre) / Wikimedia
Commons / Public Domain
- 017 Wolfgang Swietek
- 018 Squicker / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 019 Olga Onyszkiewicz / IJBS Auschwitz
- 020 Tomasz Mól
- 021 nagillum / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 022 Tomasz Mól
- 022 Sanchez de la rossa / photocase.com

- 023 OpenStreetMap / Open Database License /
vytvořeno s pomocí programu Maperitive /
úprava šablon Mathias Neumann (platí i
pro stránky 031, 039, 047, 055, 063, 071, 079,
087, 095, 103, 111 a 119)
- 024 Tomasz Mól
- 025 EL_Muerte / photocase.com
- 026 Daniel Gasienica / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 026 Łukasz Myszala, Aleksandra Duż
- 026 Lars Städter / Państwowe Muzeum na
Majdanku
- 028 Ewa Bąbol
- 028 Lars Städter / Państwowe Muzeum na
Majdanku
- 029 Daniel Gasienica / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 030 Daniel Gasienica / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 031 Daniel Gasienica / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 031 Pedalofilo / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
- 032 Mona Filz / Fortunes Berlin
- 032 Mona Filz / Fortunes Berlin
- 032 Daniel Gasienica / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 033 Daniel Gasienica / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
- 034 Martin Poljak
- 035 Diether / Wikimedia Commons /
CC BY-SA 3.0
- 036 Martin Poljak
- 037 Katarzyna Pawlaczyk
- 038 Thomas Rau
- 040 Polimerek / Wikimedia Commons /
CC BY-SA 3.0
- 041 Polimerek / Wikimedia Commons /
CC BY-SA 3.0
- 042 Piotr Tołwiński / www.piotrtolwinski.pl
- 043 Piotr Tołwiński / www.piotrtolwinski.pl
- 044 Piotr Tołwiński / www.piotrtolwinski.pl
- 045 Piotr Tołwiński / www.piotrtolwinski.pl
- 046 Piotr Tołwiński / www.piotrtolwinski.pl
- 048 Piotr Tołwiński / www.piotrtolwinski.pl
- 049 Piotr Tołwiński / www.piotrtolwinski.pl
- 050 Piotr Herba / fotopolska.eu / CC BY-SA 3.0
- 051 Piotr Herba / fotopolska.eu / CC BY-SA 3.0
- 052 Piotr Herba / fotopolska.eu / CC BY-SA 3.0
- 053 Piotr Herba / fotopolska.eu / CC BY-SA 3.0
- 054 Piotr Herba / fotopolska.eu / CC BY-SA 3.0

- 055 Piotr Herba / fotopolska.eu / CC BY-SA 3.0
 056 Piotr Herba / fotopolska.eu / CC BY-SA 3.0
 057 Piotr Herba / fotopolska.eu / CC BY-SA 3.0
 058 Robert Menger / www.poissonnuke.de
 059 Bildarchiv Foto Marburg /
 Gert von Bassewitz
 059 ASF-Archiv
 060 (vincent desjardins) / flickr / CC BY 2.0
 060 Bildarchiv Foto Marburg /
 Gert von Bassewitz
 061 Claus Bach
 062 Bildarchiv Foto Marburg /
 Gert von Bassewitz
 063 Claus Bach
 064 Susann Städter / photocase.com
 065 ASF-Archiv
 065 Claus Bach
 066 KZ-Gedenkstätte Dachau
 067 Klaus Schultz
 069 Klaus Schultz
 071 Klaus Schultz
 072 Klaus Schultz
 074 Bildarchiv Foto Marburg /
 Gert von Bassewitz
 076 Peter Wentzler / KZ-Gedenkstätte
 Flossenbürg
 077 KZ-Gedenkstätte Flossenbürg
 078 Bildarchiv Foto Marburg /
 Gert von Bassewitz
 078 KZ-Gedenkstätte Flossenbürg
 080 Bildarchiv Foto Marburg /
 Gert von Bassewitz
 081 Bildarchiv Foto Marburg /
 Gert von Bassewitz
 081 KZ-Gedenkstätte Flossenbürg
 082 KZ-Gedenkstätte Neuengamme
 083 KZ-Gedenkstätte Neuengamme
 085 Reading Tom / flickr / CC BY 2.0
 086 KZ-Gedenkstätte Neuengamme
 086 tobias HH / flickr / CC BY 2.0
 088 Mark Chambers / Wikimedia Commons /
 CC BY-SA 3.0
 089 KZ-Gedenkstätte Neuengamme
 090 table / photocase.com
 091 validd / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 093 Katarzyna Pilzak
 093 validd / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 094 validd / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 095 validd / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 096 Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück
 096 Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück
 096 Elias Roviolo / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 098 Janos Balazs / flickr / CC BY-NC 2.0
 100 Janos Balazs / flickr / CC BY-NC 2.0
 101 Janos Balazs / flickr / CC BY-NC 2.0
 102 rubenvike / flickr / CC BY 2.0
 104 Janos Balazs / flickr / CC BY-NC 2.0
 105 mrjorgen / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 106 Koen Vereeken / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 107 boutmuet / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 108 boutmuet / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 109 Leonce49 / Wikimedia Commons /
 CC BY-SA 2.0
 109 MedEvac71 / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 111 Vince Perritano / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 112 Koen Vereeken / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 112 Koen Vereeken / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 112 Koen Vereeken / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 112 (((o.kvlt))) / flickr / CC BY 2.0
 114 donald judge / flickr / CC BY 2.0
 116 donald judge / flickr / CC BY 2.0
 117 Gedenkstätte Lidice
 118 Gedenkstätte Lidice
 118 donald judge / flickr / CC BY 2.0
 119 donald judge / flickr / CC BY 2.0
 120 Gedenkstätte Lidice
 120 donald judge / flickr / CC BY 2.0
 121 donald judge / flickr / CC BY 2.0
 122 Roland Geider / Wikimedia Commons /
 Public Domain
 124 elniniodelabici (arde) / flickr /
 CC BY-NC-SA 2.0
 125 (vincent desjardins) / flickr / CC BY 2.0
 125 Bronislaw Wesolowski / Wikimedia
 Commons / Public Domain
 126 One From RM / flickr / CC BY 2.0
 127 Tomasz Mól
 128 Tomasz Mól
 128 Semih Hazar / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 129 samchills / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 129 Cliotech / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 129 AstridWestvang / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 130 carnifex82 / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 130 (vincent desjardins) / flickr / CC BY 2.0
 131 judith74 / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 131 Tomasz Mól
 132 Tomasz Mól
 132 Janos Balazs / flickr / CC BY-NC 2.0
 133 _sveen / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 133 Janos Balazs / flickr / CC BY-NC 2.0
 134 CAJE-CO / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 134 wesolowski / photocase.com
 136 Tomasz Mól
 136 Aitor Agirregabiria / flickr /
 CC BY-NC-ND 2.0
 137 rvm_71 / flickr / CC BY-NC-ND 2.0
 138 thisisbossi / flickr / CC BY-SA 2.0
 139 Rakeman / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 139 Joachim Gerhardt / Die Stiftung –
 Erinnern ermöglichen
 140 Qsimple / flickr / CC BY-NC-SA 2.0
 141 Tomasz Mól
 142 (vincent desjardins) / flickr / CC BY 2.0
 142 Tomasz Mól
 142 Jürgen Escher / Die Stiftung –
 Erinnern ermöglichen

Průvodce pamětí

Po celé Evropě se k památníkům obětem nacismu pojí různé vzpomínky a příběhy. V Německu, Polsku a Česku zanechala historie hluboké stopy. V našich zemích existuje celá řada památných míst, na která máme zčásti shodný a zčásti odlišný úhel pohledu. Historie je na těchto místech, a především ve vztazích mezi lidmi z těchto zemí, stále patrná a relevantní.

Mezinárodní projekty mládeže odehrávající se v památnících mohou přispět nejen k lepšímu vzájemnému porozumění a pochopení rozdílných perspektiv, ale i k posílení empatie a respektu a v neposlední řadě také ke zlepšení znalostí historických souvislostí a jejich vnímání v současnosti. Díky návštěvě památníku v zahraničí mají mladí lidé šanci dozvědět se více o sousední zemi a o způsobu, jakým se tu vzpomíná na minulost. Často se přitom jedná o první kontakt s hostitelskou zemí.

Jakožto »Průvodce pamětí« je tento materiál určen zejména pracovníkům s mládeží v Německu, Polsku a Česku, kteří plánují cestu do památníku v sousední zemi. Kontakty a bližší informace o pedagogické nabídce jednotlivých památníků a muzeí, které jsou obsažené v této publikaci, však mohou posloužit také jako inspirace a být užitečné i při návštěvě památníku ve své vlastní zemi. Kromě toho tato brožura přináší celou řadu praktických tipů k plánování a cenných informací o možnostech finanční podpory návštěv památníků v zahraničí a projektů mládeže.

Tato publikace vznikla ve spolupráci s organizací Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF), Spolkovou centrálou pro politické vzdělávání (bpb), Polsko-německou agenturou pro mládež (DPJW) a Koordinačním centrem česko-německých výměn mládeže Tandem.